

- Büyük Tezhip Sanatkarı Muhsin Demironat
- Bir Masal Diyarıdır Mardin ve Midyat
- Topkapı Sarayı'ndaki Padişah Kılıçları
- Kumaşların Kalbine İşleyen Minyatürler
- Çini'de Yeni Bir Yorum: Ebruli Çiniler
- Geçmişin Aynalarından Yansıyan Çorum-İskilip
- Gül ile Lale'nin Yüzyılları Aşan Hikâyesi
- Gönül Dostu Fakirleri Aşk'a Getiren Sergi...
- Bir Anıt Çeşme; Tophane Çeşmesi

ÜCRETSİZDİR

SAYI:4 / 2007

EL SANATLARI

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ SANAT ve MESLEK EĞİTİMİ KURSLARI (İSMEK) EL SANATLARI DERGİSİ

- "Amel-i Faik"
- Yazma Eserler ve Düşündürdükleri
- Yıldız'da Dünya Markası Bir Porselen Klasığı
- Minyatür Sanatında Garip Hayvan Formları
- İSMEK Cam Atölyesi'nden Göz Kamaştıran Eserler
- Medeniyetlerin Derinlerdeki İzleri: Vakıflar
- Geleneksel Sanat Formları Tuval Üzerinde
- Bir Yaz Müzayesindeki Nadide Eserler
- Türk Kitap Sanatları Sempozyumu
- Osmanlıdan Günümüze Temizlik İşçileri

El Sanatları'nın Gizli Hazine!leri!

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nın Gizli Hazine!leri
- Türk İslam Sanatlarının Nadide Örnekleri
- Nadir Eserler Koleksiyonları
- Kitapların Reviri: Restorasyon Atölyesi
- Değişen İstanbul'un Tanıkları; Haritalar
- Eyüp Oyuncakları ve Kuklalar
- Unutulmaz Kartpostallar ve Albümler
- İnanç Dünyamızın Gizemli Objeleri
- Osmanlı Çini Sanatı Şaheseri: Edirne Muradiye Camii

*Elimizin emeği,
gözümüzün nuru...*

İSMEK

Galata • Pendik Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Pendik Satış Merkezi: Abdülhalik Renda Cad. No: 22 Pendik / İSTANBUL Tel: (0216) 390 82 62

BU SAYIDA

6

Büyük Tezhip
Sanatkarı
Muhsin
Demironat

Doç. Dr. Faruk TAŞKALE

16

Bir Masal
Diyarıdır
Mardin ve
Midyat

Dilek CAN

64

Bir Anıt
Çeşme;
Tophane
Çeşmesi

Ömer Faruk CAN

70

Çiniyi Yaşam
Biçimine
Dönüştüren
"Amel-i Faik"

Latife AKTAN

28

Topkapı
Sarayı'ndaki
Padişah
Kılıçları

Hilmi AYDIN

38

Kumaşların
Kalbine
İşleyen
Minyatürler

Melis GÜZEL

44

Çinide Yeni
Bir Yorum:
Ebruli Çiniler

Yrd. Doç.
Şemsettin DAĞLI

74

Yazma
Eserler ve
Düşündürdükleri

Prof. Dr. İlhan ÖZKEÇECİ

80

Yıldız'da
Dünya Markası
Bir Porselen
Klasliği

Oğuzhan AYDIN

48

Geçmişin
Aynalarından
Yansıyan
Çorum-İskilip

Rana KAYACIK

58

Gül ile
Lale'nin
Yüzyılları
Aşan
Hikâyesi

Yusufl ILGIN

62

Gönül Dostu
Fakirleri Aşk'a
Getiren
Sergi...

Rukal KAYRA

84

Türk
Minyatür
Sanatı'nda
Garip Hayvan
Formları

Fatih BAŞBUĞ

88

İSMEK Cam
Atölyesi'nden
Göz Kamaştıran
Eserler

İlbike SEZER

92

Medeniyetlerin
Derinlerdeki
İzleri:
Vakıflar

M. Fatih AKYÜZLÜ

95

Geleneksel
Sanat
Formları
Tuval Üzerinde

Hülya KÜPÇÜOĞLU

98

Bir Yaz
Müzayesindeki
Nadide
Eserler

Belma OĞUZ

124

İBB Atatürk
Kitaplığı
Nadir Eser
Koleksiyonları

İrfan DAĞDELEN

128

Kitapların
Reviri
Restorasyon
Atölyeleri

Nergis ULU

102

İSMEK
Türk Kitap
Sanatları
Sempozyumu

Neva OLUT

104

Osmanlıdan
Günümüze
Temizlik
İşçileri

Hüseyin IRMAK

107

Sanatla
İşıldayan
Bir Sivil
Toplum
Kuruluşu

Bala KAYNARKAN

132

Değişen
İstanbul'un
Tanığı
Harita Arşivleri

İrfan DAĞDELEN

138

Eyüp
Oyuncakları
ve Kuklalar

Fadime GELEŞ

111

Kapak
Dosyası:
İBB Atatürk
Kitaplığı ve
Müzesi

112

İBB
Atatürk
Kitaplığının
Gizli
Hazineleleri

Erhan ŞENOL

120

Türk İslam
Sanatlarının
Nadide
Örnekleri

Hüseyin TÜRKMEN

144

Unutulmaz
Kartpostallar
ve Albümler

Deniz ÇALIŞIR

152

İnanç
Dünyamızın
Gizemli
Objeleri

Yasemin MASARACI

Başkan'dan...

Sanat, insanoğlunun doğadan etkilenecek oluşturduğu, kendi ruhundan kattıkları ile şekillendirdiği materyalleri yaşama hediye etmesidir bir anlamda... Bir eserin sanat kabul edilebilmesi, insanlığa ait değerler taşıması ve kitleler tarafından kabul görmesi ile gerçekleşir. Objelere değer katan ve pâyeye veren ise onu oluşturan insanoğlunun bakış açısıdır. Her sanatçı başka başka pencerelerden görür hayatı ve ona biriktirdiklerinden anlam katar. Baki kalan sanatçılar ise içinde yaşadıkları kültürden özümstedikleri ile kavuşurlar sakladıklarına...

Bizim kültürümüz geleceğe bırakacağımız hazineler açısından çok zengindir. Türk el sanatlarımız yüzlerce yıllık değerli birikimler sonucu oluşmuş ve bünyesinde hayranlık uyandırıcı bir incelik ve zarafeti gizlemiştir. Sanat yoluyla nesilden nesile geçen bu miras, kimi isimleri asırlarca yaşamaya mahkum etmiştir. Bu kıymetli mahkumiyet, Babil'in asma bahçeleri kadar güzel ve mis kokuludur, tarih boyunca kimbilir kaç sanatçı bu bahçelerdeki sonsuzluğu özlemiştir. Günümüz dünyasının modernite ile süslü karanlık dehlizlerinden sıyrılmak isteyen niceleri ise geleneğin ışığında yol almak istemişlerdir. Bu yolu açmak ve aydınlatmak, sanat dünyasına yeni neferler kazandırmak için çeşitli eğitim kurumları mesuliyet yüklenmiştir. Bu eğitim kurumlarından biri olan ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak 1996 yılında bu yana ücretsiz sanat ve meslek eğitimi sunan İSMEK, geleceğin

sanatkarlarını yetiştirmek amacıyla büyük emek sarfetmiş ve emeklerinin karşılığını da almaya başlamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak bundan gurur ve mutluluk duymaktayım. Unutulmaya yüz tutan geleneksel sanatlarımızın yaşatılması yolundaki çabalarımız beyhude kalmamış, nadide sanat eserleri üreten sanatkarlar İSMEK sayesinde toplumuza kazandırılmıştır.

İstanbul'un 30 ilçesindeki 198 kurs merkezinde 97 sanat ve meslek branşında 155 bin İstanbulluya hizmet götüren İSMEK, yayınları ile de sanat dünyasında iz bırakacak işlere imza atmıştır. Branş kitapları, albümler ve El Sanatları Dergisi İSMEK'in taçlanmış yayınları arasındadır.

Değerli sanat erbaplarıyla yapılan röportajlar, haberler, makaleler, unutulmaya yüz tutmuş ya da fazlaca bilinmeyen çeşitli el sanatları ile birbirinden farklı pek çok konunun yer aldığı El Sanatları Dergisi'nin muhteva ve teknik hazırlığı da İSMEK bünyesinde, büyük bir titizlikle hazırlanmaktadır. Bu sayıda kapak konusu olarak İBB Atatürk Kitaplığı'na yer verilmesi de özel bir anlam taşımaktadır.

Sanatla güzelleşecek yarınlarda her zaman birlikte olmak dileğiyle diyorum...

Kadir TOPBAŞ
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

*Elimizin emeği,
gözümüzün nuru...*

İSMEK

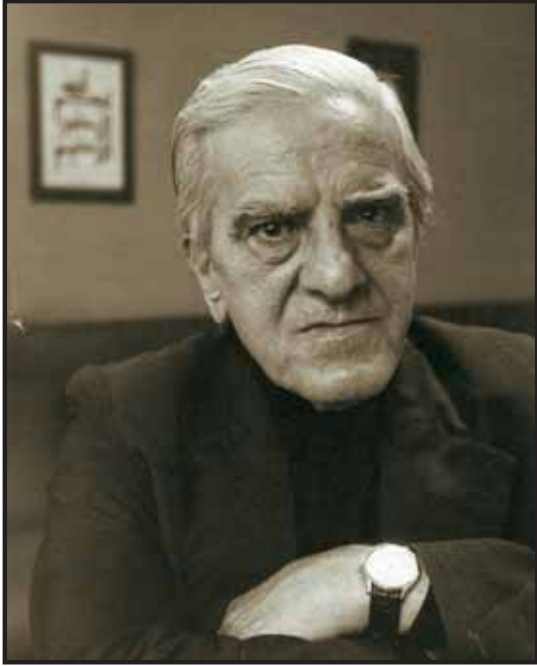
Galata • Pendik Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Pendik Satış Merkezi: Abdülhalik Renda Cad. No: 22 Pendik / İSTANBUL Tel: (0216) 390 82 62

Büyük Tezhip Sanatkarı Muhsin Demironat

Doç. Dr. Faruk TAŞKALE

Muhsin Demironat devrin hat ustalarınca yazılan güzel yazıların birçoğunu tezhiplermiş, klasik üsluptan yola çıkarak tezhip sanatında birçok stili denemiş üretken bir sanatkârdır. 27 Haziran 1983’de hayata gözlerini yuman büyük tezhip ustası “Üsküdarlı Muhsin”, 48 yıllık sanat hayatı boyunca 60 kadarı hilye olmak üzere yaklaşık 2500 kadar eser vermiştir...

XX. yüzyıl Türk Tezhip ve Lake sanatının en önemli isimlerinden biri olan Mehmet Muhsin Demironat, 1907 yılında İnebolu, Hatipbağı’nda doğdu. Daha sonra ailece İstanbul’a gelerek Beylerbeyi’nin Abdullağa mahallesine yerleştiler. Babası Trablusgarp savaşlarında şehit olan Hüseyin Hikmet Bey, annesi ise Makbule Hanım’dır. Henüz çocukluk yıllarındayken Üsküdar’ın Toygartepe’sinde satın aldıkları evde yaşamaya başladılar.

Muhsin Demironat, ilk eğitimine Üsküdar Sultanisi’nde başladı. 1928’de İstanbul öğretmen okulunu bitirdi. Bugünkü İstanbul Kız Lisesi’nin yerinde bulunan öğretmen okulunda okurken yazı derslerine gelen Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer’in (1873-1946) yönlendirmesiyle boş vakitlerinde Tuğrakeş’in de hocalık yaptığı Cağaloğlu’nda bugünkü M.E.B satış bürosu olarak kullanılan Hattatlar Mektebi’ne (Medreset-ül Hattatin) devam etmeye başladı ve burada Altunbezer’den başka Necmeddin Okyay (1883-1976), Kamil Akdik (1861-1941), Hulusi

Yazgan (1869-1940), Bahaeddin Tokatlıoğlu (1867-1989) gibi sanatçılarla da tanıştı.

Muhsin Bey öğretmen okulundan mezun olduktan sonra Bandırma’nın Perama isimli sahil köyünde öğretmen olarak görev ve başladı. İki sene sonra Galatasaray Lisesi’nin ilk kısmına resim öğretmeni olarak atandı. Bu arada kendisini tezhip sanatına yönelten hocası Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey’le münasebetini kesmeyerek tezhip çalışmalarına devam etti.

Cumhuriyetin ilanından sonra adı Şark Tezyini Sanatlar Mektebi olan Hattatlar Mektebi, 1936 yılında Burhan Toprak’ın müdürlüğü sırasında Türk Süsleme Bölümü adıyla Güzel Sanatlar Akademisi’ne bağlandı. Muhsin Demironat, İstanbul’da bulunmasını fırsat bilerek yeniden okula devama başladı ve Altınbezer hocayla tezhip konusunda çalışmalarına devam etti. Hakkı hocanın önce fahri asistanlığını yapan Muhsin Demironat bir süre sonra da maaşını Galatasaray Lisesi’nden almak suretiyle Akademi’de öğretim üyesi olarak görevlendirildi.

1937 senesinde Nezihe hanımla evlenen Muhsin Demironat’ın bu evliliğinden bir oğlu, bir de kızı bulunmaktadır. 1966 senesine kadar Akademi’deki tezhip hocalığına devam eden sanatçı, 1966’da Yıldız Porselen Fabrikası’na müdür tayin edildi ve burada bir yandan çini deseni hazırlayarak, diğer yandan da bu konu üzerine araştırmalar yaparak başarılı bir çalışma sergiledi. 1972’de Yıldız Porselen’den emekli olan Muhsin Bey,

Soldan sağa Emin Barn, Necmeddin Okyay ve Muhsin Demironat

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه
 كان إذا وصفا النبي صلى الله عليه وسلم قال لا
 يكون أطول من مغط ولا بأقص من المرقود كان ربة
 من القوم ولا يجمعنا القطط ولا بالسبط كان جعت
 رجلا ولا نكن بالمطهر ولا بالكل ولا في الوجه
 تدور أبص مشرب أدع العين أهدب لاشعار جليل
 المشاش والكتيد أجرد ومسير شت الكهين
 والعديم إذا مسمى صليع كما قام في صب
 وإذا الف الف التفت معا

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

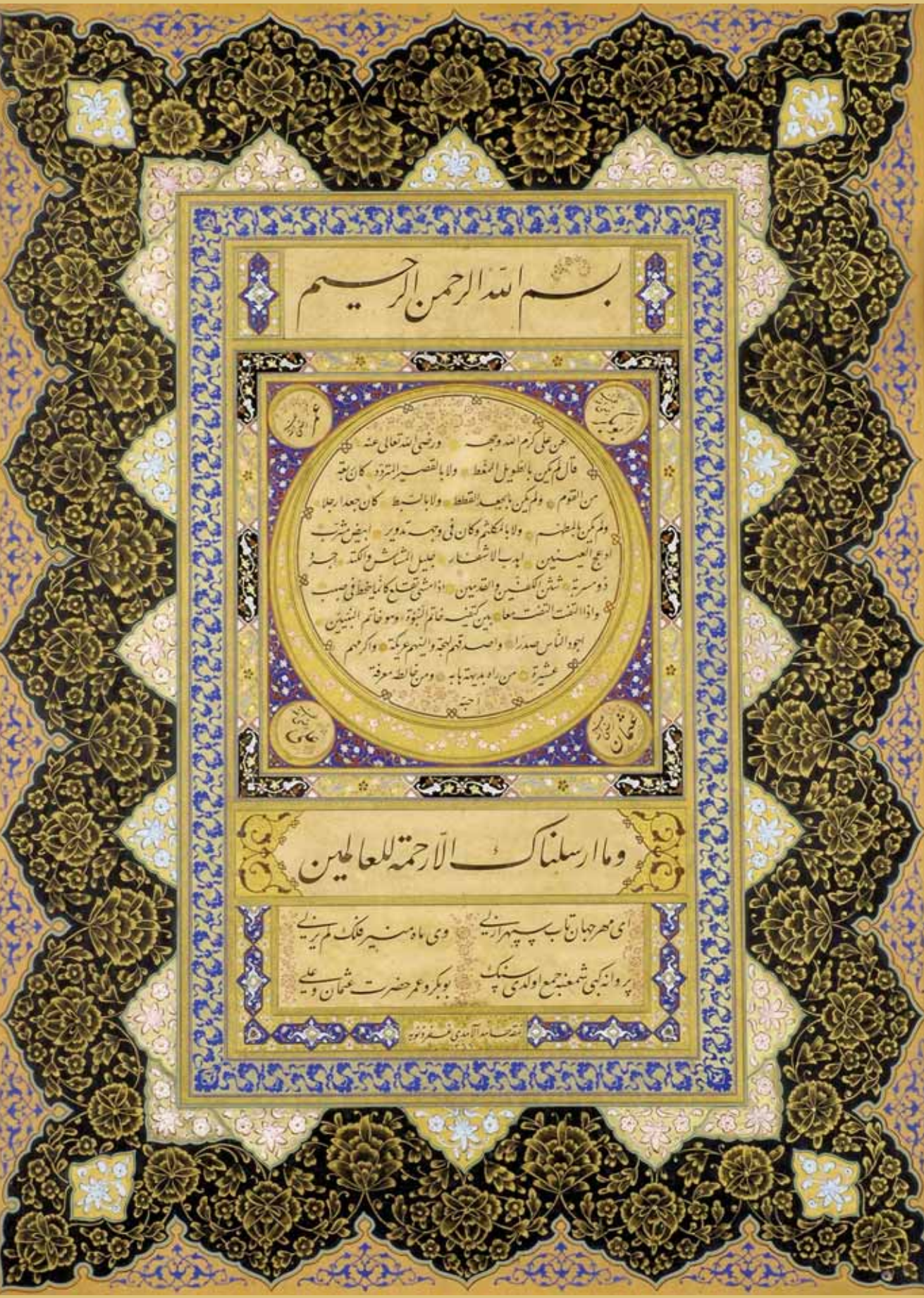
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ
 وَأَصْدَقُهُمْ حَقًّا وَالْيَقِينُ عَزِيزٌ وَأَكْثَرُهُمْ شَيْعَةً
 مَنْ رَأَاهُ بَدِيهَةً حَسْبُهُ وَمَنْ رَأَاهُ مَعْرُوفَةً أَيْبُهُ يَقُولُ نَاعِلُهُ لَأَرَادَ
 فَسَبُّهُ وَلَا يَمُدُّ مَسْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَحْبُهُ أَجْمَعِينَ
 كَسَبَهُ السَّعِيرُ السَّيِّدُ كَمَا مَلَّ مِنْ لَأَمِينُهُ لِحَاجِ أَحْمَدَ الْعَارِ وَبَعْدَهُ نَوْبُهُ

بسم الله الرحمن الرحيم

عن علی کرم الله وجهه ورضی الله تعالی عنه
 قال لم یکن باطیلاً علی القطع ولا بالقصب الرزق کان یمنه
 من القوم ولم یکن باعید القطع ولا بالبط کان جعداً رجلاً
 ولم یکن بالمطعم ولا بالمکرم وکان فی وجهه دوبر ابیض مشرب
 اوج العینین اهدب الاشعار بیدل الشیش وکلمه جبر
 ذو مسرتة شش الکشفین القدیمین ازمشی قش کانه یخط فی صلب
 واذا التفت التفت معاً بین کتفیه فاما النبوة واما خاتم النبیین
 اهو الناس صدراً واصد قمر بحجر والیوم عکمة واکرمهم
 عشیره من رادیدیه باب ومن غایط معرفه
 اجته

وما ارسلناک الا رحمة للعالمین

ای مهر جهان تاب سپهر ازی
 وی ماه منیه فلک لم یریه
 پروانگی شمع جمیع اولدی پیک
 بوکر و عمر حضرت عثمان و علی
 نقیب آمدی مسعود و نور

Doğdu bir necmi saadetki medarınca onun
Olsun cavarına hep ahşeri mes'udu refik

وعدی برجم سعادت
اولسون دوارنیه سعادت
سعدی برجم سعادت
اولسون دوارنیه سعادت
سعدی برجم سعادت
اولسون دوارنیه سعادت

Sa'd ile Rifki Melûl etti tefe'ül bende
Söyledim kayd ile tarihini Osman Teyfik

بسم الله الرحمن الرحيم

عمر

ابوبكر

عن علي كرم الله وجهه
كان اذا وصف النبي صلى الله عليه
وسلم قال لم يكن بالبطول المنقط ولا بالقصير
المتردد كان ربعة من القوم ولم يكن باجعد
القطط ولا بالسبط كان جدار جلا ولم يكن
بالمطهم ولا بالمكثم وكان في وجهه تدوير
ابيض مشرب ادعج العيينين ابدب الاشفار
جليل المشاش والكتد اجرد ذو مسربة شش الكففين
والقدوين اذا مشى تفتلح كأنها يخط من صبيب
واذا التفت التفت معا بين كتفب خاتم النبوة
وسو خاتم النبئين اجود الناس صدرا
واصدتهم لجة والينهم عركية واكرمهم
عشيرة ومن رآه بديهته تابه ومن
خالطه معرفته احبه

علي

عثمان

وانك على خلق عظيم

تمت تلاوة في غفر له

١٣٠

بِخُرُوشِ اَيْلِكَ بِرُخَانِ اَعْقَابِ اَيْلِ اَلْتَّ

اَهْلِ دَرْدِ اَيْلِكَ سَيْلِ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ
 بِرُخَانِ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ
 بِرُخَانِ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ
 بِرُخَانِ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ
 بِرُخَانِ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ
 بِرُخَانِ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ اَيْلِكَ

بِخُرُوشِ اَيْلِكَ بِرُخَانِ اَعْقَابِ اَيْلِ اَلْتَّ

بایع دهرک بمخرای نه هزار و ششصد

بر نشاطك ده غمك ده روزگار بی کور مشر
چو قود مغرود اوله کیم میخانه اقباله
بر هزاران مست مغرود خمار بی کور مشر
طوباه انکشاره پایتکار اولمشرینه

گشور حایک سبکین حصا کو مشر

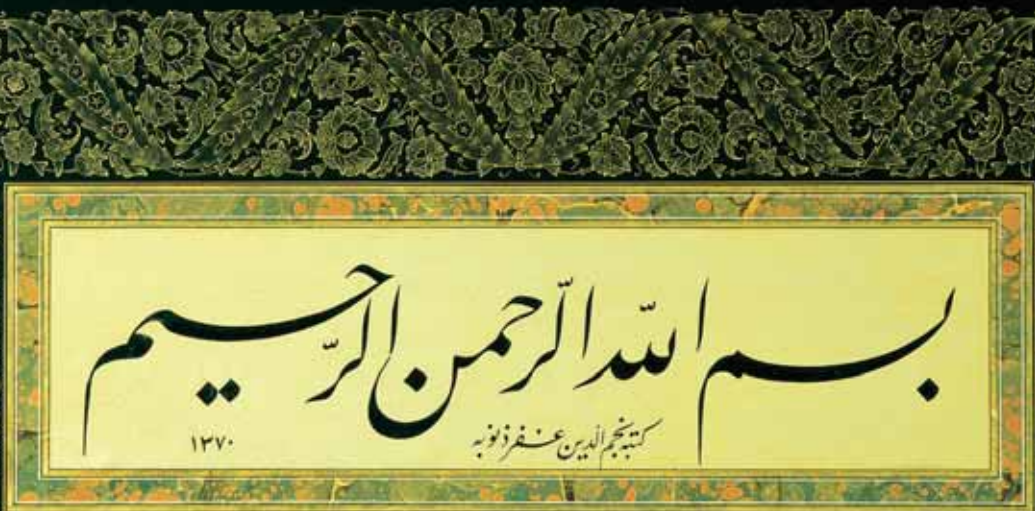
Mısır Kralı Fuad için Kamil Akdik tarafından nesih hattı ile yazılan Kur'an-ı Kerim'i 1935 yılında Muhsin Bey tezhiplenmiştir. Bu çalışmanın sanatkârın profesyonel olarak yaptığı ilk çalışma olduğu söylenir.

1936 yılında Ankara'da Opera Binası'nda açılan I. Türk Süsleme Sanatları Sergisi'nde çinilerden esinlenerek hazırladığı, 50 cm çapındaki bir ahşap tabak, sergiyi gezen Atatürk tarafından beğenilip 600 TL.'ye satın alınır. Dönemin krallarına ve devlet başkanlarına verilen hediyelerin birçoğu Muhsin Bey tarafından süslenmiştir. Mısır, Irak ve Suudi Arabistan krallarına, İran şahına, ABD'nin dört cumhurbaşkanına, Kennedy Vakfı Salonu ve Metropolitan Müze-

si'ne, devlet büyükleri tarafından verilen hediyeler ve Missouri zırhlısına İstanbul namına verilen lake ok kuburu sanatkâr tarafından hazırlanmış nadide eserlerdendir.

İstanbul'un fethinin 500'üncü yıldönümü nedeniyle İsmail Hikmet Ertaylan'ın yönetiminde hazırlanan Fatih Divanı'ndaki tezhiplerin bazılarını da Muhsin Demironat yapmıştır.

Bugün özel bir koleksiyonda bulunan Muhsin Bey'in tezhibini yaptığı Mustafa İzzet Ketebe büyük boy hilye, Cumhuriyet döneminde yapılmış en güzel hilyelerin başında gelir.

Sadberk Hanım müzesinde bulunan Necmeddin Okyay ketebeli talik yazının ve yine Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonunda bulunan bazı yazılara stilize edilmiş hayvansal ve bitkisel motifleri kullanarak yaptığı süslemeler de sanatkârın dikkate değer çalışmalarıdır.

Tezhip Sanatı'nın yanı sıra lake cilt kapakları konusunda da önemli eserler veren Muhsin Demironat, XVIII. yüzyılın en önemli çiçek ressamı, tezhip ve lake ustası Ali Üskadârî'nin yolundan giderek birbirinden güzel lake eserler vermiş ve bazı eserlerine de Muhsin-i Üsküdarî şeklinde imza atmıştır.

Muhsin Demironat da önceleri yakın dostu ve meslek arkadaşı Rikkat Kunt (1903-1986) gibi ilk tezhip hocası Hakkı Bey'in tezhip anlayışı doğrultusunda eserler vermiş ancak Necmeddin Okyay'ın

yönlendirmesiyle Topkapı Sarayı'ndaki eserleri inceleyerek, klasik tezhip ekolleri doğrultusunda eserler vererek kendi tarzını geliştirmiş ve adeta bir "Muhsin Demironat" ekolü ortaya çıkarmıştır. Gerek tezhip gerekse çini sanatında motif ve kompozisyonları oldukça ince ve detaylı çizilmiş ve ustaca renklendirilmiştir.

48 yıllık sanat hayatında 60 kadanı hilye olmak üzere yaklaşık 2500 kadar eser veren tezhip sanatının büyük ustası Muhsin Demironat'ı rahmetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

Taşkale, Faruk; "Türk Tezhip Sanatının Büyük Ustası Muhsin Demironat", Antik Dekor, S:18, s.84-89, İstanbul.
Derman, Çiçek ; "Gözün, Elin ve Sabrın Yarattığı Güzellikler", Antik Dekor, S:79, s.78-83, İstanbul.
Prof. Kerim Silivri'li'den naklen.

Bir Masal Diyarıdır; MARDİN ve MİDYAT

Yazı: Dilek CAN Fotoğraflar: Mustafa YILMAZ

Yukarı Mezopotamya bölgesinin masal diyarıdır Mardin ve şirin ilçesi Midyat... Ezan ve çan seslerinin birbirine karıştığı daracık sokaklarında, muhteşem taş işçiliğinin en güzel örnekleri arasında dolaşırken taşın taş olmaktan gurur duyduğuna şahit olursunuz adeta. Gümüşlere bezenmiş süslü ve mağrur bir gelin gibi gelip geçer gözlerinizin önünden bu şehir...

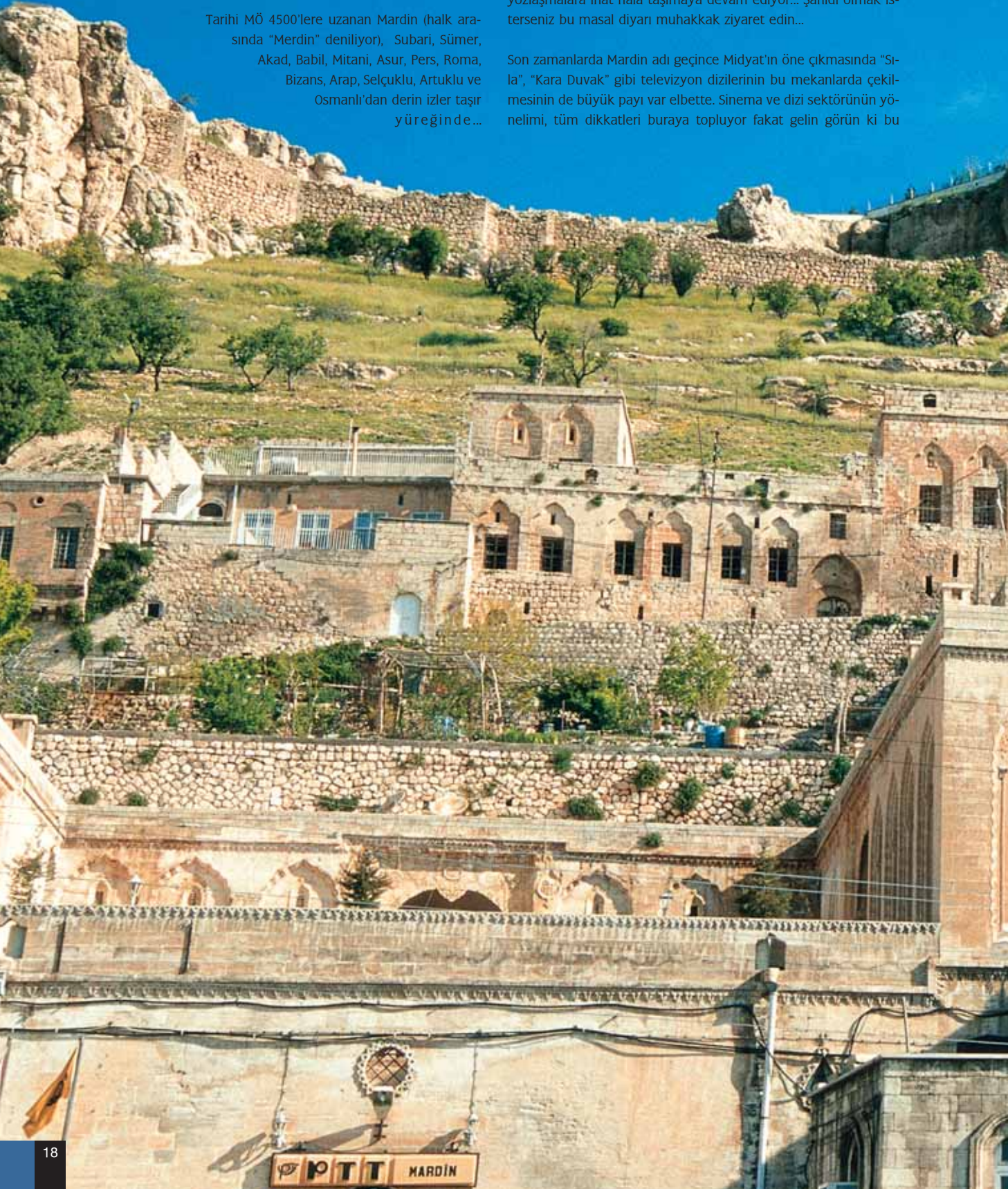

Medeniyetler beşiği, dillerin, dinlerin ve sanatın buluşma noktası Mardin, bir dağın tepesinden selamlıyor gelip geçen yolcuları... Daracık sokakları yüzyılların tanığı olan bu mistik şehir, en başta tarihi olmak üzere, mimarisi, kültürel yapısı ve sosyal dokusu ile tam anlamıyla bir dünya kenti... Altında akıp giden yemyeşil Mezopotamya'nın bekçisi edasıyla kalenin üzerine sıra sıra dizmiş taş evlerini... Öyle ki hepsi bir inci tanesi sanki ve dile gelmişler de anlatıyorlar bize Mardin'in hikayesini...

Tarihi MÖ 4500'lere uzanan Mardin (halk arasında "Merdin" deniliyor), Subari, Sümer, Akad, Babil, Mitani, Asur, Pers, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu, Artuklu ve Osmanlı'dan derin izler taşıyor yüreğinde...

Mardin'den yaklaşık 1,5 saat uzaklıkta yer alan ve tıpkı Mardin gibi bir müze kent olan Midyat da dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biridir. Taş konakları, kemerli geçitleri, pazar yerleri, Süryani kiliseleri, hanları, manastırları, camileri ve çok çeşitli mimari yapıları ile Midyat, bugün yerli ve yabancı turistlerin adeta akınına uğruyor. Kültür turizmi için Mardin'e gelen Midyat'a uğramadan geçemiyor ki bir yanı eksik kalıyor sanki bütünü, birbirini tamamlıyor bu iç içe iki şehir... Kent, bu zengin kültürü tüm yozlaşmalara inat hala taşımaya devam ediyor... Şahidi olmak isterseniz bu masal diyanı muhakkak ziyaret edin...

Son zamanlarda Mardin adı geçince Midyat'ın öne çıkmasında "Sıla", "Kara Duvak" gibi televizyon dizilerinin bu mekanlarda çekilmesinin de büyük payı var elbette. Sinema ve dizi sektörünün yönelimi, tüm dikkatleri buraya topluyor fakat gelin görün ki bu

filmlerde yansıtılan şaşalı yaşamın izlerinden sokaklarda eser yok. Midyat'ın daracık sokaklarında gezinirken o filmlerin aksine alabil-diğine bir mütevizilik sarıyor insanı... Ancak Midyat'taki dizi turiz-minin yansımaları, sosyolojik açıdan incelenmeye değer boyutlar-da. İnsanlar bu dizilerin çekildiği mekanları gezerken adeta mest oluyor, es kaza o sırada çekim yapıyorsa çekimlerin aksamasına bile neden olabiliyorlar...

Mardin ve Midyat'ta en ilgi çekici el sanatı elbette ki yapılardaki göz alıcılığı ile dikkat çeken taş işleciliği... Neredeyse ölmekte olan bu sanat dalı, turistlerin yoğun ilgisi sebebiyle canlanmaya

başlamış denilebilir. Mardin'in diğer el sanatları arasında çanak çömlek yapımı, demircilik, bakırcılık, semercilik, iğne oyları, bo-yacılık(sıbbeğ), dericilik(dabbağ), el nakışı, tohum iğnesi, yorgancı-lık, dokumacılık/şal-ü şapık(bir dokuma türü), kilimcilik, halıcılık, semercilik, keçecilik, kakmacılık, semercilik ve sedef işleciliği bulunuyor. Bu sanatlardan pek çoğu Mardin'de yaşam savaşı ve-riyor. Mardin ve Midyat'ın telkari sanatı (gümüş işleciliği) bili-nen en gözde el sanatlarından. Midyat deyince akla meşe, bitim, antepfistiği gibi ürünler ile kendine has acur ve kavun da geliyor. Ayrıca bir detay daha; dünyanın en kaliteli üzümünün yetiştiği bir kavşak noktasında yer alıyor Midyat...

“Mardin ve Midyat, camiler, kiliseler, manastırlar, katedraller ile dinlerin kaynaşma noktası görünümünde, farklı kültürlerin bir arada yaşayabileceklerine dair harika bir örnek... Kentin inişli çıkışlı daracık sokaklarında gezerken buna adım adım siz de şahit olacaksınız.”

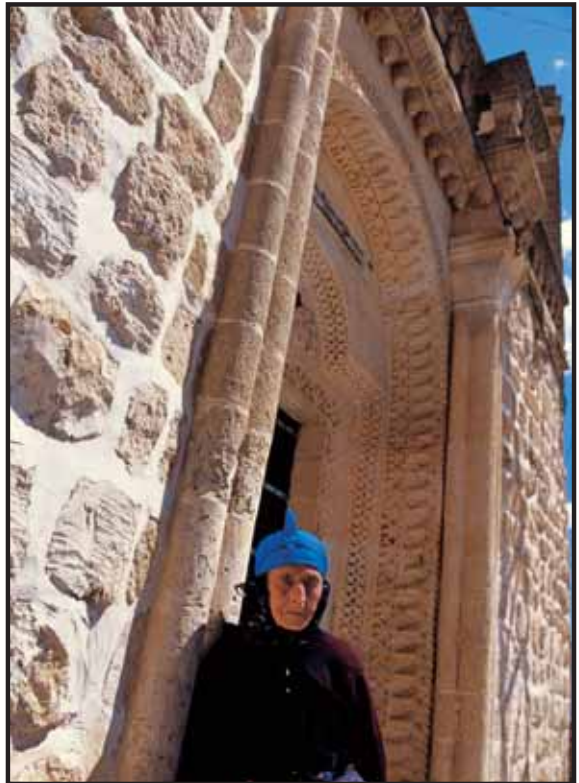
Şehre İmzasını Atan Mekanlar

Mardin ve Midyat, camiler, kiliseler, manastırlar, katedraller ile dinlerin kaynaşma noktası görünümünde, farklı kültürlerin bir arada yaşayabileceklerine dair harika bir örnek... Kentin inişli çıkışlı daracık sokaklarında gezerken buna adım adım siz de şahit olacaksınız.

Keşfetmeyi size bırakıyor, sadece bu yapılardan birkaçını tanıtmak istiyoruz. Adı "kaleler" anlamına gelen Mardin, yakınında pek çok kale bulunduğu için bu adı almış. En ünlüsü Mardin kalesi, yüksekliği doğuda 1200 m. batıda 1800 m. olan bir tepe üzerinde bulunuyor. Cami ve ev kalıntılarını kalbinde gizliyor. 12. yy'da Artukoğulları tarafından yapılmış olan uzunluğu ve taş işlemleriyle dikkat çeken Ulu Cami şehrin silüetini tamamlayan bir sanat şaheseri. Zinciriye Medresesi'nin güneydeki basamaklarla çıkılan taş kapısını görmeden sakın geçmeyin öyle ki bu kapı, taş işçiliğinin doruk noktası. Latifiye ve Şehidiye Camileri, Deyrulzafaran Şeyh Zırrar Camisi, Kasımiye Medresesi, Kırklar Kilisesi, Mar Mihail Kilisesi ve Hristiyan dünyasının en eski kiliselerinden biri olan Deyrulzafaran Manastırı mutlaka görülmesi gereken yerlerden. Mardin'e 8 km uzaklıktaki manastırın en önemli özelliği, 4. asırda Hristiyanlığın dini merkezi olması...

Mardin'den Midyat'a geçiyor, biraz da bu gezimizden bilgiler sunmak istiyoruz. Midyat'ın önemli tarihi yapıları arasında 1915 yılında yapılmış, minaresi Midyat taşından Cevat Pasa Camii, tarihi 1800'lere dayanan tek şerefeli Ulu Camii, 1915 yılında inşa edilmiş tek minareli tek şerefeli H. Abdurrahman Camii, Süryani Kilisesi tarafından Piskoposluk merkezi olarak kullanılan, aynı zamanda adı Mor Gabriel olarak da bilinen temelleri 379 yılında atılmış Deyrül Umur Manastırı, 10. asrın izlerini taşıyan Mor Smuni Kilisesi, tarihi 4. asra dayanan Mor Barsavmo Kilisesi, ilçe merkezinin en eski ki-

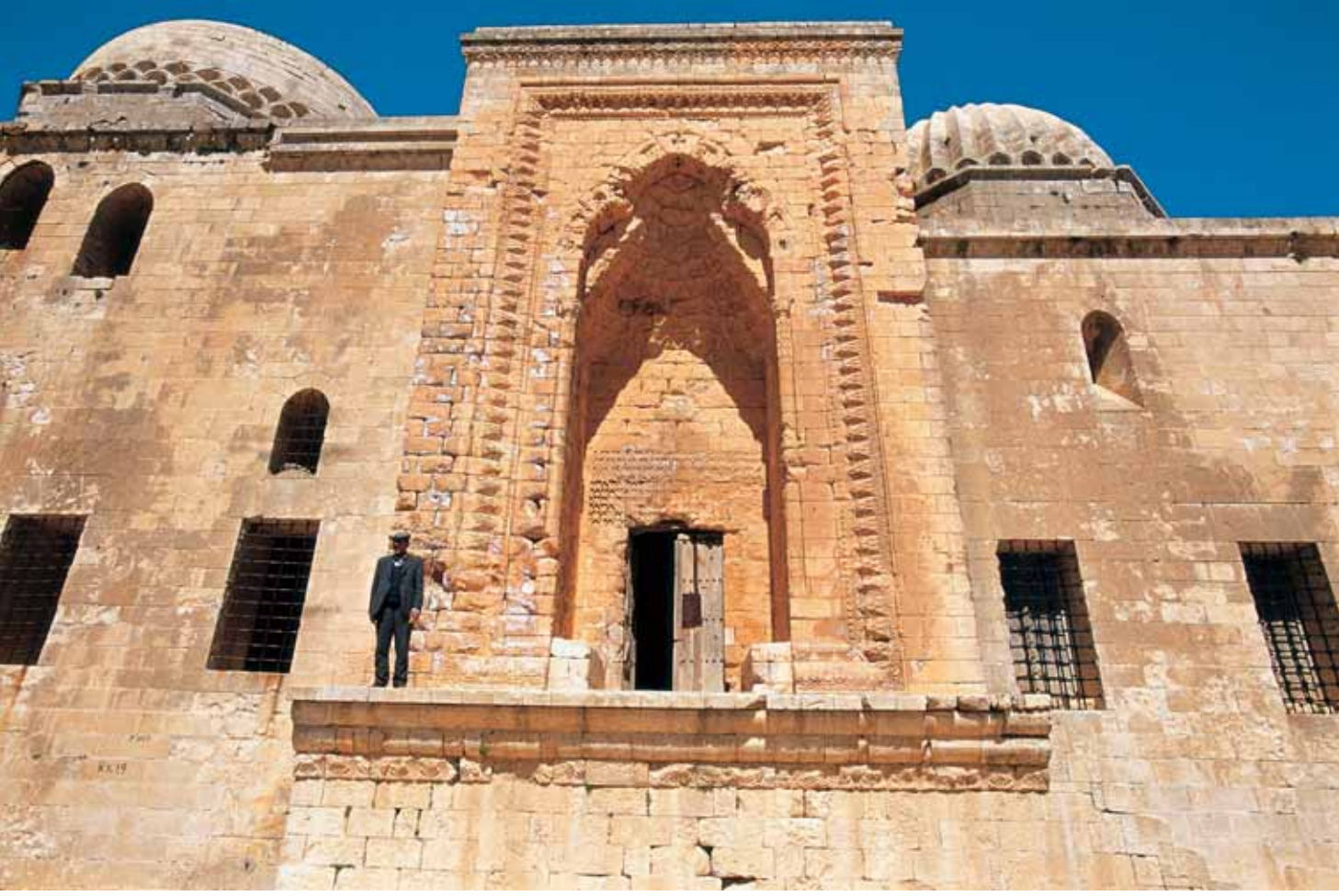
lisesi olan Mor Aksanoya Kilisesi, en ilgi çekici kiliselerden Mor Sarbel Kilisesi, 1900'lerin başında inşa edilen Protestan Kilisesi, Katolik cemaatine ait olan Meryem Ana Kilisesi, Midyat Hristiyanlarının merkez mezarlığını da bulunduran Mor Abraham Kilisesi, 6. yüzyılda inşa edilmiş olan Hah Katedrali, yazılı bir kaynak bulun-

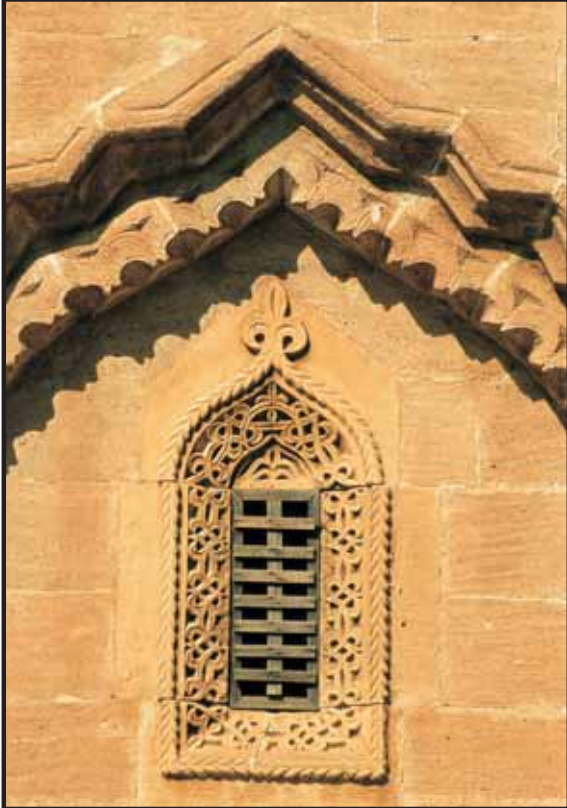
“Medeniyetler beşîğı, dillerin, dinlerin ve sanatın buluşma noktası Mardin, bir dağın tepesinden selamlıyor gelip geçen yolcuları... Daracık sokakları yüzyılların tanığı olan bu mistik şehir, en başta tarihi olmak üzere, mimarisi, kültürel yapısı ve sosyal dokusu ile tam anlamıyla bir dünya kenti... Altında akıp giden yemyeşil Mezopotamya’nın bekçisi edasıyla kalenin üzerine sıra sıra dizmiş taş evlerini... Öyle ki hepsi bir inci tanesi sanki ve dile gelmişler de anlatıyorlar bize Mardin’in hikayesini... “

durmamasına rağmen yüksek bir medeniyetin izlerini taşıyan Hah Harabeler-i bulunuyor. Bir dip not daha belirtelim; Midyat'ta Mer-yem Ana Kilisesi, Deyr-ül Umur Manastırı, Gelüşke Hanı ve kent müzesi en fazla gezilen mekanlar arasında yer alıyor.

Midyat'ta Taş İşçiliği'nin Büyülü İzleri

Mardin ve Midyat'ı gezerken evlerin içinin, dışının, kapılarının, pencerelerinin, sütunlarının, kemerlerinin, taşın sırrına ermiş ustalar tarafından oya gibi işlenmiş olduğunu görürsünüz. Taşçı gele-neğe sıkı sıkıya sarılan Midyatlı ustalardan öğrendiğimize göre ev-lerin yapımında kullanılan bu taş normal taştan farklı özellikler arz ediyormuş. Kalter taşı ya da katori olarak adlandırılan açık renkli sarımsı bu taş, kolay kesilebilir olmasından dolayı rahat işlenebi-lir bir yapı sunuyormuş. Evlere sıva malzemesi kullanılmaması dikkat çekici bir özellik. Belli zamanlarda taşları temizlemek için taş kırıntıları kum haline getirilerek duvarlar ovuluyormuş.

Hiçbir evin gölgesinin diğer evin üzerine düşmediği Midyat'taki daracık sokaklar, öyle bir intizam üzerine kurulmuş ki, evler gü-neş ışınlarının aksi yönde durduklarından dolayı yazın kavurucu sıcaklığında gölgelikler oluşturuyor. Ayrıca ilginçtir ki sıcak ve soğuk-ta sertleşen taşlar, yazın serin kışın ise sıcak olmasına sebep olu-yormuş.

Süslemelere göz attığınızda ise en çok işlenen motiflerin başında karanfiller, burmalar, üzüm salkımları, laleler ve beyaz güvercinler göze çarpıyor. Midyat evlerinin dışarıya açılan şahin bakışlı gözle-ri pencereler, iklim şartlarından dolayı küçük tutulsa da göz alıcı bir görünüm sergiliyor.

Midyat'ta son önemlerde taş işlemeciliği turistlerin yoğun ilgisi üzerine yeniden canlanmış, tarihi evler restore edilmeye başlan-mış. Sevginin, hoşgörünün ve kardeşlik duygularının taşlara işlen-diği özgün bir mimariye sahip olan Midyat'ta önce kaymakamlığın öncülüğünde bir taş atölyesi kurulmuş ardından da kurslar açıl-maya başlanmış, şu anda Midyat'ta 8 adet taş işleme atölyesi fa-aliyetlerini sürdürüyor. Yaz aylarında gelen yoğun siparişleri kar-

“Midyatlı ustalardan öğrendiğimize göre yapılarda kullanılan taş normal taştan farklı özellikler arz ediyor. Kalter taşı ya da katori olarak adlandırılan açık renkli sarımsı bu taş, kolay kesilebilir olmasından dolayı rahat işlenebilir bir yapı sunuyor...”

şılayamadıklarını belirten atölye yetkilileri, bu sektörün gelişmesinden hayli memnun. Çünkü Midyat'a özgü bu eşsiz sanat, hem varlığını korumaya devam ediyor hem de gittikçe daha çok insan bu sanattan evine eklemek götürüyor.

Midyat'ta konuştuğumuz bir taş ustası, taş yapılara artan ilgiyi şöyle özetliyor; "Bölge turizminin canlanması sanatlara olan ilgiyi de artırdı. Bu nedenle şu anda taş işçiliğine daha doğrusu taş yapılara büyük önem veriliyor. Eskiden genellikle Süryanilerin yaptığı bu sanat şimdi Müslümanlar tarafından da başarılı bir biçimde icra ediliyor. Yapımı normalden pahalıdır ancak binlerce yıllık taş yapıların hala sapasağlam ayakta olduklarını görürsünüz çünkü taş dirençlidir. Bu nedenle taş yapılar çok tercih ediliyor. Tadilatlarını yapıyoruz ya da sıfırlarını inşa ediyoruz. Bu canlılıktan çok memnunuz."

Sanatın Güzelliklerini Seyreylerken...

Gelelim Mardin ve Midyat'ın diğer el sanatlarına... Tahta Oymacılığı, Mardin'de taş oymacılığı kadar ünlü bir sanat dalı. Kapılar, ko-

sollar, divanlar, gelin sandıkları yapılır özene bezene... Mardin'in bir de Bakırcılar Çarşısı vardır. Bakır ürünlere, eskisi kadar rağbet olmasa da yaşatılmaya çalışılır bu sanatta büyük bir inatla. Tencereler, ibrikler, leğenleri çanaklar, kaşıklar, kepeçeler... Basmacılık sanatına da şahit olursunuz, kök boya ile elle yapılmış tahta kılıpları kullanılarak ortaya konur perdeleri nevrresimler, masa örtü-

leri, bohçalar... El emeği göz nuru iğne oyaları meşhurdur Mardin'in, becerikli kadınlarının maharetli ellerinden yansıyan...Merkez ve Midyat ilçelerinde çok eski yıllardan beri devam eden bir sanat dalı ise çanak ve çömlek yapımı. Yörenin kırmızı toprağı, küp yapıcılığına uygun olduğu için bu sanat dalı gelişim göstermiş. Testiler aynı zamanda evlerin kubbeli tavanlarında da kulla-

nılmış. Bir zamanlar nice kervanların gelip geçtiği bu yollarda se-mercilik en gözde el sanatı iken bugünün şartları törpülemiş onu da, can çekişmekte adeta.

Yurdumuzun en önemli telkari merkezidir Mardin'in Midyat ilçesi. Bilinen diğer adı "vav işi" olan telkari yani gümüş işlemeciliğı, lite-ratürde "çift işi" olarak da geçer. Motiflere, kullanılan malzemeye göre çeşitlenen bu isimler, özünde aynı zarif işi anlatmanın farklı yollarıdır sadece... Midyat'taki küçücük atölyelerde, gümüş tellerle icra edilen ve göz kamaştırıcı eserler ortaya konan bu sanat ile kemer, şekerlik, bardak altı, mücevher kutusu, fincan zarfı, silah kabzası, sigara ağızlığı, tütün kutusu, tepsi, fotoğraf çerçevesi, anahtarlık, künye, kaşık, kibritlik, vazo, tespih, gondol, tepelik, yü-zük ve daha pek çok objenin yapılabildiğine şahit olursunuz ve hayranlıkla izlersiniz hepsini bir...

Sözün özü; her noktası tarihten bir yaprak sunan, sanatla sarmaş dolaş olan, dostluk, kardeşlik ve barış konan Mardin'de ve ruh eşi Midyat'ta gezmek bir bambaşka duygudur... Her şey ölçülü bir bi-çimde birbirine karışır; en başta ise şaşkınlık, hayranlık ve huzur...

Topkapı Sarayı'ndaki Padişah Kılıçları

Hilmi AYDIN *

Türkler, giydikleri çoraptan kullandıkları silaha kadar herşeye bir güzellik anlayışı ile yaklaşmışlardır. Bu nedenledir ki; tarih boyunca aslında bir savaş aleti olan kılıcın Türk sanatındaki yeri ve önemi diğer sanat eserlerinden farklı olmuştur. Kılıca en fazla itibar edenler içinde Osmanlılar ön plana çıkmaktadır. Cengâverlikte, yani binicilikte maharet sahibi olan Osmanlı padişahları ustaca kılıç kullanmalarıyla şöhret kazanmışlardır.

Topkapı Sarayı Müzesi Silah Bölümü'nde yer alan Padişah Kılıçları bahsine geçmeden önce bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyorum. Kılıç, Türkçe bir ad olup aslı "Kılıç"tır. Kaynaklarda şöyle tarif edilmiştir: "Harpte kullanılan, bir tarafı keskin ve saplı, uzunca yassı demir ki daima bir kın içinde olarak bir kayışla bele takılır." "Tarihte uzun bir dönem kullanılmış el silahı. Uzunluğu, genişliği, biçimi ülkelere ve dönemlere göre değişebilen, bir kesici ağız ile genellikle siperlikli bir kabzadan oluşur." "Bele asılarak taşınan, siperlikli bir sapa geçirilmiş, uzun, sivri, çelikten meydana gelen silah." "Silahın icadından evvel kullanılan en mühim harp aletinin adı"dır.

Üzerlerindeki süslemelerde Kur'an-ı Kerim'den ayetler, beyitler, Rumiler, pal metler, şemceler, sal bekler, bitkisel ve figüratif bezemeler ile çeşitli armalar görülür. Osmanlı yatağanları üzerinde genellikle Fetih Suresi'nden ayetler, Kelime-i Tevhit, "Cennet kılıçların gölgesindedir." "Ali gibi yiğit, Zülfikar gibi kılıç yoktur" ibareleri ile Ashab-ı Kehf'in isimleri bir yüzde yer alırken diğer yüzde usta, sahip adı ve tarih gibi ibareler yer alır.

Kılıç; Taban, Kabza, Balçak ve Kın'dan Oluşur

Taban; kılıcın ana gövdesidir. Buna "dermen", "namlu", "timur" gibi isimler de verilir. Kılıcın diğer aksamı, sonradan değiştirmeler nedeniyle yapıldığı devre ait olmayabilir.

Türk kılıçları; tabanlarının formuna göre düz kılıç, eğri kılıç, burma kılıç, çatal kılıç gibi isimlerle de anılırlar. Düz kılıçlar, bazen tek, genelde çift ağızlı ve düz-tabanlıdır. Bu

formdaki kılıçlar az sayıdadır. Eğri kılıçların iki çeşidi vardır; tek ağızlı eğri kılıç ya da İranlıların "şimşir" (aslankuyruğu) ismini verdikleri formdaki kılıçlardır ki, bunların tabanları eğri kısımdan itibaren uca doğru gittikçe incelmekte ve sivrilmektedirler.

Diğer çeşidi ise Türk kavimleri arasında X-XI. yüzyıllarda Avarlar'da, IX. yüzyılda Kaçarlar'da ve diğer bütün Türk kavimlerinde son dönemlere kadar kullanılan kılıç tabanı biçimi; eğri, bir ağızlı ve bir-iki kanoluklu veya kanoluksuz, sırtının 1 / 3 - 1 / 4 kısmı kilağı (keskin) ve en geniş yeri kilağı kısmın başladığı mahmuzlu noktada olan taban formudur ki bu Türk kılıcının karakteristik taban biçimidir. Burma kılıç; taban şekli yılan kavi olan kılıçtır. Düz ve veya eğri tabanlı olabilir.

Kabza; kılıcın elle tutulan kısmıdır. Yuvarlak, köşeli veya baş tarafları kabzanın elden kaymasına engel olacak biçimde mahmuzlu (çıkıntılı) olarak şekillendirilmiştir. Çoğunda kılıcı bileğe takmak

veya bir yere asabilmek için ip deliği vardır. Kabzalar üzeri deri kaplı, tahta, fildişi, balık dişi (som) gibi maddelerden, yeşim taşı ve diğer değerli taşlardan, altın, gümüş, demir gibi madenler yapılmıştır. Tahta kabzalar zamanla tahrip olduğundan yenilenmişlerdir. Kabzalar kılıcın en tezyinatlı bölümlerindendir.

Balçak; kılıç tutan eli darbelerden koruyarak siperlik vazifesini yerine getirir. Genellikle ışınal yıldız biçiminde olurlar. Üstü kabzaya, altı ise kının ağızlığına geçecek biçimde yapılmışlardır. Genelde demirden yapılmalarına rağmen değerli bazı kılıçlarda altın veya altın yaldızlı gümüşten yapıldıkları da görülür. Türk kılıçların da, XV. y.y.'da kolları düz balçak, XV-XVIII. y.y.'da kolları düz ve başları yuvarlak balçak, XVIII-XIX. yüzyıllarda kolları kılıcın tabanına doğru kıvrık balçak formları görülür.

Kın; kılıcı korumak için tahtadan veya madenden yapılmış kılıftır. Kılıçlar genelde kın içerisinde taşınırlar. Kın ağızlığı, pabuç ve bilezik gibi aksamardan oluşur. Tahta kınların üzeri genellikle deri, nadiren de olsa kadife kumaş, altın veya gümüş ile kaplanmıştı. Üzerleri değerli taşlarla tezeyin edilmişleri az da olsa vardır. Ağızlık, çamurluk, askı halkaları ile bilezikleri de demir veya gümüşten dir. Kınlarda; kabzalar gibi her zaman kılıç tabanlarıyla aynı döneme ait olmayıp, daha geç tarihli de olabilirler.

Sırt; kabzanın ve balçağın altındaki tabanın en kalın olan ve kılıç eğiminden önceki kısım dır. Kılıçtaki süslemeler, yazılar buradan başlar. Kılıcın sırtı ucuna göre üç veya dört katı kalınlıktadır.

Kol; kılıcın ucunun hafifletilmesi, ağırlık merkezinin etkili hale gelebilmesi için, tabanın iki yanının kılıcın eğilimine göre boydan boyuna dengeli bir şekilde inceltilmesine denir.

Yalın; kılıcın boydan boya keskin yüzüne denir. Kılıca su verirken en çok dikkat edilmesi gereken kısım dır.

Yalman; kılıcın en ucuna denir. Tabanın sırtından gelen çizgi ile yalın çizgisinin birleştiği noktadır.

Kan Oluğu; sırt ve yalman üzerinde kanın sızması için açılan ve taban boyunca uzanan "yiv"dır.

Meç (Şiş); kesici fonksiyonundan ziyade delici bir özelliğe sahiptir. Buna eski hazine kayıtlarında "meç kılıç" ismi de verilir. Ensiz tabanlı, tek veya çift ağızlı bir kılıçtır. Osmanlı Türk kılıçları arasında sayısı çok azdır. Müzede Fatih'in, Kanuni'nin ve I. Ahmet'in isimlerini taşıyan üç adet harikulade meç vardır. Meçler genelde Avrupa palı ustalarca yapılmış ve Avrupa ordularında kullanılmıştır.

Fatih'in kılıcı

Türk Kılıçlarının Tarihsel Gelişimi

Eski devirlerden itibaren "hâkimiyet" ve "istiklâl" kavramlarını ifade eden kılıcın her ulusta ayrı bir tarihi ve değeri vardır. Altay Dağları'nda en eski kılıcın Kudurga Kurganı'nda bulunduğu, uzun ve eğri bir görünümüne sahip olduğu, kabza ve balçağının daha sonraki Türk kılıçlarının tam bir prototipi olduğu ve aynı zamanda kılıcın üç bilezikli bir kınının varlığı biliniyor. Orta Asya'da bulunan heykellerin birçoklarının kılıç kuşandıklarını görüyoruz. Altay, Tuva, Moğolistan ve Işık-Göl bölgesinde bulunan heykellerin çoğunluğunun iki kayışla bel kemerine bağlanmış kınılı eğri kılıç taşıdıkları bilinmektedir. Eski Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre; Çinliler ile Türkler arasında gelişen ticarete Hunlar'dan ısrarla satın alınan ve Çin'e götürülen mallar arasında kılıç da bulunmaktadır.

Bahaeddin Ögel, İslam'dan sonraki Türk kılıçlarının kaynağı itibarıyla Orta Asya'ya bağlı olduğunu ve gelen Oymaklar vasıtası ile getirildiğini ifade etmektedir. "Volga boylarından, Güney Rusya yolu ile Avrupa'ya giden Türk kitleleri ile İslamı kabul ederek İslam kültürüne giren Türklerin harp aletleri, kılıçları aynı menşei ve mahiyeti taşıyorlardı. Selçuk ve Atabeylere ait kılıçlar aynı tip ve kaynaktan geldikleri gibi Osmanlı kılıçları da Kayı Kabilesi'nin izlerini taşıyordu. Çağatay, Timur ve oğulları devrine ait kılıçlar Osmanlı kılıçları ile aynı gelişme aşamasına sahiptir. Babür ve oğulları devrinde Türk kılıcı

en münkeşif (keşfedilmiş, ortaya çıkarılmış) haddini buldu. İran minyatürlerine giren bu tip eğri kılıçlar, Timur ve oğullarına ait minyatür okulunun tesiriyledir."

Türk Medeniyetinde Kılıcın Yeri ve Önemi

Tarihin en eski çağlarından beri Türklerin yaptıkları büyük fetih hareketlerinde at yetiştirme ve madencilik önemli etken olan iki sanat dalıdır. Özellikle demircilikte Türk, Çin ve Arap kaynaklarında Türklerin atalarının demirci olduğundan bahsedilmektedir. Türklerle İranlıların arasında eski devirlerde geçmiş olan savaşları tasvir eden Firdevsi'nin "Şehname" adlı eserinde Türk ordularının demirden, çelikten kurulmuş bir ordu olduğu anlaşılmaktadır. Ve yine Türkler silahlar arasında en fazla kılıca itibar etmişler ve bunu kullanmaktaki maharetleriyle şöhret kazanmışlardır. Babür Şah der ki: "Dilli topuz, topuz, küçük topuz, ay balta ve baltadan biri isabet ederse, ancak bir yere tesir eder. Hâlbuki kılıç isabet ederse baştan ayağa kadar keser. Bundan dolayı kılıç bütün silahların başıdır."

Kılıç Türk kavimlerinin toplumsal ve dinî yaşamlarında herhangi bir harp silahı olmaktan çok daha önemli bir yere sahiptir. Kırgızların Manas Destanı'nda demirci ustasına "Darkan" diye seslenilmektedir. Manas demirci ustaya soruyor: "Kılıcı yaptın mı Darkan?", "Kılıcı döktün mü Darkan?" Demirci, Manas'a kılıcı ve zırhı nasıl yaptığını, yaparken neler çektiğini anlatıyor. Eğelenmesine elli eğe dayanmamış, kırılmış, dövmesine balyozlar dayanmamış, dağılmış, keskin yüzünü zehirle tavlamaş... Manas'ın rakibi Alp Colay'ın kılıcı da şöyle tasvir ediliyor: "Yapmasına dayanamadan kırk usta helak oldu, eğelenmesinde kalın eğe dümdüz oldu, kömürü için çok sık orman kesildi, tavlamaşında temiz pınarın suyu yetiştirmedi, kurudu..." Bunlar elbetteki abartılı tasvirler olsa da, kılıca verilen değeri, gösterilen özeni ortaya koyması bakımından önemlidir.

Yemin Törenlerinde Kılıç

Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve başka boyların halkı kan içtiklerinde veya sözleştiklerinde kılıcı önlerine koyarlar ve "Bu gök girsin, kızıl çıksın" derler. Bu, "Sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın, öcümü alsın" demektir. Bizans tarihçisi Menandros, Avar Hakanı Bayan'ın bir kılıç önünde merasimle yemin ettiğini anlatıyor. Tuna Bulgarları bir kimseyi herhangi bir işe başlatacakları zaman bir kılıcı ortaya koyup onun üzerine yemin ederlerdi(1) .

"İstanbul elbet bir gün fetih olunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onun askerleri ne güzel askerlerdir." hadis-i şerifi ile müjdelenen ve kendisinden övgüyle bahsedilen Fatih Sultan Mehmet, henüz on iki yaşında Osmanlı gibi koca bir devletin başına geçmiş, şer kuvvetlerin Osmanlı topraklarına girmesi üzerine yaşının çok üstünde bir olgunluk göstererek, babası Gazi Hünkâr II Murat'a "Padişah sen isen, gel ordunun başına geç... Padişah ben isem, emrediyorum, gel ordunun başına geç!" diyerek, tarihe altın harflerle kaydedilen sözü söylemiş ve daha o yaşta şahsiyetini ortaya koymuştur. Ki bu şahsiyet, Akşemseddin gibi manevî karakterlerle yoğrulmuştur.

Fatih'in üstünlüğü yalnız bununla da bitmez. Tahta ikinci defa geçtiği on dokuz yaşında "cülûs" merasiminde; "Ben ki emir-i a'zam Sultan Murat Bey'in oğlu, padişah-ı muazzam Sultan Mehmet Bey'im... Yeri ve göğü yaradan namına, Peygamberimiz Muhammed (S.A.V.) namına, kuşandığım kılıç aşkına yemin ederim ki..." diye başlayan konuşması da çelik gibi bir karakterin dışı yansımasıdır. Burada, Osmanlı'nın büyüklüğünün sadece kılıç gücünden kaynaklanmadığını, Batı Rönesansı aşan bir bilgi, kültür, sanat ve medeniyeti de üretebilmesinden tevellüt ettiğini bir kez daha belirtelim. Batılılar hiçbir zaman, siz İstanbul'u aldınız ama oradaki medeniyet altında ezildiniz diyememişlerdir.

Osmanlılarda padişahın tahta çıkmasından sonra bir hakimiyet göstergesi olarak kılıç alayı yapılırdı.

Fatih'ten, Kanunî'ye Türkler, medeniyette ve insanlık âleminde kent-soylu olarak zirveye çıkmışlardır. Fethin ve Fatihlerin temelinde, çekirdeğinde inanç, tasavvufî estetik, zarafet ve incelik yatmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet, Galata Hristiyanlarına verdiği ahitnamede de kılıca yemin eder, der ki: "Ben ki emir-i azam Sultan Murat Beğ'in oğlu padişah-ı muazzam ve emir-i azam Sultan Mehmet Beğ'im, Halik-ı arz ve âsuman namına, büyük peygamberimiz Muhammed (s.a.v) namına biz Müslümanların mu'tekid (inanana, inanç sahibi, dinine bağlı) olduğumuz seb-al mesani namına, büyük babamın ve babamın ruhuna, oğullarımın namına, kuşandığım kılıç aşkına yemin ederim ki..." Aşık Paşazade tarihinde şöyle bir vaka anlatılır: Şeyh Edebalı, Osman Gazi'nin rüyasını tabir ederek padişahlığı kendisine ve nesline müjdedi. Yanında şeyhin Kumral Dededenilen bir müridi vardı. O derviş, "Ey Osman sana padişahlık verildi. Bize dahi şükran" dedi. Osman Gazi: "Her ne vakit padişah olayım sana bir şehir vereyim" dedi.

Derviş bunu ispat edecek bir belge isteyince Osman Gazi: "Atamdan bir kılıç hatıra olarak kalmıştır. Sende nişan olarak dursun. Allahü Tealâ bana padişahlığı nasip ederse benim neslimden olanlar o kılıcı görsünler ve köyünü almasınlar" diyerek kılıcı senet (belge) yerine vermiştir.

Osmanlılarda padişahın tahta çıkmasından sonra bir hâkimiyet göstergesi olarak yapılan kılıç alayı, padişahlığın ilanında ki başlıca törenlerdendir. Padişahların saltanat makamına oturmaları üzerine hükümdarlık alameti olarak kılıç kuşanmalarını bir kısım İslam Devletleri'nde olduğu gibi Osmanlılarda da kanun olduğundan bu adet ve anane saltanatların sonuna kadar devam etmiştir.

Osmanlılardaki kılıç kuşanma usulü, protokol ve hiyerarşik düzen içerisinde, çok önemli bir biçimde yapılması açısından kralların taç giyme merasimine denktir. Tahta çıkan padişah, biat (bir hükümdarın hükümetini kabul ve tasdik etme) merasimini takip eden iki ile yedi gün içinde, bir sabah namazından sonra atına binerek, saraydan çıkar; çoğu zaman saltanat kayığı ile deniz yolundan, Eyüp'e, Ebu Eyyub el-Ensari'nin türbesine gider, orada kılıç kuşanır, sonra atalarının türbelerini ziyaret eder saraya dönerdi.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa kılıç kuşanan, daha doğru bir deyimle kılıç alayını hükümdarlık şiarları arasına alan Yıldırım Beyazid'dir (1389-1402). Kaynaklarda açıklanan ilk kılıç alayı 1421'de II. Murat'ın (1421-1444/1445-1451) cülusunu takip eden günlerde Edirne'de Eski Camii'de yapılmıştır. Geleneklerde kılıç alayının gerçek yapıcısı Fatih Sultan Mehmet (1444-1445),(1451-1481) olarak

görülmür. Son kılıç alayı ise 1918 Ağustosunda Mehmet VI (Vahdetin)'ün (1918/1922) ilk tahta çıkışı münasebeti ile yapılmıştır. Bir kılıç alayına dair D'ohsson'un (Tableau general de l'Empire Ottoman, Paris 1791) intibaları şöyledir; "Sabahleyin askerler sarayın birinci avlusunda toplanırlar, mevkib (bir büyüğün yanında yavaş yürüyerek giden atlı ve yayaların hepsi, alay) teşkil edilir, devlet ricali önden gider; bunların arkasında Sadr-ı azam ile Şeyhül-islam yürür, daha sonra saray mensupları yürürler; evvela otuz iki yedek at mükemmel takımlarıyla geçerler; bunların on ikisinin üzerinde altın ve mücevheratla müzeyyen kalkanlar vardır. Bu alayda iki ağa dikkati çeker; ikisinin elinde padişahın kıymetli sorguçlarla müzeyyen birer sarığı (kavuşu) vardır. Bunları münavebe ile halka doğru eğdirirler; ahali de bu verilen selamlara karşı mukabelede bulunmaya dikkat eder. Üçüncü bir ağa gümüşle işlenmiş ve gümüş levhalarla kaplı padişaha mahsus bir iskemle taşır; padişah ata binerken ve inerken bu iskemleye basar, koz bekçisi denilen diğer bir ağa bir asanın ucuna takılmış mücevherli bir ibrik taşır ve bu, padişah istimaline (kullanımına) mahsus suyu havidir. Bu alay, resmi üniformalı yeniçerilerden müteşekkıl iki sıranın arasından derin bir sükut içinde geçer, padişah yalnız saf teşkil etmiş olan askerlere selam verir. Sağ elini göğsünde tutar ve başını,

İtalyan ressam Gentile Bellini'nin 25 Kasım 1480 tarihli Fatih tablosu.

daha doğrusu gözlerini hafifçe sağa sola çevirir; yeniçerilerin mukabelesi başlarını omuzlarına doğru eğmekle olur. Yeniçerilerin başlarında beyaz börk, ayaklarında geniş mavi şalvar ve kırmızı pabuç vardır. II. Mehmet'in camiine gelince padişah attan iner ve büyük ceddinin türbesine girer dua eder, sonra hareket ile Eyyub'a giderdi. Türbe-
de duadan sonra padişaha, nakib-ül eş-
raf, sadr-ı azam, yeniçeri ağası ve si-
lahtar tarafından muavenet görmek
suretiyle şeyhülislam kılıç kuşatır,
aynı zamanda caminin dış duvarla-
rı haricinde elli adet kurban kesi-
lir."

Kanunname ve teşrifat kayıtları-
na göre çok defa kırk iki ve elli
arasında kurban kesilmiştir. Bu
kurbanlar cami ve türbe ha-
demeleriyle fukaraya dağıtı-
lırdı. Yine kanun üzere bu kılıç
alayında kapıcılar kethü-
dasıyla mirahur ağa kara
yoluyla avdetde türbe kapı-
sından saray kapısına ka-
dar yaya yürüyerek halkın
padişaha verilmek üzere
takdim ettikleri istidaları
alırlardı; saraya gelince bu
istidaları kapı ağası mü-
hürleyip padişah namına,
görülüp muameleleri ya-
pılmak üzere ve kapıcılar
kethüdası vasıtasıyla
sadrzama gönderirdi.

Kılıç kuşanma merasimi
nihayet bulup padişah
sarayına geldikten sonra
bostancı ocağı kayıkçıla-
rına ve teşrifatçı, piş keş-
çi, mataracı, kürsidar-ı sim
denilen iskemleci, orta ka-
pı ve bab-ı hümayun nö-
betçi kapıcıları, seccadeci
başı, bevabiyn-i dergâh-ı
ali bölükbaşları denilen orta
kapı kapıcılarının bölükbaş-
larına muayyen miktar hase-
ne (altun) ihsan olunması da
kanundu. Tarih boyunca hü-
kümdarlar birbirlerine ve mu-
zaffer komutanlarına şeref
sembolü olarak kılıç hediye et-
mişlerdir. Serdar-ı Ekrem tayin
olunan şahıs büyük bir alay ile
Otağ-ı Hümayun'a gider. Burada
padişah Serdar'ın beline murassa
veya kıymettar kılıç bağlardı. Savaş-
ta mağlup olan düşmanın kılıcı boy-
nuna asılırdı. Tarihçi Naima 1601 sene-
sinde Karayazın İsyanı'nı bastırmakla
görevli Hasan Paşa'nın asiler tarafından
öldürüldükten sonra; paşanın parasının

kalkan ile, çuha, ipekli ve diğer kumaşla-
rın kılıç ile ölçülüp paylaşıldığını yazmak-
tadır.

Türk Kılıcının Bazı Teknik Özellikleri

Türk kılıcı diğer dünya kılıçlarında
görülmeyen bir mekanığe sahiptir.
Ayrıca bu kılıcı kullanmak çok yük-
sek bir maharet ve bilgi ister. Türk kılıcı-
nın esas formu hafif eğri olmasıdır. Özellikle-
ri itibarıyla düz bir forma ve fazlaca ağırlığa
sahip olan Orta Çağ kılıçlarında kol kuvveti ve
darbe etkisi gibi fiziksel özellikler önem kaza-
nırken, eğri ve hafif olan Türk kılıçlarında bile-
ğin rahatça hareketi önem kazanmıştır. Bu se-
beple Türk kılıçlarında kütle, boy ve eğrilik ara-
sındaki oranlar daima göz önüne alınmıştır. XVI-
II. yüzyılda Türk askeri kıyafetleri hakkında eser
yazmış olan bir İngiliz diyor ki: "Düz bir alet-i cari
ha yalnızca dürtmek ve tazyik neticesi ile tesirli
olur. Bunun tesiri isabet ettiği yerle sınırlıdır.
Hâlbuki eğri olan bir aleti cari ha ise ağzını geri çe-
kerken de tesirini gösterir, kolun kuvvet ve gayreti
ile kayar, hareket tesiri daha uzun olur."

Kılıçların Yapım Kaynağı

Hazine Defterleri ve diğer yazılı kaynaklardan edindi-
ğimiz bilgilere göre kılıç yapımında kullanılan demir-
ler, değişik yerlerden gelmişlerdir. Arşiv vesikalarında
kılıç yapımında kullanılan demirler şu isimlerle anıl-
mışlardır: Kara batan Timurlu kılıç, Kara kılıç, Karaha-
san Timurlu kılıç, Eski İstanbul demirli kılıç, Diyarbakır
demirli kılıç, Eski Şam demirli kılıç, Eski Mısır demirli kılıç,
Mısır demirli kılıç, Horasan demirli kılıç, Kirmani de-
mirli kılıç, Acem demirli kılıç, Seyhani demirli kılıç, Şam
demirli kılıç, Hindi demirli kılıç, Çintiyan demirli kılıç vs.
Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Osmanlı'da kılıç ya-
pımında kullanılan demir madeninin kaynağı hakkın-
da şu bilgiler yer almaktadır: "On ikinci maden, Top-
hane kasabası üstünde Galatasaray denilen padişah
sarayının altında Eski İstanbul adı ile anılan demir
madenidir. Dünya üzerinde Eski İstanbul demiri di-
ye ün yapmıştır. Ayasofya'nın bütün demir kısım-
ları, Dikilitaş'ın bağları bu demir madenindendir.
Tâ ki Sultan Beyazıt zamanında buradan kolay-
lıkla demir çıkartılmakta idi. Sultan Beyazıt
orada bir şifa evi ve medrese yaptırmıştır.
Sonra burası padişah sarayı olmuş. Eski İs-
tambul madeni kullanılmaz duruma gel-
miştir. Benim gençlik zamanlarımda II.
(Genç) Osman (1618-1622) devrinde Kur-
şunlu mahzen ile Topkapı arasında Di-
mişkane (Kılıçhane) işyeri vardı. Fa-
tihi'nin yapısı idi. Sultan Mehmet, sözü-
nü ettiğimiz madenden demir çıkar-
tıp bu Dimişkane'de usta kılıççılara
çeşitli kılıçlar yaptırırdı. Hatta Sultan
IV. Murat'ın Kılıçcıbaşı Davut Us-
ta'yı burada çalışırken ben gör-
düm. Kale dışında deniz kenarında

büyük bir işyeri idi. Sonra Sultan İbrahim tahta çıkınca Kara Mustafa Paşa'yı şehit ettikleri sene devletin idaresine gevşeklik gelmişti. Gümrük Emiri Ali Ağa bu Dimişkhaneye'yi devletten alıp kat kat Yahudi evleri yaptırmıştır."

Dimişkhaneye'nin terk edilmesinin sebebi başka bir yerde kılıçhanenin açılmış bulunmasıdır. Yoksa kılıçtan istigna hâsıl olmuş değildir. Bunu da tesadüfen öğreniyoruz. Henüz tarihlerde arşivdeki vesikalarda bir kayda rastlayamadık. Fakat 1284-1867'de İstanbul'da Sanayi Mektebi açıldığı zaman bunun Sultanahmet'te Atik Kılıçhane binasında açılmış olduğunu o mektup hakkındaki resmi tebliğde münderiç "Atik Kılıçhane mahallinin mektep ittihazi ile ona göre tesviyesi" fıkrasından öğreniyoruz. İşte bu kayda göre Osmanlı İmparatorluğu'nun kılıç fabrikası, Atmeydanı'nda ve şimdiki İktisat Fakültesi'nin arkasına düşen bugünkü sanatlar mektebinin olduğu yerde imiş. 1807'de bir sanat mektebi açılması düşünüldüğü zaman orada demir dökecek, eritecek ve işleyecek tesisatın mevcudiyeti hatırlanarak mektep halinde ihya edilmiş demek doğru olur.

Kılıç Yapımı

Türk kılıcı "kılıç yumurtası" ismi verilen üç ile beş kilogram ağırlığında, beş ile sekiz santim çapında ve sekiz ile on iki santim yüksekliğindeki çelik kütlesi dövülmek suretiyle yapılır. Yaş pamuktan yapılmış ve havaya fırlatılan bir yumağı, tereyağı keser gibi kolayca kesen Türk kılıçlarının yapımında değişik formüller vardı. Kılıca su verilmesi işlevi çok önemlidir. Zira az su verilirse eğrilir, çok su verilirse kırılır; onun için tam kıvamında olması şarttır. Kılıçların uçtan itibaren iki karışlık kısmı bilhassa keskin olmalıdır. Kemankuş Mustafa Ağa kılıca su verilmesine dair şunları yazmıştır: "Benim kardeşim, sana temren, kılıç veya bıçağa verilen öyle bir su yazdım ki, bunu vaktiyle yapmışlar ve kimya gibi saklamışlar. Bugün ne bir temrencide, ne de bir kılıçta vardır. Ben dahi saklayacağım; lakin hayır duanızdan mahrum eylemeyiniz diye bunu açıklıyorum. Bu usulü ben bizzat tecrübe ettim. Bu suyu yapmak için aşağıda cins ve miktarı yazılan maddeler birbirleriyle karıştırılarak bir kaba konup mayalanmak üzere kırk gün güneşte bırakılır. Sonra bu kap ateşe konulup imbibkten geçirilerek damla damla toplanır. Bu şekilde elde edilen suyun bir okkası bir kılıca su vermeye kâfi gelir. Bir okkası bin altına değer. Bu sudan su verilmiş kılıç ile bir zırha vuran paramparça eder."

Kemankuş Mustafa Ağa'nın reçetesi şu bilgileri içermektedir;

Miktar	Cinsi
1 Okka	Sönmemiş kireç (CaO)
1/2 Okka	Pelit küllü (Valanet gland)
1/2 Okka	Bevrek-ül Ermeni (Na-Ca-Soda) /
1/2 Okka	Cenkar (Bakır çalığı)
1/2 Okka	Sarı zırnık (AsS-Arsenik Sülfüt)
1 Okka	Yaban soğanı suyu (Alium Satium)
1 Okka	Katran (Govdron)

Çok özel bir yapıya sahip olan Türk kılıcını iyi bir biçimde kullanmak, çok çalışmak ve beceri isteyen bir vakadır. Emir Hacı Aşık Timur "Kitab-ı Tuhfetul Müluk Vel Salat'ın" adlı eserinde iyi kılıç kullanma talimatlarına dair şunları yazmıştır: "Kılıç ile vurmaya öğrenmek isteyen bir kimse süvari ise süvarinin yüksekliğinde, piyade ise piyadenin boyunda bir kamaşı sağlamca toprağa diker. Sonra bu kamaş sağ tarafında kalacak şekilde uzakça bir mesafeye gidip oradan atını dörtlale koşturur ve kamaşa yaklaşınca kılıcını kından çıkarıp kamaşı şiddetle keser.

Her defasında bir karış kesmek suretiyle yerden bir arşın yüksekliğinde kamaş kalıncaya kadar bu hareketi tekrarlar. Kılıçla kamaşı kesmekte tam ihtisaslaşma için beş adet ok alınır ve bunlar süvarinin sağına gidecek şekilde onar arşın aralıkla toprağa sağlamca dikilir. Süvari atını son süratle koştururken okları yelelerinin birer parmak aşağısından muntazam bir şekilde keser. Bu işte de tam ihtisas kazanınca iki sıra halinde ve onar arşın uzaklık ile on adet ok dikilir. İki sıra arasından dörtlale koştururken oklar sağlı solu biçilir. Kılıçla vururken kolun bilek mafsalı bükülmelidir."

Padişah Kılıçlarının Form Gelişimi

Osmanlı padişah kılıçlarının form gelişimini, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gözlemleyebiliriz. Fatih döneminden önceye ait, Osmanlı yapımı olduğu kesinlik taşıyan bir kılıca rastlanmıyor. Erken Osmanlı Devri (1299-1453), kılıçlarından hiç örnek bulunmamasını iki açıdan değerlendirebiliriz: Bu dönemdeki Osmanlı topraklarında çeliğin çok değerli bir ithal malı olması nedeniyle eldeki eski kılıç tabanlarının dövülerek yeni kılıç yapımında kullanılması, Bursa ve Edirne'deki saraylarda ve silahhanelerde bulunan kılıçların Fetih'ten sonra İstanbul'a getirilmeyip oralarda kalması ve zamanla zayı olması. Bu döneme ait sadece kılıçlar değil, diğer silah çeşitlerinden de örnek bulunmamaktadır. Tek istisna İstanbul Askeri Müzedeki Sultan Orhan'ın (1326-1359) miğferidir.

Osmanlı kılıç örnekleri, Fatih S. Mehmet'in (1541-81) adını ve unvanını taşıyan dört kılıçla başlar. Bunların ve bu döneme ait diğer kılıçların, ilk bakışta dikkati çeken ortak özellikleri ileri aşamada bir forma sahip olmalarıdır. Fatih'in ihtisamlı tören kılıcı (aynı zamanda işlevselliğe de sahiptir) formunun estetik olgunluğuyla

bu devir Osmanlı kılıçlarının en tipik örneğidir (Env. No: 1/90). Diğer bir kılıç ise burmalı kılıçlara güzel bir örnektir (Env. No: 1/93). Bu tip kılıçlar kesici olmaktan ziyade delici bir silah

olarak etkilidirler. Bu kılıcın bizim için diğer bir önemi; kabza ve balçağının demirden yapılmış olması sebebi ile orijinal formunu günümüze kadar muhafaza etmesidir. 15. yüzyılda değişik form gösteren kılıçlar; tabanı düz ve iki ağızlı, eğri ve tek ağızlı, yıldırım (burmalı) ağızlı, çatal (Zülfikar) ağızlı ve meç'tir. Bunların içinde muhakkak ki 15. yüzyılı belirleyen karakteristik form "eğri ve tek ağızlı" kılıç formu olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin tarihteki en parlak dönemi, Batılıların "Muhteşem", Türklerin "Kanunî" unvanıyla andıkları Sultan I. Süleyman'ın saltanat yıllarıdır. Onun 46 yıl süren padişahlığında, Osmanlı'nın askerlik ve diplomasi alanındaki rakipsiz üstünlüğünün yanı sıra, ilim ve sanatta da zirveye çıkmıştır. İsmail Hami Danişmend'in ifadesine göre; "Kanunî Sultan Süleyman, tıpkı birer ordu kuman-

Kanuni Sultan Süleyman'ın Topkapı Sarayı'nda sergilenen kılıçları

danı gibi cepheden cepheye ve zaferden zafere koşarak Osmanlı Devleti'ni kuran ve bilhassa imparatorluğu günden güne genişleten ilk on padişahın sonuncusudur." Saltanatının toplam 10 yıl, 3 ay, 5 gününü sefer yollarında ve harp meydanlarında geçirmiş olması ve 72 yaşının içinde iken Zıgetvar Kuşatması'nda vefat etmesi, onun şahsiyetini şekillendiren unsurlar arasında askerliğin ne derece önemli bir pay teşkil ettiğini ortaya koyar.

Kanunî, Osmanlı padişahlarının çoğunda görüldüğü gibi, cengâverlikte, yani binicilikte ve kılıç kullanmada maharet sahibidir. Mohaç Meydan Muharebesi'nde, üç seçkin Macar şövalyesiyle karşı karşıya gelince, kılıcını çekip üçünü birden haklaması, bu kabiliyetinin delilidir.

Kılıç, Türklerin hayatında ve inançlarında daima yer almıştır. Rıfki Yazıcı'nın şu tespiti ne kadar yerinde ve isabetlidir: "Tacın yanında asa, kılıcın yanında dua vardır." Elbette ki, kılıcı kınında tutan, zamanlayan, takvimleyen, bileyen ve "Ha-di" diye emirleyen dua sahipleridir. Dua kılıca hedef ve istikamet kazandırır, hatta haysiyet ekler. Kanunî Sultan Süleyman keskinlerin keskini bir muhteşem kılıç ise, Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi duadır. Dualarla kılıçlar, tarih boyunca hep yan yana, iç içe olmuşlardır.

Tek başına madde, kuvvettir, öfkedir, emirdir. Yani başında her zaman manayı da bulabilirmeli, onunla frenlenip, onunla şaha kalkmalı, onunla temellenmeli, onunla köklenmeli ki бүтүнлүгүнү, anlamını sağlamış olsun. Kılıç da zulmün değil adaletin tesisi yolunda kullanılırsa şan ve şeref taşıır. Aksi takdirde basit bir demir parçası, kan dökme aracıdır.

Fatih Sultan Mehmet'ten beri devam eden kılıç formunun Kanuni Sultan Süleyman ve ondan sonraki dönemlerde değişmeden 18. yüzyıl sonlarına kadar sürdüğünü görüyoruz. 19. yüzyılda ise Türk

kılıçlarında Avrupa etkisi görülmektedir. Bu etki kabza, balçak ve taban biçimlerinde de kendisini hissettirmektedir. Bu yüzyıldan sonra Türk kılıcının orijinal formu unutulmuştur.

Sultan Selim II ve Sultan Mehmet II' ye ait kılıç (Env. No: 1/496-486) XVI-XVII. yüzyıl başlarına ait Türk kılıcı formuna örnek olarak gösterilebilir. Sultan Mehmet'in kılıcının Beyazıt II' nin kılıçlarına çok benzediği görülüyor. Sultan Osman'a ait kılıcın (Env. No: 1/487) geleneksel formdan ayrıldığı tabanının eninin artmasından ve mahmuz çıkıntısından anlaşılıyor. Sultan Selim II' ye ait eğri kılıç (Env. No: 1/499) saf Türk kılıcı formunun en son örneği olarak gösterilebilir.

Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdulhamid'e ait üç kılıç, Türk kılıç formuna tekrar dönüşün birer temsilcisiymiş gibi gözükseler de gerek eğriliğin, gerekse tabanın kısımları arasındaki oranların, gözden kaçmayacak derecede bozulmuş olduğu görülebilmektedir.

Sultan Mehmet Reşat'a ait olan örnek ise, o devir Avrupa bahriye kılıçlarının tamamen aynısıdır. Türk kılıcı özelliklerini göstermemektedir. 15. yüzyıl ikinci yarısı Osmanlı kılıç kabza ve balçaklarında, bu dönem kılıç tabanlarında olduğu gibi, uzun bir gelişme aşamasının sonucu olduğu anlaşılan belirli ve uyumlu bir formla karşılaşılıyor.

Fatih Sultan Mehmet adını taşıyan düz ve iki ağızlı kılıçtan ancak birinin kabza ve balçağı kalmıştır (Env. No: 1 / 376). Kabza tepesi çıkıntılıdır. Bu da bize, kılıcın iki ağızının kullanıldığını gösteriyor. Eğri ve tek ağızlı kılıç kullanımına geçildiği bir dönemde, bazı Memluk kılıçlarında yapıldığı gibi, kabza eğriltilerek ağızın tek taraflı kullanımına gidilmemiştir. Buna mukabil Fatih'e ait düz kılıçta taban kuyruğu hafif eğridir. (Env. No: 1/374) Fatih'e ait eğri kılıçlardan ilki, balık dışından yuvar-

Kanuni'nin yatağanı

Resim 1: Abdülaziz'in yatağanı, Resim 2: Sultan Beyazıt'ın kılıcı, Resim 3: III. Selim'in kılıcı, Resim 4: III. Selim'in kılıcının detayı, Resim 5: 1. Ahmed'in Meci

lak ve hafif eğri kabzalı, ışınal yıldız biçimi dolgun demir balçaklıdır. (Env. No: 1/90) Bu harikulade tören kılıcının her parçası orijinaldir. Bu sebeple tarihi belli en erken Türk kılıçları arasında özel bir yeri vardır, ikinci eğri kılıcın da aynı özellikleri taşıdığını görüyoruz (Env. No: 1/375). Sultan Beyazıt II dönemi kılıç kabzaları değişik bir forma sahiptir. Balık dişi kaplamalı kabza yerini ağaç veya yekpare demir kabzaya bırakmış, yassılaştırmış ve eğriliği artmıştır. Bu yeni formlarıyla Beyazıt II devri kılıç kabzaları, tabanları gibi ve onlarla uyumlu olarak, olgun bir estetik biçim gösterirler. Aynı kabza formuna, bu dönemin iki ağızlı burmalı kılıçlarında da rastlıyoruz(2).

Kabzaları iki ana tipte değerlendirebiliriz. Önceleri hafif eğri ve yuvarlak yapılmakta, kabza tepeliği çıkıntılı olmadığından elden kaymasını önlemek üzere iç kısmında bir çıkıntı bulunmaktadır. Fatih'in eğri kılıçlarında kabzalar bu formdadır. Sultan Beyazıt devrinden kalma orijinal demir kabzalı bir kılıçta ise ikinci bir tipin ortaya çıktığını anlıyoruz. Burada kabza; yassı ve eğridir. Yine elin kaymasını önleyen bir çıkıntı vardır. Kanuni devrinden itibaren koleksiyonumuzda bu tiplere uyabilen çok az örnek kalmıştır. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl boyunca yapılan kötü tamiratlarda kabzaların bu orijinal formlarına dikkat edilmemiş "tabanca sapı" diye adlandırılan iri, topuz tepelikli boynuz kabzalar veya Avrupa kabza biçimleri kullanılmıştır. Daha önce kılıçların taban formlarının gelişiminde de gördüğümüz gibi, Kanuni Sultan Süleyman ve ondan sonraki dönemlerde kabza ve balçak formu değişmeden 18. yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. 19. yüzyılda ise kılıçlarda Avrupa etkisi görülüyor(3).

Silah seksiyonunda teşhir edilen padişah kılıçlarının balçaklarına baktığımızda; Fatih Sultan Mehmet dönemindeki demir balçakların yerini, Beyazıt döneminde daha çok gümüş balçakların aldığını, Kanuni Sultan Süleyman döneminde bunların yerini, altın yaldızlı gümüş balçaklara bıraktığını ve daha sonraki zamanlarda ise, bu çeşitlemelerin hepsinin kullanıldığını gözlemleyebiliriz.

Kılıçların kınları, genelde ağaç üzerine deri kaplıdır. Ağızlık, iki bilezik ve çamurlukları demirdendir. Fatih devri kınlarında madeni kısımlar, genellikle kabza tepeliği ve balçakta olduğu gibi süslemesizdir. Beyazıt II. zamanında madeni aksam genellikle altın kakma motiflerle süslenmiştir. Daha sonraki dönemlerde ağızlığı, bileziği, çamurluğu altın yaldızlı ve altından olan kınlar da görülür.

Kılıçlar Üzerinde Görülen Süslemeler

Osmanlı Devleti'nde kılıç ustaları ehli-i hiref arasında kabul edilmektedir. Saray atölyelerinde çalışan ve Osmanlı merkez ordusu-

nun ihtiyacına cevap veren tüm (ehli-i hiref) ustaların sayısı iki bin bulmakta idi. Türkler silahlarındaki maddi güce paralel olarak süslemenin de gelişmesini arzu etmişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Hazine defterlerinden birinde "Şeyh hattı ile ayeti kerime yazılı kılıç" kaydına rastlanıyor. Bu kayıt bize şunu gösteriyor ki, bu kılıçların yapılmasında devrin meşhur hattat, nakkaş, kuyumcu ve kılıç ustaları işbirliği içerisinde çalışmışlardır. "Hacı Sungur, Mehmet Seyyid Bayram, Zülfi-kâr Zeki Mehmet, Hayreddin vb."leri eşsiz Türk kılıçlarını imal eden ustalardan bir kağıdır. Bunların kılıca verdikleri form, demire verdikleri su Türk kılıcını şaheser yapmıştır. Osmanlı Türk kılıçlarındaki süslemelerde sarayın geleneksel uygulaması hâkimdir. Süslemelerde ana hattı kuyumculuk oluşturur.

Süslemeler altın, gümüş, demir vs. madenler ve fildişi üzerinde oymacılık ve kakmacılık şeklinde kendini gösterir. Bu şekilde yapılmış bir kılıcın esas dekorasyonu yazıdır. Değişik kılıçlarda çeşitli yazı örnekleri görülürse de bu yazıların içerisinde en çok nesih yazı görülür. Kılıçların özellikle taban kasımlarında kılıcı imal eden ustanın adı, padişahın tuğrası, Kur'an-ı Kerim'den ayetler, hadisler, dualar, şecerele, manzum parçalar yer alır. Bütün bu süslemeler ve yazı örneklerinin çelik üzerinde yer alması için; oyma, kakma, telkari, savat teknikleri kullanılmıştır.

15-16 ve 17. yüzyıllara ait eserlerde dönemin süslemesine uygun olarak Rumi motifler bolca kullanılmıştır. Lale, yaprak, kıvrık dallar kabza ve balçak üzerindeki diğer motiflerdir. Kınların üzerlerinde de bolca süsleme ve değerli taşlar görülür. Kılıçlar üzerlerindeki yazılarıyla da sahiplerinin ruh halini bizlere anlatabilmektedir, Silah Seksiyonundaki 1/11037 envanter numaralı kılıcın üzerine nakşedilmiş olan şu beyit bu durumu açıklamaktadır: "Ey gönül bir can için her cana minnet eyleme izzet-i dünya için Sultana minnet eyleme." İnsanların yaşamlarında maddi, ruhi ve sosyal olmak üzere değişik gereksinimleri olduğu bir gerçektir. Türkler bu ihtiyaçlarının hepsine daima güzellik fikri ve duygusu ile yaklaşmışlardır. Giydikleri çoraptan kullandıkları silaha kadar her şeyde bu güzelliği aramışlardır. Bütün bu nedenlerden dolayıdır ki, tarih boyunca aslında bir savaş aleti olan kılıcın Türk sanatındaki yeri ve önemi diğer sanat eserlerinden farklı olmamıştır.

Dipnotlar:

- (1)-Orkun, Hüseyin Namık "Eski Türkler Nasıl Yemin Ederlerdi." Cilt 1, İstanbul 1950 s.39
- (2)- Öz, Tahsin, Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet II' ye ait eserler Ankara 1953.
- (3)-Aydın, Hilmi, "Topkapı Sarayı Müzesinde Sergilenen Kılıçlar" Antik Dekor, İstanbul 1996 s.180-182.

* İstanbul 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü.

Kumaşların Kalbine İşleyen Minyatürler

Melis GÜZEL

Çeşit çeşit rengarenk kumaşların üzerinde canlanıyor eşsiz minyatürler... Seyri doyumsuz koskoca bir tarih işleniyor iplik iplik... İSMEK tarafından 2003 yılından bu yana düzenlenen sergilerle İstanbullulara tanıtılan ve sanatseverlerin gönlünde taht kuran mefruşatta minyatür sanatı, gittikçe tanınıyor, tanındıkça seviliyor ve bayanlar tarafından zevkle icra ediliyor.

"Mefruşatta minyatür" ya da başka bir ifadeyle "kumaşta minyatür" uygulamaları, 2003 yılından bu yana İSMEK'te icra edilen ilgi çekici ve göz alıcı bir sanat kombinasyonu... Ev tekstil ürünlerinin tasarlanıp, çeşitli teknikler kullanılarak göze hoş gelecek bir şekilde dikilmesi işlemi olarak bildiğimiz mefruşat ve küçük boyutlu resim yapma sanatı olarak tanıdığımız minyatür, sanatın o ince çizgisinde birleşiyor ve ortaya herkesin hayranlıkla izlediği mefruşatta minyatür tabloları çıkıyor.

Değişik özellikteki kumaşların (küçük desenli saten, basma, dokulu, tafta, pamuklu, yün, keçe vb.) bir arada kullanılabilirliği olması bu çalışmaları görsel anlamda daha da zenginleştiriyor. Bu el sanatını rölyef çalışmalarından ayıran en belirgin özelliği ise ahşap, tel, karton vb. malzemelerin yerine tamamen kumaşlarla yapılması. Kumaşta minyatür çalışmalarına en yakın branş ise kırkyama (patchwork)...

İSMEK İmzalı Bir Sanat

İSMEK mefruşatta minyatür usta öğreticisi Hamiyet Çaylı hanımefendi, bu sanat dalının daha önce el sanatlarıyla ilgili özel veya resmi kurslarda yer almadığını, ilk olarak 2003 yılında İSMEK bünyesinde yeni bir branş dalı olarak programa dahil edildiğini ve günümüze kadar konu ile ilgili çalışmalar süregeldiğini belirtiyor.

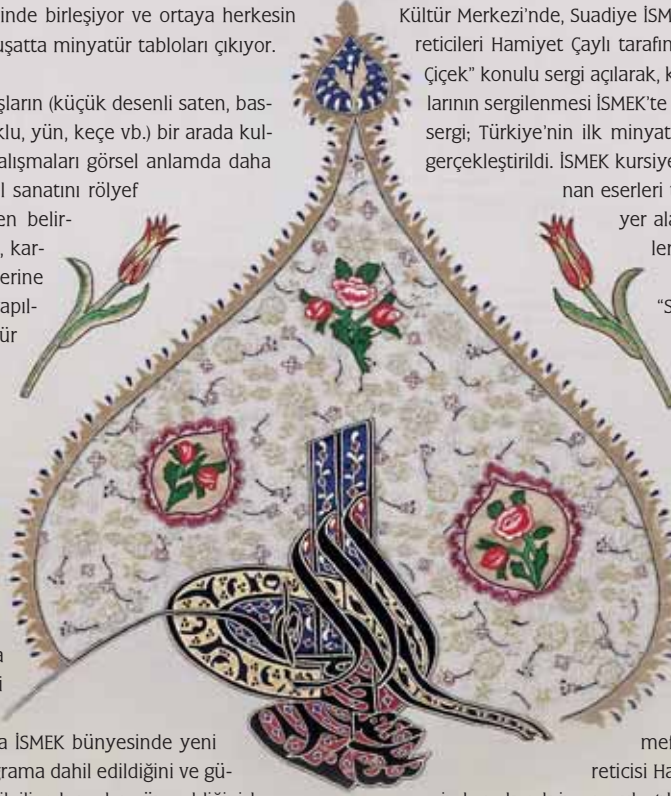
Bu branşı İSMEK'e kazandıran ise dönemin usta öğreticisi (2004'den itibaren teknik rehber) Hacer Çaylı. Sayın Çaylı Maltepe İSMEK kursiyerleriyle birlikte, bir eğitim yılı boyunca yapmış oldukları çalışmaları 2003-2004 eğitim döneminde "Osmanlı minyatürleri" adıyla Taksim Metro Sergi Salonu'nda İstanbullulara sundu ve sergi büyük ilgi gördü. Serginin yoğun ilgi görme-

sinin ardından 2005-2006 eğitim döneminde Mecidiyeköy Profilo Alışveriş Merkezi Sergi Salonu'nda "Osmanlı'da Minyatür ve Tuğralar" konu başlıklı, 2006-2007 eğitim döneminde Taksim Metro Sergi Salonu'nda usta öğretici Sukeyne Tulan ve Kadıköy İSMEK kursiyerleri tarafından "Osmanlı Kanyonları" adlı karma sergi açıldı. Gene bu eğitim döneminde Küçükalyalı Maltepe Kültür Merkezi'nde, Suadiye İSMEK kursiyerleri ve usta öğreticileri Hamiyet Çaylı tarafından "Osmanlı'da Kadın ve Çiçek" konulu sergi açılarak, kumaşta minyatür çalışmalarının sergilenmesi İSMEK'te geleneksel bir hal aldı. Son sergi; Türkiye'nin ilk minyatür parkı olan Miniaturk'te gerçekleştirildi. İSMEK kursiyerlerinin Miniaturk'te bulunan eserleri tablolara yansıttığı sergide yer alan 74 adet tablo ziyaretçiler tarafından çok beğenildi.

"Sergiyi gezen insanlar ilk defa böyle bir çalışmayla karşılaştıklarını dile getirip, şaşkınlık ve hayranlıklarını gizlemiyorlar. Konu ile ilgili detaylı bilgi sahibi olabilmek için, İSMEK'in hangi kurs merkezlerinde bu sanatlar ile ilgili çalışmalara yer verildiğini öğrenmek ve yeni öğretim döneminde kursiyerimiz olmak istiyorlar." şeklinde konuşan mefruşatta minyatür usta öğreticisi Hamiyet Çaylı, sergiler saye-

sinde pek çok insana ulaştıklarını ancak bunun yeterli bir sayı olmadığını, bu güzellikleri daha fazla insanla paylaşmak istediklerini anlatıyor.

Kursiyerlerine de her sanat dalında olduğu gibi bu sanat dalının da bir sabır işi olduğunu ve ortaya çıkan sonucu gördükten sonra yorgunluklarından eser kalmayacaklarını telkin eden usta öğreticinin öğrencilerinden Suadiye İSMEK'te eğitim alan Mine Tatoğlu, "İlk başta zor geldi, yaptıkça zevk almaya

başladım. Sonunda işime hayran oldum.” diye konuşuyor. Mer-
yem Sevinç Batur, “Minyatür çalışmasını ilk defa gördüm, çok sev-
dim, öğretmenimiz sayesinde bir adet tablomu tamamladım. Se-
neye tekrar gelmek istiyorum. Bu el sanatını çok sevdim.” şeklin-
de düşüncelerini ifade ederken, aynı kurstan Dürdane Balboy ise
“Açıkçası zor geldiği için yapmayı düşünmüyordum. Öğretmenimi-
zin sayesinde ikna olup yapmaya karar verdim ve yaparken çok
keyif aldım. Yaptığım işle ve kendimle gurur duyuyorum.” diyor.

Amaç Minyatürün İnce Dokusunu Yansıtabilmek

Mefruşatta minyatürün uygulama alanının çok geniş olduğunu
ifade eden bu karma sanatın icracıları, kumaşta minyatür ile ev
tekstiline yönelik bütün objelerde (yatak örtüsü, kırlent, aplik,
abajur vb) rahatlıkla zengin tasarımlar olarak sunulabileceğini ve
mefruşatta kumaşla minyatür yaparken doğru seçilmiş her türlü
resim, manzara, obje aslına uygun bir şekilde yapılabildiğini söy-
lüyorlar.

Ustalarımızdan öğrendiğimize göre, bu göz alıcı sanatı yapmaya
başlarken ilk önce kaynak taraması yapılıyor ve çalışılacak olan

minyatür seçiliyor. Seçilen resim büyütüldükten sonra aydın-
er ya da parşömen kağıdına detaylı olarak çiziliyor. Modeldeki her
detaya uygun olabilecek kumaşlar temin edilerek, uygulanacak
modele göre kalıplar çıkarılıyor. Uygun renkte ve desende kuma-
şa karar veriliyor. Sonrasında kumaşlara tela yapıştırılarak kalıplar
yerleştirilip, küçük kalıplarda çevresinden (dış kontör) iğne ardı
yapılıyor. Büyük desenlerdeyse çevresinden (dış kontör) kumaş
döndürülüp kalıbın arkasına baskı şeklinde hazırlanıyor. Desenler
şablonun üstüne yerleştirilip tamamlandıktan sonra zemine yer-
leştirilip ara baskı gerçekleştiriliyor, zemindeki nakışlarda tamam-
lanıyor. Bu işlemler yapılırken modellere uygun desende kumaş-
lar, el nakışı iplikleri, dikiz iplikleri, tela, elyaf, boncuk, pul vb. mal-
zemeler kullanılıyor. Mevcut teknikler ise; iğne ardı, ara baskı, el
nakışı, makine nakışı, pul/boncuk işi vb.

Mefruşatta minyatür uygulamaları ile minyatürler üç boyutlu bir
şekilde kumaşa aktarılmış oluyor. Bu uygulamada önemli olan ise
minyatürün tarihsel dokusu ve ince detaylarını mefruşata yansı-
tabilmek... İSMEK usta öğreticilerimiz ve kursiyerlerimiz bunu ba-
şarılı bir şekilde gerçekleştiriyor ve açılan sergilerle de İstanbullu-
ların beğenisine sunuyor...

Çinide Yeni Bir Yorum: Ebruli Çiniler

Yrd. Doç. Şemsettin DAĞLI

Çiniyle ebruyu birleştirerek uluslararası platformlarda ebruli çinileri yeni bir sanat yorumu olarak tanıtan değerli sanatçı ve akademisyen Şemsettin Dağlı, “Daha düne kadar bir yan sanat kolu olarak karşımıza çıkan Türk ebrusu, Türk çinisine hayat veren malzemelerle bambaşka bir formda ve nitelikte, bir sanat değeri olarak kültür ve sanat ürünlerimiz arasında en saygın yerini alacaktır.” diyor...

İslam felsefesi etkisinde asırlardır özümlenen Türk zevki, estetik yargısı ve sempatisinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkan, geleneksel sanatlarımızın özgün bir şubesi Türk çini sanatımızı değerlendirirken geçmişten aldığımız bedii zevkleri, yine bir Türk sanatı olan, Batının da bir Türk sanatı olarak kabullenip “Turkish papier” (Türk kâğıdı), “Turkish Marmor papier” (Türk mermer kâğıdı) olarak isimlendirdiği ebru sanatımızla bütünleştirmenin adımıdır ebruli çiniler...

Bu iki muhteşem sanatımızın birlikteliğinden oluşan yeni bir sentezi, yeni bir soluk olarak sunumu çıkan Türk ebruli çinilerini belli bir norma oturtup savunmak, gelenekseliği tahrip etmeden zengin bir çeşniye yeni bir sanat şubesi katarak sanatımızın evrensel boyutlarını genişletmek ve bu doğrultuda ilk kez karşılaşılan ebruli çinilerin uluslararası platformlarda sunuma ulaştırmaktır amacımız...

İslam sanatlarında, resim yasağının gereğince anlaşılamaması, figürün belli formlarda kullanılması ya da mekruh

sayılması İslam sanatçısını soyuta mücerret olana yönelmiştir. Bu felsefenin etkisiyle gelişen İslam sanatları; minyatür hat, tezhip, çini, ebru daha ziyade soyut ve bazı şubelerde de birim tekrarına giden bir forma bürünmüşlerdir. Diğer geleneksel sanatlarımız halı, kilim örgüleri, taş tezyinatı, ağaç oymacılığı (kündekari), sedefkarlık, ciltçilik gibi bu felsefenin ışığında gelişen birbiriyle benzeşen yalnızca farklı karakterlerde üsluplandırılmış örneklerle doludur.

Yazımızda bu şubelerde en yenisi olan ebruli çinileri görsel örnekleri ile birlikte ortaya koyacağız. Görsel örneklerde kendi çalışmalarımızdan oluşan değişik türlerde ebruli çiniler bulunmaktadır.

Renkli ve cıvalı sırla kaplanmış pişmiş topraklara fayans kelimesinin karşılığı olan çini (çini işi) adı verilir. Aslında bu yanlış anlaşılardan dolayı vaktinde çini porseleni anlamına gelen deyimini yanlış kullanımı sonucu yerleştirmiştir. (Bakır 1999- s 10) Bu porselenlere “imparatoruna ait” anlamından “fağfurı” denilmektedir. (Arseven 1973 s 50)

İslam sanatı içinde önemli bir yer tutan Türk çini ve seramik sanatının geçmişi, 8-9. yy’da Uygurlara kadar dayandırılmaktadır. İran’ın Moğollarca istilası sonucu çok sayıda bilim ve sanat adamının Selçuklulara sığınmalarına neden olmuş ve bu sanatçılar çininin Selçuklu Türklerinde gelişmesine yardımcı olmuştur. (Arseven 1973 s 50)

Anadolu Selçukluları’nda ilk kullanılan teknik, Selçukluların çini sanatımıza hediyesi olan mozaik tekniğidir. (Arseven 1973 s 243) Bu özellikle mimari komplekslerin iç kesimlerinde kubbe ve tabanlarda bolca kullanılmıştır.

13 yy. ortalarında Moğol akınlarıyla sarsılan Selçuklular, Türkistan, Azerbaycan ve Horasan’dan Anadolu’ya göçen

Türk geleneklerini güçlendirdi. Sanat ve köklerde yeni bir canlanma başladı. (Öney 1995 s 77)

İslam çini sanatını ilk büyük aşaması Anadolu Selçuklu mimarisinde görülür. Cami, mescit, medreseler minarelerinde firuze ve mor renkli sırlı tuğlalar sırsız tuğlalarla çok değişik kompozisyonlar bilezikler oluşturur. (Öney 1995 s 83)

Selçuklu mozaik çini tekniğiyle renkli sır tekniğini birleşmesiyle Osmanlı çinilerine bir başlangıç olmuştur. (Aslanapa 1989 s 322)

İlk zamanlarda çini bir duvar kaplaması olarak kullanılmaktaydı. Selçuklularda bu daha çok mozaik formunda görülmektedir. Daha çok geometrik bir süsleme oluşturmaktadır. Konya Karatay sırcalı medrese Alâeddin camisinde güzel örnekleri bulunmaktadır. (Arseven 1973 s 243)

İslam çini sanatımıza genel anlamda baktığımız zaman, çininin mimari ile bütünlük arz ettiği görülmektedir. Mimaride bir bezeme unsuru olarak karşımıza çıkan çini ile gündelik kullanımda seramik olarak karşılaşmaktayız.

Türk Çini sanatında cami, türbe gibi mimarinin dışındaki sivil mimaride de minai, sıraltı ve lüster (perdah) gibi farklı tekniklerle de karşılaşmaktayız. Genelde yapıların iç ve dış alanlarında bir kaplama malzemesi olarak kullanılan çini; pişmiş toprak, kare, yıldız, çokgen formunda görülen, yüzeyi renkli ya da saydam olabilen bir maddedir. Bunun dışında Selçuklu ve Osmanlı da kullanım eşyaları olarak da kullanılmıştır. Bu kaplara Osmanlı'da " kaşı " seramik eşyalara "evani" denilmektedir (Yetkin 1984)

Mimaride ilk kez MÖ 3000 yıllarında mısır piramitlerinde (sakkara piramidi) görülen çiniyi (Öney 1987) seramik formunda daha ileriki tarihlere götürmek mümkündür.

Çini ve seramikte bezeme, genelde sır denilen ve camı andıran ince bir tabaka ile elde edilir. (Demiriz 1982) Sır bir tür bezeme olduğu kadar, aynı zamanda yalıtkanlığı sağlayarak geçirgenliğe önleyen koruyucu bir madde olarak karşımıza çıkar.

Anadolu çini sanatında gözlemlediğimiz örnekler, ilk dönemlerde çoğunlukla renkli sırlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Lüster ve minai tekniğindeki örneklerde de görülmesine karşılık, sır altı tekniği ile ilgili çiniler, Osmanlılarla birlikte daha fazla görülmektedir.

Sır altı tekniğinde; yüzeyi örten, alttaki rengi ortaya çıkaran koruyucu bir tabaka olarak kullanılır renksiz ve saydamdır.

Anadolu'da Türk süsleme sanatları ve mimari, İslam sanatları kapsamında bakıldığı zamanda son derece güzel örneklerle doludur. Özellikle çini - seramik; alanlarında döneminin en belirgin üslup ve örneklerini sunmuştur.

Şemsettin Dağlı, ebru çalışması yaparken.

Selçuklu dönemi çini, özellikle mimari konstrüksiyona uyarlanan çiniye karşılık seramik buluntuları pek yoktur. En azından günümüze kadar rastlanmamıştır. Bu alanda bulunanlar ise Beyşehir Kubadabad sarayı, Karahisar, Adıyaman'da Samsat, Keban ve Atatürk Barajı gölleri altında kalan bölümde ele geçen vazo, sürahi, tabak, kâse ve benzeri eşyalardan oluşan, kırmızı gri ve gevşek hamurlu seramiklerdir. Kubadabat Sarayı'ndaki çinilerinde görülen dikkat çeken en önemli özellik kuşkusuz üzerlerindeki figüratif zenginlikleridir.

Osmanlılardan gelişmeye başlayan bu sanat çini panolar şeklinde gelişmiş, koyu mavi, firuze, yeşil ve domates kırmızısı gibi renklerin hâkimiyetine girmiş daha ziyade mimari yapıtların iç kısımlarının dizaynında yer almıştır. (Önder 1977 s 106)

Osmanlı döneminde 1320'de Bursa'nın fethiyle çiniye duyulan ihtiyaç artmış Bursa, İznik ve Kütahya'da ham maddeye yataklarını bulması sonucu çini atölyeleri birbiri ardına açılmıştır. (Koçer 1997 s 73) Osmanlı çinisi seramikleri 14. yy.'dan itibaren değişik türde kaliteli örneklerle İslam sanatının ihtişam ve zarafetini yansıtmıştır. (Öney 1987) İlk Osmanlı seramiklerinin İznik'te 14.yy. ortalarıyla 15.yy. başlarında yapıldığı bilinmektedir. Kütahya'da ilk Osmanlı seramiklerinin bu tarihleri arasında yapıldığı görülmektedir. İlk Osmanlı çinilerinin de İznik ve Kütahya'da yapıldığı söylenebilir.

1) Kitre hazırlanması, 2) Boyaların tekneye yatırılarak form düzenlenmesi, 3) Hatip yapımı, 4) Tabağın daldırılması, 5) Ebrulu tabak

(Sümer 334) Osmanlılarda seramik merkezi İznik'tir. Bu dönemde ilişkin olarak bulunan parçalar çukur tabakalar ve kâseler olarak görülür yine bu döneme ait örnek olarak vazo ve sürahiye pek rastlanamamıştır. (Demiriz 1982) Bu yüzyıllarda büyük gelişme gösteren Osmanlı çini ve seramikleri imparatorluğunda gücü ve zenginliği nispetinde zirveye çıkmıştır.

Geçmiş Asya'ya dayanan Anadolu'da gelişim gösteren çini sanatı teknik ve estetik açıdan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde farklı iki üslup geliştirmiştir.16. yy. ile 17. yy. ilk yarısında en önemli ürünleri sunan çini sanatı daha sonra bu özelliğini yitirdi. (Boy 1997 s 331)

17. yy. ortalarına kadar mükemmel bir üretimin sürdürüldüğünü biliyoruz ama ne var ki 17. yy. ikinci yarısından sonra imparatorluğun durumu ile paralel olarak çini ve diğer sanatlarda gerileme ve yozlaşma başladı. Çininin ana renkleri solmaya ve başkalaşmaya desenler deformasyona uğramaya başladı.

Yine aynı dönemde İznik'in önemini kaybetmesinin ardından 16. yy. da yeni bir çini merkezi olarak Kütahya gözlenmektedir. Aslında Kütahya'nın İznik ile birlikte 14. yy.'da çini üretmeye başladığı bilinse de sürekli İznik'in yanında ikinci planda kalmıştır.

Sultan III. Ahmet döneminde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da gayretleriyle İznik'e bir ferman gönderilip İstanbul'a kurulacak atölye için, malzemeler, usta, fırın planları gönderilmesi emredilmiş (Öney 1995) ve muhtemelen İstanbul Eyüp'te Tekfur Sarayı denilen alanda bir atölye kurulmuştur. (1724-1725)

Burası ile ilgili en erken örnek ise, Cezeri Kasımpaşa Camii mihrabında görülmektedir.

Yine bu üretim oldukça kısa sürmüş, türlü nedenlerden dolayı bir müddet sonra bu atölyede dağılmıştır.

Klasik Osmanlı Döneminde çinilikte kullanılan ev süslemeleri, desenler, çok başarılı kompozisyonlar uygulanmıştır. Bunlar Lale, karanfil, gonca gül, menekşe, sümbül, narçiçeği, şakayık, bahar dalları, üzüm, çiçekler, madolyanlar, arabeskle süslü yazılar, (Öney 1987) kısacası tezhipteki süsleme unsurları mermer taklidi benekler görünmesine rağmen konumuz olan ebrulu çini örneklerine rastlanılmıştır.

Ebrulu Çiniler

Tarihsel süreç içerisinde tüm bu gelişim çizgilerine bakıldığı zaman, geleneksel tavırla Türk zevki ve estetiğini birlikteliğinde organize olan Türk çini sanatının, özgün karakteri içerisinde alaylı diye tabir ettiğimiz usta-çırak ilişkisi ile günümüze kadar geldiği görülmektedir.

Kubadabad'dan İznik'e, Kütahya'ya ve günümüzde çini şekilleniyor. Halk örgeleri ve geleneksellik bütünleşiyor. Çinideki motifler tezhipte, ebruda farklı malzemelerde birleşiyor.

Farsçada "ebri" bulutumsu, eski Türkçede "ab-ru" su yüzü, birincisinde üzerinde bulutu andıran görüntüler, ikincisinde ise su yüzündeki boyaların görünümü; isim ne olursa olsun, Batının da nasılsa kabullendiği "Turkish Marmor Papier", Türk mermer kâğıdı, su üzerindeki boyaların kâğıda alınması, kâğıt üzerinde mermerimsi hoş görünüm elde edilmesi sanattır. 9 yy.'da Orta Asya içlerine kadar uzanan bu sanatın ilk defa kim tarafından, nerede ve nasıl bulunduğu bilinmez ama sonrası kesin ki gelişimini yine aynı yüzyıllarda Türk sanatçısının elinde göstermiştir. Günümüzde müze ve kütüphanelerde bulunan el yazması kitaplar ve belgelerde ise konuya ilişkin herhangi bir bilgiye, bulguya rastlanılmamıştır.

Konuyla ilgili olarak 9. yy.'da hatta bu sanatın yapıldığına ilişkin görüşler bulunmaktadır. Yine aynı dönemde Uygur Türklerinin kâğıt ve boyayı bilmeleri 4-5 çeşit renkli minyatür yapabilmeleri

de düşündürücüdür (Hep gül 1990: 58). 8. yy.'da Çin'de Liu Sha Shen, 7. yy.'dan itibaren de Japonya'da benzer tekniklerde yapılan bazı çalışmaların bulunması, (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 10.c 1994: 80) sonraki yüzyıllarda Çağatay Türklerinde "ebru" ismiyle Türkistan'da ortaya çıkan ebru sanatının, tarihsel gelişim süreci içerisinde bize bazı önemli fikirler sunmaktadır. Bu bilgiler ışığında ebrunun Doğuda şekillenmiş bir sanat dalı olduğu söylenebilir.

Bu sanat Anadolu'ya, Türklerin eski vatanından İpek Yolu ile gelmiş, Türkistan'da Buhara'da yola çıkmış, İran üzerinden adını da beraber alarak Anadolu'ya yerleşmiştir. (Yazan 1986: 41)

İlk kez 16. yy.da şekillenmeye, belli formları aramaya başlanmıştır. Ebruda malzeme nedense hep kâğıt olarak kullanılmış son yıllara kadar bu böyle devam etmiş, yüzyılımıza kadar diğer kitap sanatları, ciltçilik, tezhip, minyatür, hat sanatının bir yardımcı olarak görünüşe ulaşan bunlardan herhangi biri olmazsa olmaz olan bu sanat kendi kimliğine 20. yy.'ın büyük sanatçısı Mustafa Düzgünman'la erişmiş, duvarlara sanat eseri olarak asılan bir tablo halini almıştır. Türk ebrusunda çiçekli ebrular M. Düzgünman'dan sonra şekillenmiş; tezhipte, çinide kullanılan tüm çiçekler Türk ebrusunda kullanılmıştır.

Kâğıdın dışında cam, fayans, kumaş, ağaç ve diğer malzemeler üzerinde denenen ebru birkaç ustanın dışında çini bisküvi üzerinde pek denenmemiş ya da üzerinde durulmayarak geçirilmiştir.

Geleneksel tavrı içinde ortaya çıkan tüm diğer sanat şubelerinde olduğu gibi ebru ve bisküvinin, hammaddenin birlikteliği ve çiniyle bütünleşmesi; sanatta yeni anlayışlara giden ve gelişmenin paralelinde olan Türk sanatı ve sanatçısının hedefi neden olmasın. arihsel süreç içerisinde bizden öncekilerin bıraktıkları mirası geliştirerek sonraki nesile neden farklı sunumlarla kültürel bir sentez içinde aktarmayalım...

Sanat olarak bir hat eseri ebrusuz ve tezhipsiz bir yalınlık ifade edebiliyor, çiniye ait bir motifi yine bir cilt olarak görebiliyoruz. Bir tezhibi bir çini üzerinde görebiliyorsa bir ebruyu bir çinide neden görmeyelim.

Ateşte açan çiçekler; çinide boyalar fırında pişerek nasıl doğal görünüşleri dışında bir görünüme bürünüyorsa aynı olay ebrulu çinilerde de gerçekleşmektedir. Farklılık tekniklerdedir. Çini bezemeler fırça ve tahrir, ebru ise bir süs sanatıdır. Yöntem ne olursa olsun ikisine de hüviyetini veren ateş ve fırındır. Çinide kullanılan tüm renkler ve boyalar ebrulu çinilerde de kullanılmaktadır. Aynı

Seramiğe uygulanmış ebru örnekleri. (Nasreddin Hoca, kedi ve güvercin)

süsleme, karşımıza farklı karakterlerde, bazen lekeci (taşist) bir anlayışla, bazen salımsı karmaşık, bazen transparan, bazen de fiğüratif bitkisel bir bezeme olarak çıkabiliyor.

Klasik Türk çinisinin dışında yine bir Türk sanatı olan ebruyu farklı yöntemlerle tanıtarak bu sanatımızın karakteristik yapısını, çini karolar, bisküviye nakşederek, çininin kullanım alanlarıyla bağdaştırmak. Ebrulu çiniler diğer sanat şubelerimiz gibi Türk zevkinin bir örneği olarak değişik malzeme ve biçimlerde somutlaştırmak özgün yerini almalıdır.

Daha düne kadar bir yan sanat kolu olarak karşımıza çıkan Türk ebrusu, Türk çinisine hayat veren malzemelerle bambaşka bir formda ve nitelikte bir sanat değeri olarak kültür ve sanat ürünlerimiz arasında saygın yerini alacaktır.

Çağdaş bir yorumlama ile bazen bir masa üzerinde, bazen duvarlarımıza astığımız bir tabak formunda, bazen vazolarımızda bir defalık bir prosesle gerçekleştirilen ve bazen yeni bir sanat eseri olma niteliğiyle motif ve renk kompozisyonu müthiş bir çizgi zenginliği ebrulu çiniler...

Dileğimiz geleneksel formda soyut çizgilerle görünüşe ulaşan ebrulu çinilerin sanat tarihimizde yerini alarak batı plastik sanatlar içerisinde yeni bir yorumlama olarak özgünlüğünü bulması, tıpkı battal ve taraklı ebruda olduğu gibi soyut lirizmle çağdaş batı sanatlarına öncülük teşkil etmesidir.

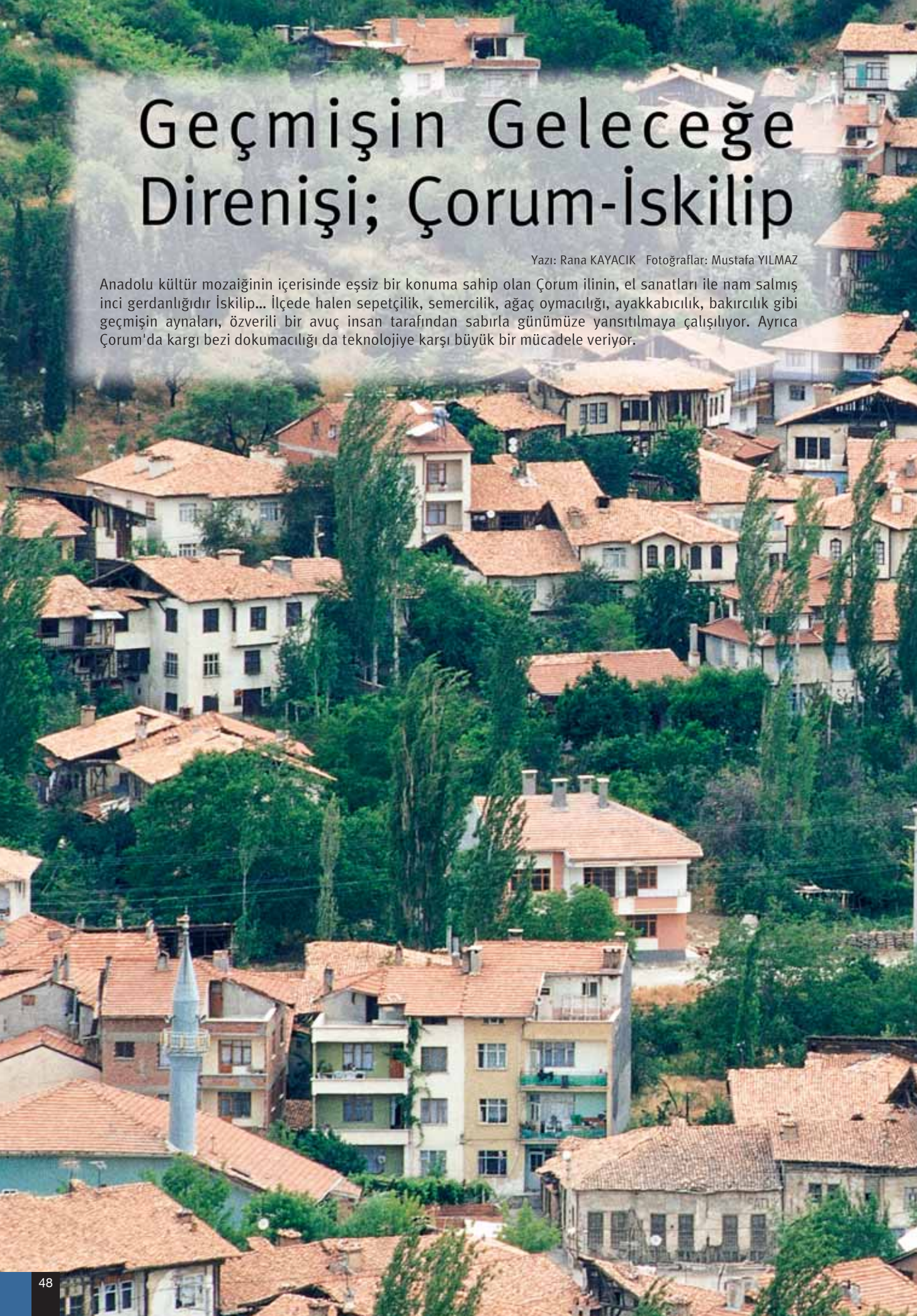
KAYNAKÇA

- ARSEVEN Celal Esat, Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1973
ASLANAPA Oktay, Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989
BAKIR Sitare Turan , İznik Çinileri ve Gülbekyan Koleksiyonu, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 1999
BOY Safiye, Geleneksel çini sanatı verilerinin günümüz sanatının değişen koşullar içinde değerlendirilmesi, " Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri" Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997
DEMİRLİZ Yıldız, "Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar, (Çini ve seramik maddesi)", Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, İstanbul 1982
HEPGÜL Nusret, "Boya ile Kağıdın Sudaki Aşk", Vip Mecmuası, Sayı:13 Temmuz 1990.
KOÇER Mehmet, Türk Çini Sanatının Dünü Bugünü Yarını, El Sanatları Dergisi Sayı 1, Türk El Sanatlarının Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu Tebliğleri, (4 Nisan 1994) Konuya 1997
ÖNEY Gönül, İslam Mimarisinde Çini, Ada Yayınları, İznir 1987
ÖNEY Gönül, "Çini ve Seramik Maddesi" Geleneksel Türk Sanatları, Haz. Mehmet Özel, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995
ÖNEY Gönül , Geleneksel Türk Sanatları (Hazırlayan: Mehmet ÖZEL), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1995
ÖNDER Mehmet , Selçuklu Devri Kubatabat Sarayı Çini Süslemeleri, Kültür ve Sanat, Kültür Bakanlığı Yayınları, Sayı 5, İstanbul, Ocak 1977
SÜMER Güner , Kütahya Çinisi ve Günümüzdeki Durumu, " Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri" Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997
YAZAR Işık, "Ebru Sanatı", Antika Sayı: 14 Mayıs 1986.
YETKİN Suat Kemal, İslam Ülkelerinde Sanat, Cem Yayınları, İstanbul 1984

Geçmişin Geleceğe Direnişi; Çorum-İskilip

Yazı: Rana KAYACIK Fotoğraflar: Mustafa YILMAZ

Anadolu kültür mozağının içerisinde eşsiz bir konuma sahip olan Çorum ilinin, el sanatları ile nam salmış inci gerdanlığıdır İskilip... İlçede halen sepetçilik, semercilik, ağaç oymacılığı, ayakkabıcılık, bakırcılık gibi geçmişin aynaları, özverili bir avuç insan tarafından sabırla günümüze yansıtılmaya çalışılıyor. Ayrıca Çorum'da kargı bezi dokumacılığı da teknolojiye karşı büyük bir mücadele veriyor.

Türkiyemizde her yöremiz, adının yanında simgesini de beraberinde taşır, hemen o canlanır zihinlerimizde. Denizli'nin horozu, İzmir'in pısmaniyesi, Rize'nin çayı, İzmir'in çinileri, Kütahya'nın porselenleri, Gemlik'in zeytinleri, Kayseri'nin pastırması, Maraş'ın dondurması, Antep'in fıstığı... Bu liste uzayıp gider... Çorum denildiğinde ilk akla gelen ise elbette ki "leblebi" olur. Çorum'da her köşe başında bir leblebici dükkanı bulmanız mümkün. Bu yörede yetişen nohutun iriliği ve leblebiye dönüşme aşamaları, Çorum leblebilerini haklı bir üne kavuşturuyor. Herkesin bildiğinin yanı sıra bir de bilenlerin bildiği var ki; o da İskilip'in leblebisi. İlçenin arasta kültürü içerisinde önemli bir yeri olan ve birkaç esnaf tarafından yürütülmeye çalışılan leblebi yapımı, zanaatlar içerisinde en zahmetlilerinden biri aslında. Bir ay süren zorlu bir çalışmanın sonucunda ortaya konan leblebiler, özellikle odun ateşinde yapılıyor olmasından dolayı diğerlerinden farklılık gösteriyor. Ve elbetteki enfes tadı da...

Çorum ve İskilip denildiğinde leblebilerin yanı sıra en büyük güzellik; kentin pek çok uygarlığın kalıntısını barındıran açık hava müzesi konumu ile yaşatılmaya çalışılan el sanatları. Öyle ki; Karadeniz Bölgesi'nin İç Anadolu'ya açılan kapısı olan Çorum, günümüzden 7 bin yıl öncesine kadar uzanan hazineleri bağrında taşıyor. Çorum ili sınırlarındaki Hititlerin ilk başkenti Hattuşa, Unesco tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır bile... Burada bulunan çivi yazılı tablet arşivleri de Unesco'nun Dünya Belleği Listesi'nde yer alıyor. Çorum'un Boğazkale ilçesindeki Hattuşa'nın en etkileyici kutsal mekanı ise; Yazılıkaya Tapınağı. Bu açık hava tapınağında bulunan yüze yakın tanrı, tanrıça, hayvan ve figür işlenmiş olduğu kaya yüzeylerinden adeta bizleri izliyor. Eski Tunç Çağı ve Hitit Çağı'nın sanat merkezi kabul edilen Alacahöyük, Hititlerin önemli kentlerinden olan Şapinuva (Ortaköy) Çorum'da mutlaka görülmesi gereken mekanlardan. Ayrıca şehirdeki diğer önemli yapılar arasında Çorum Kalesi, Hüseyin Gazi Türbesi, İskilip Kale-

si, Osmanlık Kandiber Kalesi, Hacıhamza Kalesi, İskilip'te Redif Kışlası, Çorum Saat Kulesi, Sungurlu Saat Kulesi, Koyunbaba Türbesi, Veli Paşa Hanı, Yeni Hamam, Paşa Hamamı, Hacıhamza Hamamı, Koyunbaba Köprüsü, Maraz Hatça Çeşmesi, Baltacı Mehmet Paşa Çeşmesi bulunuyor. Çorum tarihi güzelliklerin yanı sıra doğal güzellikleri ile de turistlere huzurlu ve keyifli vakit geçirme olanağı sunuyor. Eğer Çorum'a uğrayacaksanız keşfedilmeyi bekleyen çok güzel tabiat parkları, yaylalar, mesire yerleri, çamlıklar ve kanyonları olduğunu unutmayın...

Tarih boyunca nice gezgin, sanatkâr ve edebiyatçının eserlerine konu olmuş İskilip ise Hattuşa'ya sadece iki saatlik uzaklıkta. Bölgeye yerleşimin Hititlerin Anadolu'ya geldiği tarih olan M.Ö. 3000'lere uzandığı çeşitli kaynaklarda yer almakta olup, Hatti uygarlığının kent yerleşme alanının İskila (İskilip'in tarihteki ilk adı) olduğu düşünülüyor.

Suluk Almaya Çalışan El Sanatları

Çorum kentinde eski dönemlerde yoğun olarak dokumacılık yapıldığını öğreniyoruz, şimdilerde ise sınırlı da olsa bu sanatın yaşatılmaya çalışılıyor. Yöre halkının ihtiyaçlarına göre genellikle ipek ve iplikten dokunan kargı bezinin özellikle Kızılırmak vadisindeki yerleşim birimlerinde halen dokunmakta olduğuna şahit oluyoruz.

Çorum'da sepetçilik, semercilik, ağaç oymacılığı ve ayakkabıcılık İskilip ilçesinin sanatları arasında anlatılıyor ki yoğun olarak bu bölgede yapıla gelmiş. İskilip'i gezen fotoğraf sanatçısı Haluk Uygur "Az Gittik, Uz Gittik" adlı eserinde İskilip'i şöyle anlatmış; "Yıllardan beri yörede faaliyet gösteren, esnaf loncalarının etkisiyle olacak, Türkiye'nin çok yerinde artık yok olmuş birçok zanaat erbabı İskilip'te hala faaliyetine devam ediyor. Birçok el sanatını bağrında yaşatan İskilip, bu yüzden bende, doğal bir etnografik

Çorum denildiğinde ilk aklı gelen “leblebi” olur. Herkesin bildiğinin yanı sıra bir de bilenlerin bildiği vardır ki; o da İskilip’in leblebisidir.

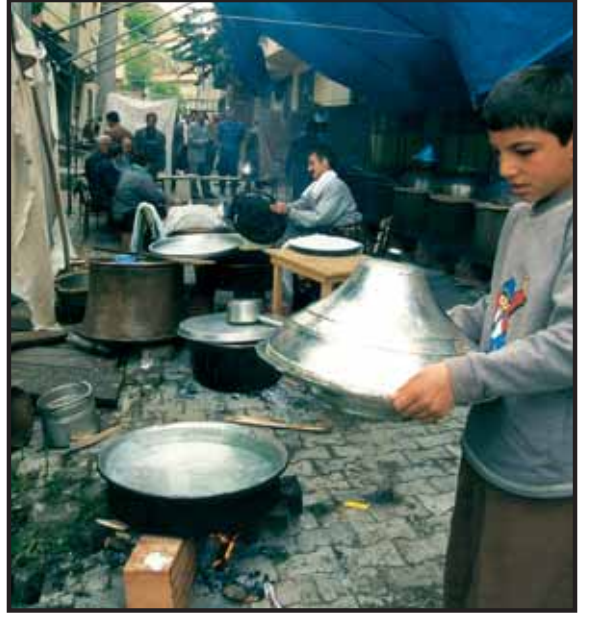

kent müze izlenimini bıraktı. Bence İskilip'te Unesco tarafından korunmaya alınmalı ve kent, bir açık etnografya müzesine dönüştürülmelidir."

Bakırcılık ve demircilik ise Çorum kentinin geleneksel üretim kollarında biri. Eski dönemlerde bakırcılık için gerekli hammadde Ergani'deki bakır yataklarından sağlanırmış. Ancak ham bakırdan saf bakır elde edilen haddehanelerin en yakın Tokat'ta bulunması bakırcıların üretimlerini düşürmüştü ve 20. yy. başlarında Çorum'da demircilik yükselmeye başlamış. Kentte demirden tarım aletlerinin her türlü yapılmaktaymış. Ancak ustaların anlattığına göre sonraları bakıcılık tekrar yükselmeye başlamış. Çorum'da bakır ürünler genellikle kazan, tabak, sini, sahan, lenger, tava gibi

mutfak eşyası olarak kullanılıyor, ayrıca ibrik ve leğen gibi eşyalar da yıllardır yapıla geliyor. Ancak günümüzde bakır malzemelere rağbet azalsa da Çorum ve İskilip'te, süs eşyası yapımı ve ilçede yapılan düğünlerde kullanılan düğün kazanlarının kalaylanması bakır kullanılıyor. Sanatlarını icra etmeye çalışan ustaların en büyük derdi ise elbette ki çırak bulmakta zorluk çekmeleri...

Özellikle Karadeniz'de fındık toplamak için sık yapılan sepet örmeceliği, Çorum'un İskilip ilçesinde de yaşatılıyor. Tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu ilçede "He, çit, zembil, el sepeti, sele, sepet, kadın sepeti, çocuk sepeti" isimleri verilen sepetler kullanılıyor. Bu sepetler, fındık ağacı ve ak söğüt denilen söğüdün bir türünden yapılıyor.

1849 yılında İskilip'i ziyaret eden gezgin Tschihatscheff kasabayı, "Tepeyi aşınca iniverdiğimiz dar vadide resim gibi uzanan bir yer çıktı karşımıza, meyve ve asma bahçelerinin taze yeşiliyle kuşatılmış bu yer İskilip'tir." şeklinde tarif etmiştir.

1849 yılında İskilip'i ziyaret eden gezgin Tschihatscheff kasabayı, "Tepeyi aşınca iniverdiğimiz dar vadiye resim gibi uzanan bir yer çıktı karşımıza, meyve ve asma bahçelerinin taze yeşiliyle kuşatılmış bu yer İskilip'tir." şeklinde tarif etmiş. Yemyeşil doğası ile insanın ruhunu aydınlatan, ciğerlerini ferahlatan İskilip'te ve ona bağlı orman köylerinde ağaç işlemeciliğin yapıldığı el sanatları büyük gelişim göstermiş. Özellikle Elmalı ve Aluç köylerinde oymacılık sanatının en güzel örneklerini görüyoruz. Ağaç işleri ile yapılan eşyalar içerisinde kaşık, kaşıklık, kepçe, çam oyma hamur teknesi, çam oyma su kaplarından senek bardak gibi ağaç işleri, sofraltıları, yufka açmak için yaslağaç, yufkayı saç üzerinde pişirmek için bisleec, yufkayı yapmak için oklaağaç (oklava), kulp, bilye, pul, köpeç, şekerlik, tokmaklı kağı, pıt pıt tahtası, düveç, kü-

çük çocukların yürümeye alışması için kağnıcak (kindircak), çeşitli topaclar (maymun), çocukların yatması için beşik, çocuklara oyuncak, ağaç oturma yeri hasır olan iskemle (sandalye) vb. evde kullanılan pek çok malzeme bulunuyor.

İskilip'te ve tüm ülkemizde son dönemlerini yaşayan bir sanat olan semercilik, yük hayvanlarının kullanımının azalmasına bağlı olarak eskisi kadar sık yapılmakta ve ilgi görmemekte. İlçede semercilik yapan sadece birkaç kişi kalmış. Ustalar, semerleri keçi derisi ve kamaştan (saz) yapıyorlar. Semerlerin, palan, çatal semer, sele semer, katırlara takılan kara semer şeklinde çeşitleri var. Yapılan semerler genellikle ilçe içerisindeki ve çevre köylerdeki kullanıcılarına ulaştırılıyor.

Ayakkabıcılık da İskilip'te sayılı ustalarca yapılan ve geleneksel tarzda icra edilen sanatlardan. Talep az olduğundan dolayı ustalar sipariş usulü çalışmalarını yürütüyorlar. Ustalar, kış mevsimlerinde kullanılan ve özel bir yapım gerektiren "mes" adı verilen ayakkabıların daha diğerlerine nazaran daha çok ilgi gördüğünü söylüyorlar.

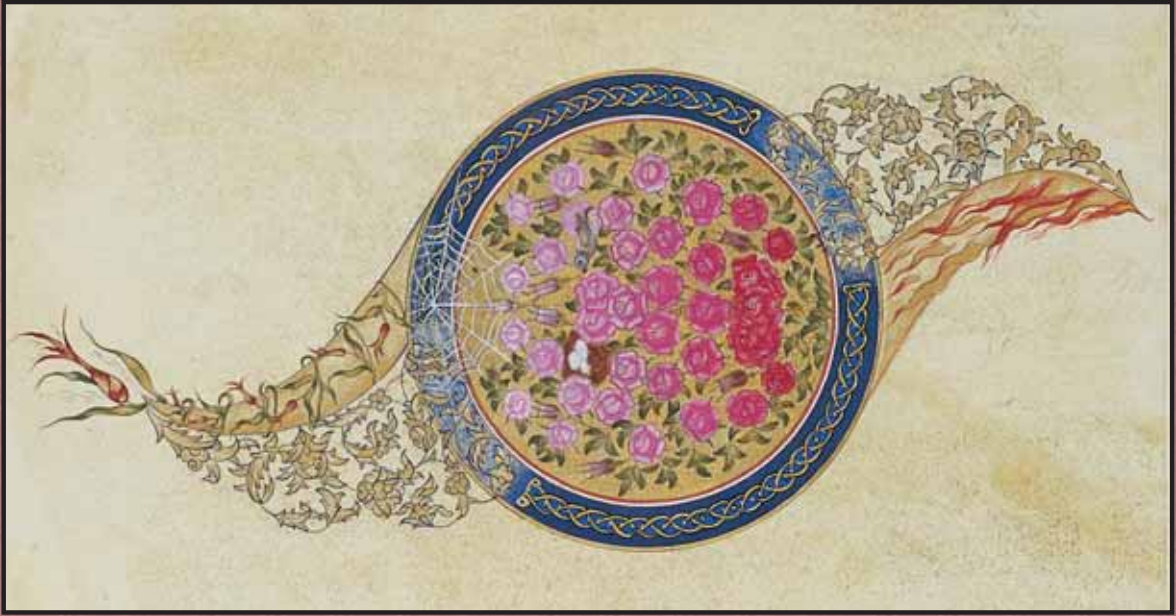
Sonuç itibari ile Anadolu'nun uygarlıklar beşiği Çorum ile şirin kasabası İskilip, bakırcılık ile, sepet örmeciliği ile, ağaç işlemeciliği ve diğer el sanatları ile geçmişin izlerini bugünlere taşımak için büyük bir mücadele veriyor. Bu mücadele Anadolu'nun pek çok köyünde kasabasında devam ediyor. Sayıları gittikçe azalan bu değerli ustalarımızın sanatlarını yeni icracılarına devrederek, gelenekselin güzelliğini gelecek kuşaklara aktarmalarını diliyoruz...

Gül ile Lale'nin Yüzyılları Aşan Hikayesi

Yusuf İLGİN

Sevgîlinin mis kokulu terindendir gül; nice Kur'ân-ı Kerimlere, kitaplara, Hilye-i Şerîflere, levhalara, yazı albümleri ve cilt kapaklarına nakış nakış işlenmiştir nadide zamanlarda... Allah ve hîlal kelimelerinin kutsallaştırdığı nazlı çiçektir lale; camileri, çeşmeleri, mezar taşlarını, zırhları, silahları, kaftanları süslemiştir asırlarca... Süsleme sanatlarının gülen iki yüzüdür; lale ve gül...

Bütün sanatlar, doğadaki güzelliklerden kendine ilham alır ve onlarla beslenerek, yücelir. Çiçekler ise doğanın bizlere armağan etmiş olduğu, milyonlarca çeşitlilikte, birbirinden göz alıcı ve güzel süslerdir. Bu nedenledir ki süsleme sanatları içerisinde çiçeklerin yeri yadsınamayacak kadar önemlidir. Çiçekler elbetteki sadece güzel sanatlara değil aynı zamanda edebi eserlere, kumaş ve takılara, kullanım eşyalarına ve hatta dini sembollere de konu olmuştur.

İnsanlar her dönem çiçeklere ayrı değerler lütfetmişler, yaşadıkları zamanın sosyo-kültürel özelliklerine göre ayrı anlamlar katmışlardır... Lâle, gül, karanfil, sümbül gibi çiçekler özellikle Selçuklulardan bu yana Türk halkının beğenisini kazanmış ve yüzyıllar boyunca Türk kültüründeki önemlerini korumuşlardır. Çiçekler süsleme sanatlarında stilize, yarı stilize ve natüralist olarak kullanılmışlardır.

"Allah", "Hilal", "Lale"

Efsaneye göre, bir yaprağın üstündeki çiğ tanesine yıldırım düşer, alev alan yaprak, o hali ile donup lale çiçeğine dönüşür. İç bünyesinde kalan siyahlıklarda yıldırımdan kalan yanık izleridir... Bu tarihten beri sevgililerin birbirine olan aşkını anlatmaya yarayan kırmızı lale "Güzelliğinle kalbimi ateşe verdin, aşkınla yanıp kül oldum" şeklinde yorumlanmıştır...

Lale'nin yazıldığı "lam"- "he"- "elif" harfleri eskilerin tabiriyle "ceva-hir-i huruf" aynı zamanda Allah ve Hilal kelimelerinin de yazıldığı harflerdir. Bir ilginç nokta da, her üç kelimenin de "Allah", "Hilal", "Lale"; Ebced hesabında toplamalarının 66 olmasıdır. Bir diğer dikkat çekici bir konu ise Osmanlı'da, lale meraklıları arasında lekesiz lalenin makbul olmasıdır. Bunun nedeni de her üç

kelimeyi oluşturan harflerin noktalı olmamasından kaynaklanmaktadır.

Türklerin Avrupa'ya tanıttığı bu çiçek gerek Osmanlı'da gerekse batı aleminde çok sevilmiş Hollanda'da "Lalemania", Osmanlı'da da "Lale Devri" olarak adlandırılarak belirli dönemlere markasını vurmuştur.

Çini, kalem işi, minyatür, maden işçiliği gibi pek çok alanda süsleme unsuru olarak karşımıza çıkan "lale" motifi, padişahların tıslımlı gömleklerinden, savaşa giden askerin kalkanına kadar pek çok alanda yerini almıştır.

Lale, Halkar ve Şikaf tarzında altınla çalışılmış, koltuk süslemelerinde ve kenar bordürlerinde tezhib olarak işlenmiştir. Yüzyıllar içinde stilize ve naturalist üslupta da çoğunlukla işlenerek Barok, Rokoko, Ampir diye adlandırdığımız Eklektik tarzın içinde yoğunlaşarak Şukufe demetleri içinde hak ettiği yere ulaşmıştır.

Gül; Sevgilinin Mis Kokulu Teri

Bir devre damgasını vuran ve Osmanlı sanatlarının gözbebeği sayılan lalenin formlarının zamanla değişmesi sanata da yansımış, 18.yy'da aşırı uzun biçim alan lalenin yerini, 19.yy'da gül almıştır.

İslam'ın kutlu peygamberi Hz. Muhammed'in gül yüzünün gül kolu terinden kaynaklanan anlam itibarıyla gül, dini bir sembol olarak Osmanlılardan bu yana kullanıla gelmiş ve süsleme sanatları içerisinde kendine özel bir yer edinmiştir. Kur'an-ı Kerim'in sayfa kenarlarındaki aşer, hizib ve secde işaretlerinin adı güldür. Gül, kitap sanatları içerisinde en çok, Hz. Muhammed'in kutsal özelliklerini anlatan Hilye-i Şerif levhalarının tezyinatında kullanılmıştır.

“ Efsaneye göre, bir yaprağın üstündeki çiğ tanesine yıldırım düşer, alev alan yaprak, o hali ile donup lale çiğine dönüşür. İç bünyesinde kalan siyahlıklarda yıldırımdan kalan yanık izleridir... Bu tarihten beri sevgililerin birbirine olan aşkını anlatmaya yarayan kırmızı lale “Güzelliğinle kalbimi ateşe verdin, aşkınla yanıp kül oldum” şeklinde yorumlanmıştır... ”

Fatih Sultan Mehmed tanınmış portresinde sağ elinde gül koklar-ken resmedilmiştir. Sinan Bey'e veya Şiblizade Ahmed'e atfedilen portrede Fatih Sultan Mehmed, bağdaş kurarak oturmakta, gözleri uzaklara dalmış, küçük parmağı yüzüklü elinde tuttuğu küçük bir daldaki gülleri koklamaktadır. Hükümdar diğer elinde de bir mendil tutmaktadır. İç ve dış kaftanının kumaş kıvrımlarındaki gölgelendirme, yakasındaki kürkün tüylerinin, açık renkli sakalının işlenişi, adeta onun Batı'ya açılımını, bağdaş kuruşu ise onun Doğu'ya bağlı kültürünün köklerini yansıtmaktadır. Tarihi değiştiren bir asker dehanın, elinde gül ile canlandırılması ayrıca anlamlıdır. Fatih Sultan Mehmed'in bu portresi, genel anlamda Osmanlıların çiçek sevgisi ve merakının en azından Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar gittiğinin de bir göstergesidir. Genelde çiçeklere, özelde ise gül ve laleye son derece düşkün olan bu padişahın hanımlarından birinin adı Gülbahar, birinin Gülşah ve birinin de Çiçek'tir...

Gül ve lale... Bu iki güzel çiçeğin figürleri, doğadaki gerçekliklerin insan yeteneği ile birleşerek, sanatçının hayal dünyasından süzülüp ruh dünyamıza aktığı yerde oluşur aslında...

Tarih boyunca türlü türlü şekillerde, özelliklerde, tat ve dokularda... Son söz olarak iyi ki varsın ve yüreğimizi süslemişsin asırlarca gül ve lale...

*Elimizin emeği,
gözümüzün nuru...*

İSMEK

Galata • Pendik Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Pendik Satış Merkezi: Abdülhalik Renda Cad. No: 22 Pendik / İSTANBUL Tel: (0216) 390 82 62

Gönül Dostu Fakirleri Aşk'a Getiren Sergi...

Rukal KAYRA

1436 yıl önce şereflendirdi dünyayı bir kul, adı Muhammet resul ... Kutlu doğumunun hürmetine Türk İslam Eserleri Müzesi, gönülleri, güllerin peygamberinin aşkıyla dolduran bir sergiye imza attı; "Bir Kul, Bir Resul". Paha biçilemeyen, birbirinden değerli 130 eser, kişisel eşya ve malzeme, İstanbulluları manevi bir iklimin huzurunda birleştirdi.

İslam dininin yüce peygamberi Hz. Muhammet'in ümmeti, yüzyıllar boyunca onun açtığı nurlu yolu takip etmişler, bir nebze olsun onu hatırlatır gayesiyle kullandığı eşyaları saygıyla muhafazaya almışlardır. Bu emanetler itina ile saklanarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlar çoğu zaman gün ışığıyla buluşmuş, milyonların ilahi aşkıyla kucaklanmış, kimi zaman ise bazı eşyaların narinliği zarar görür endişesini doğurmuş ve sürekli sergilenmekten çekince duyulmuştur.

Yüce peygamberin en büyük mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'i de Allah-u Teala'nın mübarek kelamıyla ümmetinin baş tacı olmuş, tarih boyunca hat, tezhip, ebru gibi en güzel sanatların oluşumuna ve zevkle, şevkle icrasına yol açmıştır. Sanatkârlar, bu kutsi kelimeleri en güzel biçimde yazabilmek, süsleyebilmek gayesi ile üstün bir çaba sarf etmiş, Türk İslam sanatlarının ışıltılarını insanlığa armağan etmişlerdir. Tarih boyunca en

güzel hattatların, müzehhiplerin, en iyi sanatkarların eserleri özenle saklanmış ve bu gelecek kuşaklara en büyük armağan olmuştur. Ayrıca günümüze gelene değin pek çok sanatçı, el yazması nadide eserleri ile edebiyat dünyasının hazinelerini ortaya koymuştur.

Gözlerden ve birbirinden uzak çeşitli müzelerde ve özel koleksiyonlarda ortaya çıkmayı bekleyen bu hatıralar, dinî ilimler, edebiyat ve hat sanatı açısından da çok kıymetli olan tablolar ve el yazması eserler, Kutlu Doğum'un 1436. yıldönümünde Sultanahmet'teki Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sanatseverlerle, değerbilenlerle ve onun yolunda giden gönül ehilleriyle buluştu.

Sadece 15 gün süren "Bir Kul, Bir Resul" adı verilen sergide yer alan eserlerin önemli bölümü, müzelerde korunan, ancak teş-

hir edileme-
yen eser-
lerden olu-
şuyordu.
Eserler,
Türk ve İslam Eserleri
Müzesi, Topka-
pı Sarayı Müzesi,
Konya Müzesi, İstanbul
Türbeler Müzesi Müdürlüğü Koleksiyonları,
Süleymaniye Kütüphanesi ve Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı'ndan özenle seçildi ve "gözler-
den uzak bekleyenler" şeklinde tanımlandı.

sel sanatlarda Hz. Peygamber'in izlerini taşıyan eser, serginin açık kaldığı günler boyunca Türkiye'nin ve dünyanın pek çok yerinden gelen ziyaretçilerin tanımıyla adeta "güllerin peygamberinin mis kokusunu taşıyordu..."

Sergilenen eserler arasında; Hz. Muhammet'in; gömleği, nalin-ı saadeti (bir çeşit sandalet), sakal-ı şerifleri gibi şahsi eşyaları, en büyük emaneti olan Kur'an-ı Kerim'lerin 8.-19. yüzyıla ait en görkemli örnekleri, Hz. Muhammet'in hadislerinden veya Hz. Muhammet'le ilgili Kur'an ayetlerinden konusunu alan ve Osmanlı sultanlarının yazmış olduğu hat levhaları, bugüne kadar sergilenmemiş olan Hz. Muhammet'in hadislerinin Müslimi, Tahavi, Buhari ve Tirmizi'nin kaleme aldığı hadis şerhlerinin 14. -15. yüzyıla ait örnekleri, Delail-i Hayratlar, Hz. Muhammet için yazılmış Nat'lar, Miracyeler vs., Hz. Peygamber'in şeceresini, hayatını ve miracı anlatan el yazma-

lar, Zübdet 'üt Tevarih gibi dünya ve peygamberler tarihini konu alan yazma eserler, Kabe ve Medine minyatürleri, Kabe örtüleri, Kabe anahtarları, Kabe süpürgeleri, feraşet be-ratları, Ravza-i Mutaahhara örtüle-ri, Medine toprağı, alemler, tılsımlı gömlekler gibi müze koleksiyonla-rından seçilen mukaddes emane-tler ve eserler bulu-nuyordu.

Yaklaşık 130 mukad-des emanet ve gelenek-

HANGİ ESERLER NEREDEN GELDİ

Mekke toprağı: Türk ve İslam Eserleri Müzesi, **Mahtazalar:** Topkapı Müzesi, **Resulullah'ın Gömleği:** Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı, **Sandal-ı Şerif:** Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı, **Kabir süngeri:** Hırka-i Şerif Camii Vakfı, **Kabir toprağı:** Hırka-i Şerif Camii Vakfı, **Veysel Karani Hırka parçası:** Hırka-i Şerif Camii Vakfı, **Medine Mührü:** Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Eserlerin geldiği diğer müzeler ise şöyle: İstanbul Türbeler Müzesi, Konya Müzesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Köprülü Kütüphanesi ve Topkapı Müzesi Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı.

Bir Anıt Çeşme; Tophane Çeşmesi

Yazı :Ömer Faruk CAN Fotoğraflar: Mustafa YILMAZ

İstanbul çeşmelerinin en yükseğidir, en büyüklerinden ve güzellerinden de biridir Tophane çeşmesi... En son 2006 yılında restore edilen bu çeşme, kitabesinden duvar süslemelerine, kabartmalar ve oymalarla bezeli saçaklarına kadar her ayrıntısı ile eşsiz bir anıt gibi dikilir Tophane semtinde karşımıza...

Roma ve Bizans dönemlerinden bu yana özenle inşa edilmiş, yüzyıllardır nice şaire, yazara ve sanatçıya ilham kaynağı olmuştur İstanbul'da çeşmeler... Çoğu o dönemlerden bugünlere ulaşamamaları dahi Osmanlı zamanında dönemin zevkine ve sanat anlayışına göre yeniden biçimlenmiş, meydanlardan mahallelere ve özel mekanların içlerine kadar yüzlercesi daha yapıla gelmiştir. Genellikle sultan, valide sultan ve diğer saray mensupları tarafından yaptırılan bu çeşmeler, Osmanlı sanatında, kültüründe, sosyal yaşamında ve mimarisinde önemli yer tutmuştur. Dönemlere göre ekonomik gücün, refah seviyesinin ve siyasi yapının bile göstergesi olmuşlardır. Ayrıca halk arasında, bir yere çeşme yaptırmak sevapların en büyüğü kabul edildiğinden irili ufaklı bu çeşmeler adeta İstanbul'u sarmıştır. Çeşme denildiğinde ilk akla gelenlerden olan çeşme başı sohbetleri ise yaşamamış olsak dahi hepimizin bildiği bir şeydir ki, toplumsal iletişimde kendine önemli bir yer edinmiştir. Öyle ki; güncel olaylar, su taşımaya gelen kadınlar tarafından burada dilden dile aktarılmış, kimi zaman bu buluşmalarda yeni yeni dostluklar kurulmuş ve kimbilir kaç aşk kaç sevdâ çeşme başında alevlenmiştir...

Ama artık ne lülelerinden gürül gürül su akan çeşmeler, ne çeşme başında şeker sohbet eden semt sakinleri kaldı... Çeşme, sebil, selsebil zengini İstanbul kenti, şimdi bu güzellikler açısından çok fakir... Yol kenarlarında, sokak köşelerinde, kırılmış, dökülmüş, bir kenara itilmiş, kaderine terk edilmiş bu yapılar bizden ilgi bekliyor ki hayatın kaynağını yeniden sunsunlar bize tıpkı eskisi gibi...

"Tophane Çeşmesi Taştan..."

"Tophane çeşmesi kapı komşumuz

Sık sık buluşup dertleşiriz

Yanında bir sıra kavak ağacı

Önünde tramvaylar durur

Çeşme dediğin böyle olur

Gürül gürül akar durur

Akar sebil sebil deyu

Tophane çeşmesi taştan

Yapanlar yılmamış işten

Tiftiğini sökmüşler mermerin

Avuç içi kadar boş yer koymamışlar

Kabarmış karış karış her bir yanı gül gül

Saksıdan, meyvedan, nakıştan."

diye ne güzel anlatmış Bedri Rahmi Eyüboğlu bu dizeleriyle Tophane çeşmesini... Biz konuya girmeden önce ustanın dizeleri anlatsın istedik önce bu nadide yapıyı...

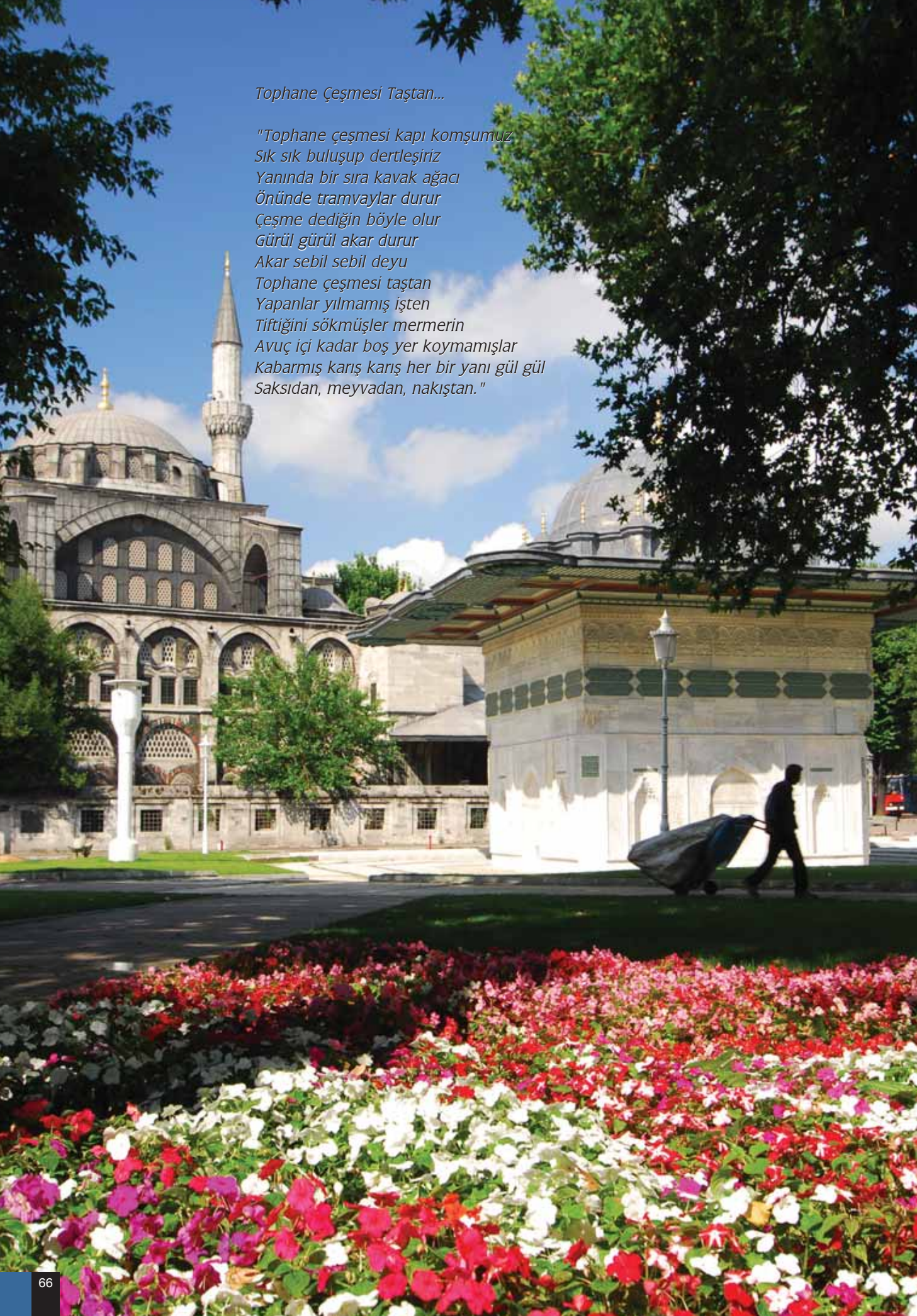
İstanbul'un üçüncü büyük meydan çeşmesi olan Tophane çeşmesi, tarihi surların dışında kalan çeşmelerin en güzellerinden biridir. Güneyden Kılıç Ali Paşa, kuzeyden Nusretiye camileriyle, batıdan Tophane atölyeleri ve doğudan rıhtım ile çevrili olan Tophane Meydanı'nda, 1732 yılında 1. Mahmut tarafından yaptırılan çeşme, "1. Mahmut Han Çeşmesi" olarak da bilinir. Türk rokokosu tarzında inşa edilen çeşmenin mimarı, Mehmet Ağa'dır. Şehrin en yüksek duvarlı çeşmesinin dört yanı da mimarı olarak aynıdır. Çeşmenin tarih kitabesi, şair Nafihi'ye aittir. Kitabe, Yahya Fahreddin (ö.1756) tarafından celî sülüsle yazılmıştır, üstte de Sultan I. Mahmud'un tuğrası mevcuttur. Tophane Çeşmesi bir geçiş dönemi eseridir. Öyle ki; 1700'lerin başında meydanlara geniş saçaklı anıtsal çeşmeler yaptırılmış, klasik üsluptan Batı üslubuna ince bir geçiş yaşanmıştır.

Çeşme Gümrük Emini Ahmed Ağa'ya 76.000 kuruş 84 akçeye yap-

Tophane eşmesi Taştan...

*"Tophane çeşmesi kapı komşumuz
Sık sık buluşup dertleşiriz
Yanında bir sıra kavak ağacı
Önünde tramvaylar durur
Çeşme dediğin böyle olur
Güröl güröl akar durur
Akar sebil sebil deyu
Tophane çeşmesi taştan
Yapanlar yılmamış işten
Tiftiğini sökmüşler mermerin
Avuç içi kadar boş yer koymamışlar
Kabarmış karış karış her bir yanı gül gül
Saksıdan, meyvadan, nakıştan."*

حضرت سلطان محمود خان عالم و حکیم و در

عالمک سکندر دمرک خدیو اکر

دور عدلنن صیون بولدر یاض سلطنت

ماحصل سیر آب جو دایتدی سراپا عالم

tırılan Tophane Çeşmesi'nin 1700'lü yıllarda geniş saçaklı, kubbe örtülü, 8 musluklu bir çeşme olduğu eski İstanbul gravürlerinde açıkça görülür. Bir detay daha; kıynın doldurulmasıyla denizden içeride kalan çeşme, eskiden Tophane İskelesi'nin bulunduğu meydana yer almaktaymış.

Bitki motifleri ile bezenmiş olan çeşmenin taş süslemelerinde saksı içindeki meyve ağaçları, vazoda çiçek görüntüleri vardır. Motifler sanki bir inci dizi gibi sıralanmışlardır ve bunlar birbirlerinden farklı kompozisyonlarda birer natürmortur.

Tophane çeşmesi tarihi süreç içerisinde çeşitli tadilatlar ve onarımlar görmüştür. Bunlardan ilk büyük onarım 1837 yılında gerçekleştirilmiş ve çeşme örtüsü değiştirilerek, teras çatısı yapılmıştır. 1956-1957 yılında ise ikinci kez İstanbul Sular İdaresince restore edilmiş, bu restorasyonda tarihi gravürlere sadık kalınarak saçak ve kubbe yeniden inşa edilmiştir.

Osmanlı çeşme mimarisinin en önemli yapılarından biri olan Tophane Çeşmesi, son olarak 2006 yılında Sabancılar tarafından restore edildi. Sabancı Grubu'nun gıda platformu Gıda SA bünyesinde yer alan Saka Su tarafından gerçekleştirilen proje, Taç Vakfı danışmanlığında, İSKİ, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nin katkılarıyla yürütüldü. 12 ay süren araştırma ve koordinasyon faaliyetlerinin ardından Tophane Çeşmesi'nin restorasyonu 65 kişilik bir ekiple üç ay gibi kısa bir süre içerisinde tamamlandı. Çeşme çevresinin düzenlenmesi de 4 ay aldı ve toplamda 19 aylık bir süreçte Tophane Çeşmesi pırl pırl bir görünüme kavuştu. 15 mimar ile 4 hat ustasının görev aldığı restorasyon çalışmalarında 740 metrekare kurşun, 40 metrekare 23 ayar altın varak ve 20 adet aydınlatma armatürü kullanıldı.

Tophane Çeşmesi, hayatın kaynağını bizlere sunmak için yeniden canlandırıldı ancak İstanbul'da ona imrenen o kadar çok çeşme

var ki, darısı onların başına diyelim... Ve mademki Bedri Rahmi Eyüboğlu ustanın dizeleriyle anlatmaya başladık, onunla sona erdirelim;

İstanbul'un Çeşmeleri

Genç yaşta sütü kurumuş analar gibi

Şahdamarları burulmuş

Kimi yıllardır su demiş yorulmuş

Bırakmış kendini sırt üstü güneşe

Çöp tenekesi olmuş...

Çiniyi Yaşam Biçimine Dönüştüren “Amel-i Faik”

Latife AKTAN*

“Toprak, astar ve sırın uyumudur çini... Çini bir ateş oyunudur. Renklere ve kaliteye ateşle hakim olunur.” der büyük çini ustası Faik Kırımlı... Çiniyle ilgilenen herkesin Kırımlı’yı tanısın tanımasın bir vefa borcu vardır. Çünkü çininin günümüzde canlanıp yeniden hayat bulması hocamıza ait bir olgudur...

Henüz 20’li yaşlarında uzun boylu bir delikanlı iken kader onu ilginç bir tesadüf sonucu çini ile tanıştırdı. Yıllar boyunca çininin peşinde koşar. Onun için yaşam biçimine dönüşen çiniden vazgeçmek artık mümkün değildir. Birkaç kez vazgeçmeye niyetlenmiş olsa bile bunu başaramaz ve yola devam eder. Çünkü Faik Kırımlı için tek yönlü yolda yolculuk başlamıştır. Bu yol hepimizin bildiği gibi bugünkü İznik’in çiniyle yeniden buluşmasıyla şekillenir. Hocaya neden İznik dediğimde “Çünkü burada başlamış devamı da buradan olmalı” demişti.

İznik’in merkez olmasının temel nedeni İznik gölü suyunun tatlı ve az sodalı olması, çömlekçilik için demirli, milli dinlenmiş balığın gölün çevresinde bolca bulunmasıdır.

Antika meraklı olan ve gravür sanatçısı olarak yaşamını sürdüren Faik Hoca bir gün kaderini değiştiren çini parçasıyla karşılaşır. Nişantaşı’ndaki antikacılardan Rum asıllı Povilli “Faik bu çini parçası çok değerli” diye bir şeyi eline tutuşturur. Bir süre sonra o günlerin delikanlısı yıllarını vereceği çininin peşine düşer ve kendini İznik’te bulur. Ve araştırma incelemelerle yıllar yılları kovalar. (Kadı defterleri, Osmanlı arşivleri, hocanın incelediği eskiye dayalı kaynaklardır.)

12 yıl önce hocayla tanıştırdığımda çok heyecanlıydım. Hoca bir süre sonra Asmalı Mescit’teki atölyesinin anahtarını vererek istediğim zaman gelip çalışabileceğimi söylediğinde heyecandan yüreğim duracak sanmıştım. Sonrasında birlikte çok hoş çalışmalar yaptık. Doktoramı vereli henüz bir yıl olmuştu. Bir şeyler bildiğimi sanıyordum.

Hocayla her görüşmemiz bilgisizliğimi yüzüme vuruyordu. Hem bilgisizliğime üzülüyordum, hem de öğrendiklerimle tarifsiz bir keyif alıyordum. Bu arada hoca öylesine kibar ve nazik davranıyordu ki istemeden de olsa hocayı incitecek bir şey yaparım korkusundan aklıma gelen her şeyi soramıyordum. Bazen atölyeden birlikte çıkar İstiklal Caddesi’nde yürürdük. Çok

zarif bir beyefendi olarak her zaman nazik davranmıştır. Son zamanlarda Florya’daki evinde kendini birkaç kez ziyaret ettim. Her seferinde döneceğim yere taksi çağırarak yollamıştır. Hoca sadece bir çini ustası değil aynı zamanda çok özel bir insandır. Tanıyor olmakla ayrıcalıklı olduğumu düşünürüm.

Hocamın atölyesinde ziyaretine gittiğim günlerden bir gün biraz param var diye yürekleşip küçücükte olsa hocamın yaptığı bir çini parçasını istemiştım. Hoca bana boyutları 33 x 44 cm. olan yekpare lacivert zeminli bir çini karo getirdi. Şaşkınlıktan ne diyeceğimi bilemedim. Ben bu eserin parasını ödeyemezdim. Aman hocam bu çok büyük dedim. “Bunun değerini senden daha iyi kim bilebilir” demişti. Sanıyorum haklıydı. Tabi artık para teklif edemezdim. İsteğimden dolayı çok utanç duymuştım. Ama bugün sahip olduğum en değerli eserdir.

Faik Hoca İstanbul Mevlanakapı, at ahırındaki atölyesinde ilk kümbet fırını yapar ve o günleri anlatırken hala heyecanlanır. Büyük özverili bir dönemini kapsayan süreç 6 ay gibi kısa bir dönem olarak başlayıp yıllarca sürmüştür. Bu süreçte bu çabaların hiç yararının olmayacağını Prof. Celal Esat Arse-

3

عبدالله

Faik Hoca'nın evinden genel görüntü

ven de söylemişti hocaya. Faik Kırımlı başaramayacağım duygusuna kapılarak fırını yıkar fakat bir süre sonra yeniden kurar. Bu gün 45 yılı aşan bir süre sonra hoca geriye baktığında yetiştirdiği öğrencileri, başarıları ve onların öğrencileri şeklinde çoğalan bir yelpazeye yayılımını izlemekte ve büyük bir keyif duymaktadır. Yetiştirdiği fakat artık aramızda olamayan Eşref Eroğlu ve Rasih Kocaman ustaların öğrencileri bu yola devam etmekte.

Iznik'teki ilk araştırmalarında sonuç alamayınca Kütahya'ya giden Faik Kırımlı bu kez orada uzmanların da katılımı ile altyapısı da dahil önemli bir üretime ön ayak olmuştur.

Faik Kırımlı III. Murat zamanında sünnet düğünü alayında geçen fırının aynısının Iznik'te kurdu ve Iznik çiniisini yeniden hayata dön-

dürdü. Faik Hoca böylece 300 yıl aradan sonra yeniden ateşini yak-
tığı çini fırınları ile çiniyi güncel yaşama tekrar getirdi.

Faik Hoca Art Decor Dergisi'ne Çinihane'nin kuruluşunu şöyle ifade etmiştir. "1980 yılında Iznik'e gittiğimde belediye başkanıyla konuştum ve Iznik'te çini atölyesi kurmak için yer istedim. Tüm masraflarını da ben karşılayacaktım. Ama bana Iznik dışında yer verdiler. Fakat bu bir kültür işiydi. Eğer çinihane Iznik içinde olmazsa kim gelirdi görmeye. Bunu düşünerek kabul etmedim. Daha sonra Eşref Eroğlu atölyeyi kurmam için bana yer verdi. 1986'da çinihane-yi kurdum. Eğer atölyeyi kurmadan ve çini yapmadan Iznik'ten gidersem mahvolurdum. Çiniler fırından çıkmaya başlayınca, Iznik'tekilerde çini almaya başladı. Müze müdürleri belediye başkanları hepsi geliyordu atölyeme. Bu şekilde çiniler tutuldu ve yürüyüp gitti. O dönemlerde cami ve mescitlere yaptığım çiniler hala duruyor. Ayrıca Eşref'in dükkanındaki yazılı büyük levhalar ilk yaptığım çinilerdi."

Hoca bilgisini öğrenmek isteyenlerden esirgememiştir. Hatta uzaktakilere de ulaştırmıştır. Faik Hoca çinilik hakkında bilgilerini yayınlamak da paylaşmıştır. Bu çalışmalara birkaç örneke: Sanat Tarihi Yıllığı XI. 1982 yayınında "İstanbul Çiniliği", Antika dergisi 16. sayı ve 27. sayılarında "İstanbul'da Ehli Hıfref Çini Ustaları" ve "Iznik Çinileri ve Cenovalı Çini Tüccarları" başlıklı yazılarını çini meraklıları ile paylaşmıştır. "İstanbul Antikacıları" başlıklı kitabı 1996'da İstanbul'da yayınlanmıştır.

Hoca bilgisini öğrenmek isteyenlerden esirgememiştir. Hatta uzaktakilere de ulaştırmıştır. Faik Hoca çinilik hakkında bilgilerini yayınlamak da paylaşmıştır. Bu çalışmalara birkaç örneke: Sanat Tarihi Yıllığı XI. 1982 yayınında "İstanbul Çiniliği", Antika dergisi 16. sayı ve 27. sayılarında "İstanbul'da Ehli Hıfref Çini Ustaları" ve "Iznik Çinileri ve Cenovalı Çini Tüccarları" başlıklı yazılarını çini meraklıları ile paylaşmıştır. "İstanbul Antikacıları" başlıklı kitabı 1996'da İstanbul'da yayınlanmıştır.

Faik Kırımlı'nın dedesi Mir Ali Svastopol'de tuz tüccarıymış, babası tramvay idaresinde daha sonra Florya'da Atatürk'ün geçtikçe uğradığı bir çiftliğin yöneticiliğini üstlenmiş, erken yaşta vefat etmiş. Üç kardeşin ortancası olan Kırımlı, bir abla ve bir erkek kardeşe sahiptir.

Hocanın sanata olan düşkünlüğü, gravürü Andre'den öğrenmesi-ne, bir dönem de Fransa'da Fikret Mualla, Ressam Avni ve Selim Turan ile aynı yerde kalmasına neden olmuş. Sanat ve antika merakı ünlü ressamların tablolarını toplamasını sağlamış. Elinde orijinal ünlü ressamların tabloları bulunan hoca, bir gün müze açmak istemektedir. Bu isteği uzun yıllara dayanmaktadır. Çini için gerekli maddi desteği, yapıp sattığı tablolar, gravürler ve antikalarından temin etmiş, bir serveti ve de ömrü bu uğurda harcamıştır. Fakat pişman değildir. Yaşamı da çini kadar seven hocaya, "Nasılınsınız?" dediğinizde yanıt her zaman şu olmaktadır: "Her şey fevkalade"

"Bu çalışmaların kültür faaliyeti olarak yürüttüm kazanç düşünmedim." diyen hoca cümlesini, "Amerika ve Avrupa'nın dikkatini bu nedenle çekmektedir." şeklinde tamamlıyor. Çünkü yerli medyada çok ilgi görmeyen hoca, yıllar önce Alman TV'si WDR tarafından yarım saatlik programda Iznik çinisinin yapımını anlatmış. Yakın gelecekte Amerika'dan hocaya ait bir belgesel için söz alınmış. Yakın geçmişte de 2002'de genç yapımcı Selim Evcî yönetmenliğinde hazırlanan belgesel "Kırmızı Arayan Adam" filmi, 15. Yüz-

yıl da Osmanlı çinçiliğinde kullanılan fakat daha sonra reçetesi kaybolan ve adından kayıp kırmızı olarak söz ettiren efsane renk, mercan kırmızısının peşindeki Faik Kırmızı Ustayı anlatıyor. Oldukça başarılı olan bu belgesel Uluslararası belgesel yarışmalarından ödül alırken Kültür Bakanlığımızın ilgisinden uzak kalmıştır.

"Toprak, astar ve sınn uyumudur çini. Çini bir ateş oyunudur. Renklere ve kaliteye ateşle hakim olunur." şeklinde altını çizerek söylediği sözlerini meşhur mercan kırmızısının özelliklerini anlatarak tamamlıyor.

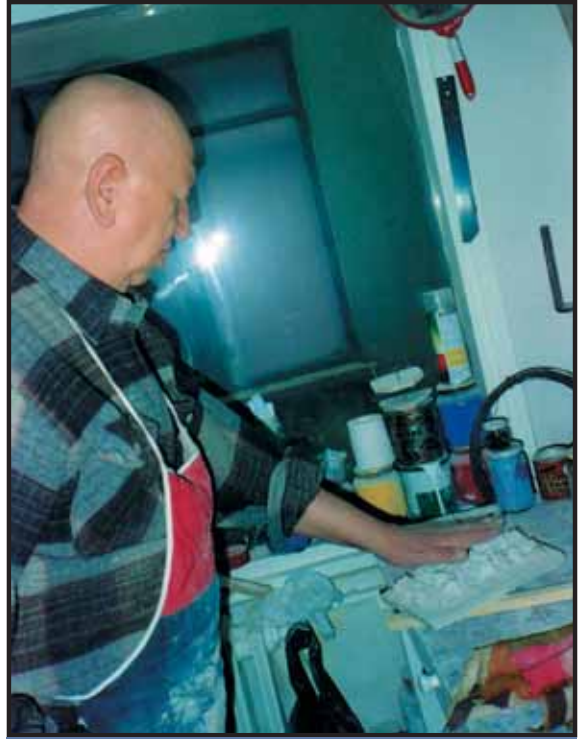
Kırmızı renk sıratlında ilk defa 14. yüzyıl da Rakka'lı bir sanatçı tarafından bulundu ve uygulandı. Osmanlılarda kırmızı rengi yapan malzemeyi ilk defa 1530 yıllarında İstanbullu bir çini ustası tespit eder. Bu esrarlı malzeme o dönemde kumaş boyacılığında da kullanılan halk arasında zaç kıbrız [Demirsülfat ($FeSO_4$)] denilen yeşil renkli bir tuzdu. Bu renk diğer renkler gibi sıratlında satıh sürüldüğünde pişme anında kurşun sır tarafından yutulmakta ve renk kaybolmaktaydı. Usta sıratlına rengi bolca kabark olarak süslerdi. Pişme anında sır renge nüfuz etse de pişimden sonra kalan renk sıratlında kabark şekilde meydana geliyordu. Çinçiliğimizin kırmızı rengi mecburiyetten kabark olmuştur.

Hoca yayınlarında ve söyleminde İstanbul çinçiliğinden sıkça bahseder. Resmi dayanak olarak da belgeler önerir. "İstanbul çinçiliği henüz yeni bir konudur. Topkapı Sarayı Arşivi ve bilhassa Nusretiye Arşivi vesikaları tetkik edilme imkanına eriştiği zaman çini tarihimizin niceliğini belirleyecek sayısız vesikalar bulunacaktır." şeklinde açıklamalar yapmaktadır.

Faik Hocanın çinileri yurt içi ve yurt dışındaki birçok koleksiyonların elinde bulunmakta. Bu eserlerden hocanın ilk aklına gelenleri şu şekilde dağılmıştır: Hollanda'da bir müzede, Amerika'da Ertegün Kardeşler Koleksiyonu'nda, Londra Victoria and Albert Museum'da İnan Kırac Koleksiyonu'nda (70 adet Amel-i Faik imzalı çini, Nişantaşı'ndaki Bolu Mücevherat'ta (6-7 eser bulunmakta.) Hocadan alan zenginler arasında rağbet gören eserleri tercih nedeni olmaya devam ediyor, hatta günümüzün popüler sanatçısı Tarkan bile Amel-i Faik almak istiyorum diye basına duyuruda bulunmuş.

Faik Hoca çalışması Bordür Parçası renk denemesi

Faik Hoca atölyesinde çalışırken

"Son dönem panolarımda 30 kadar Hilve-i Şerif, Adem ile Havva ve Kristof Colomb'u çalıştım" derken, hoca çalışmalarında geçmişini unutmazken yeni tasarımlara da yer vermiştir.

Faik Hocanın çinileri, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yapılan Har-kort deneyinde dayanıklılığı her koşulda (aşırı sıcak, aşırı soğuk hatta don olayına bile) tespit edildikten sonra resmîyet kazanmış ve dikkatleri biraz daha üzerine çekmiştir. Teste katılan birçok kişi ve firma bu deney sonucu başarısız olurken hocamızın özverili çalışmaları bir kez daha başarısını kanıtlamıştır. Hocamız çalışmalarıyla çini dünyasına ışık tutarken çini eğitimi veren yüksek

okullar ve Güzel Sanatlar Fakültesi kapsamında Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü'nde Eski Çini Onarımları Anasanat Dalı açılmasına da vesile olmuştur. (Son dönem açılan bölümler için geçerlidir) Aynı zamanda günümüzde birçok çini atölyesinin özellikle İznik'te İznik Vakfı ve küçük atölyelerin işler hale gelmelerine sebep olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı çiniyle ilgilenen herkes, çini ustalarının ustası, gravür sanatçısı, ressam, sanatsever, antikacı, yazar, son derece duyarlı hassas, beyefendi ve asil olan A. Faik Kırmızı'ya vefa borçludur. Hocayı tanıyan mutlu azınlıktan olduğum için mutluyum. Saygı ve sevgilerimle Hocam...

Kaynaklar:

- National Geographic, "Posta Kodu İznik" Mayıs 2005
- Skyline, Ekim 2005
- Art Decor, "Kaybolan Çini Güzelliği" Eylül 2000
- Art Decor, Ekim 1998
- Atlas, "İznik Çini Kırmızı Sır" Kasım 2006
- Prof. Dr. Ara Altun, "Osmanlı'da Çini ve Seramik Öyküsü" İstanbul 1998
- * Yrd. Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, ve Çini Sanatçısı

Yazma Eserler

ve Düşündürdükleri

Prof. İlhan ÖZKEÇECİ *

Günümüzde matbaaların hâkimiyetiyle el yazmaları artık yok olmuş gibi görünsün de onların değeri hiçbir zaman değişmez. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin el ile yapılan, insanî olan, insanın tabiatına hitap eden şeyler hiç eskimez. Bu güzel şeyler kıymetini bilsek de bilmesek de, farkında olsak da olmasak da bir biçimde bizle de bizden sonra da devam edecektir.

Yazı, insanoğlunun kendinden sonra gelenlere kalıcı ve anlamlı izler bırakmasında en önemli unsurlardan biridir. Duygu ve düşünceleri ifade eden dil yazıyla hayat bulur. Bu sebeple insanlar papirüsten deriye, pamuk levhadan kâğıda, taştan ahşaba kadar çok değişik malzemeler üzerinde yazılar yazmıştır. Mezopotamya uygarlıkları, Mısır, Antik Yunan, Hint, Çin, İslâm gibi bildiğimiz bütün büyük medeniyetler özgün bir yazı geliştirerek kendi değerleri ve bakış açısıyla kendi tarihlerini yazmıştır.

Her türlü materyal üzerinde duygu ve düşüncelerin kayıt altına girip gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan yazı; dış ve iç mimari mekânlarda, mezar taşlarında, kitabelerde, kitaplarda

geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Bunlar arasında kâğıt üzerine el ile yazılan eserler, yani el yazması eserler çok yaygındır ve büyük önem taşır. Bu yazmalar çok çeşitli biçimlerde analiz edilip incelenebilir ama bu eserlerin tahlilinde temelde iki ana unsur öne çıkmaktadır. Birincisi yazmaların kapsamı, mahiyeti ile ilgili çalışmalar, diğeri ise görünümü ve estetik değerleri ile ilgili araştırmalardır. İnsanlar çivi yazısından bu yana sadece yazmak değil, güzel yazmak kaygıyla hareket ederek yazıya belirli kurallar, kaideler, normlar ve estetik ölçüler getirmiştir. Dolayısıyla yazılı belgeler tarihi aydınlatan ayrıcalıklı birer kaynak olmanın yanı sıra aynı zamanda birer sanat eseri kimliği taşırlar.

Tetraevangelon; 4 İncil'in de birarada bulunduğu 12. yy'a ait kitap. Atina Bizans müzesinde bulunan eserin orijinal metin ve illstrasyonları.

Eski Mısır'da hristiyan olan Kopt'ların yazısı. Yunan harflerine üç harf daha eklemiş olan bu topluluğa peygamberimiz davet mektubu göndermiştir.

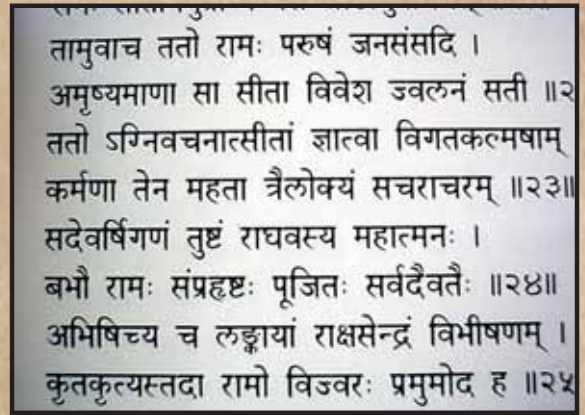
Yeraltı odalarından birinde iyi korunmuş bir hiyeroglif.

Yazının ve yazma eserlerin Türk tarihi içinde çok eski bir geçmişi vardır. Bugün bilinen en eski yazılı Türkçe metinlerin kökeni M.Ö. V. veya IV. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Türk yazısı M.S. VIII. yüzyılda Orhun abideleri (Göktürk yazıtları) ile anıtlasmıştır. Bu abidelerle tarih sahnesine çıkan yazı, sanata büyük değer veren Uygurlar ile önemli gelişmeler göstermiştir. Uygurlar yerleşik hayata geçerek sanat alanında üstün başarılar elde etmiş ve uzun süre etkili olmuşlardır. Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeleri ile birlikte bilim ve sanat alanında da büyük değişimler yaşanmış, inanılmaz atılımlar gerçekleşmiştir. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklularla devam eden birikimler Osmanlı Devleti döneminde de sürmüş, Fatih döneminde ve XVI. yüzyılda özgün, mükemmel eserler verilmiştir.

Selçuklular ve özellikle Osmanlılar İslam dünyasının lideri olma konumları gereği Kur'an dili olan Arap harflerini kullanmışlar, fakat yazıyı salt iletişim aracı olarak görmeyip estetik unsurlarla birleştirerek dünya sanat tarihindeki özgün yerini almasına katkıda bulunmuşlardır.

Tabiidir ki güzel yazı sanatı sadece bize has bir sanat değildir, özellikle kutsal metinleri en değerli meta olan altınla en güzel biçimde süsleyerek yüceltmek büyük medeniyetlerde görülen bir uygulamadır. Bugün Çinliler, Japonlar ve daha birçok toplum geç-

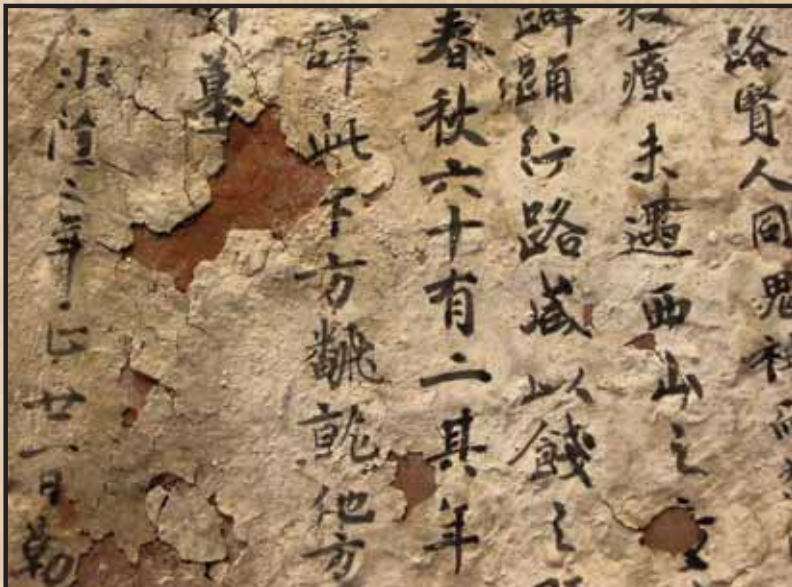
mişlerinden gelen özgün estetik güzellikleri yaşatmış ve yaşatmaktadırlar. Bununla birlikte yazma kitap sanatları, özellikle de hat (yazı) sanatı İslâm inancına sahip toplumlarda diğer sanat dallarına nazaran çok daha fazla önemsenmiş ve gelişmiştir. Güzel

Mukaddes kabul edilen Hint destanı Ramayana'dan ayetler.

yazı yazmak giderek ciddi bir kültür ve sanat faaliyeti haline gelmiştir. Disiplinli ve sabır gerektiren bir eğitim sonucunda güzel yazı yazabilenler diğerlerinden ayrılmış ve bu usta sanatçılara hattat adı verilmiştir. Kalemlerini, kâğıtlarını, mürekkeplerini özenerek seçen usta hattatların yazdıklarını okuyanlar yazılanların muhtevası kadar yazının güzelliğinden de etkilenir.

Hat sanatı; tezhip, resim, cilt, ebru ve katı' gibi yazma eserlerin yapımında istifade edilen sanatlar diğer sanat dallarıyla birlikte yazma kitap sanatları içinde yer alır. Türk-İslâm dünyasında yazma kitap sanatları (el yazması eserler) her aşaması ayrı özen gösterilerek bir ekip çalışmasıyla, büyük emek ve ustalıkla meydana getirilmiştir. Kendine özgü teknikler geliştiren bu farklı alanların her biri zamanla bir sektör haline gelmiştir. Kitap sanatları; üzerine yazıldığı malzeme, kullanılan kâğıt, mürekkep, sayfa düzeni, süsleme alanları, geliştirilen yazı karakterleri, satır

Ünlü British Museum'da bulunan tarihi bir tablet.

Ahşap oyma gül desenli kitap, İstanbul Fotoğraf Albümü.

Osman Şevki tarafından 1268 H. tarihinde yazılan Kur'an-ı Kerim nüshasının zahriye sayfası.

tertibi gibi birçok konuda, başlangıçtan bu yana çok büyümlü, enerji dolu ve hareketli bir akış izlemiştir. İlk dönemlerin parşömen (ceylan derisi) üzerine yazılmış harekesiz ve noktasız yatay formdaki mushaflarında, zaman içinde çeşitli süsleme unsurları görülmeye başlanmış, bu suretle ayet sonlarına noktalar, sure başlarına uzunca şeritler halinde başlıklar, sayfa kenarlarına muhtelif şekillerde rozetler konulmuştur. Bu anlayış diğer sahalardaki bilimsel ve edebi eserlere de yansımış ve böylece yazma kitap sanatları, yazı ve süslemenin (hat ve tezhip) birlikteliği ile devam edip gitmiştir. El yazmaları, yüksek kalitesini hiç bozmadan sürekli gelişmiş, farklı ülkeler bünyesinde değişen ekoller ve üslûplar içinde mükemmel eserler vermiştir. Hat, tezhip, cilt, resim gibi çeşitli sanat dallarından büyük üstadlar yetişmiştir.

İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere el yazması eserlerin tasarımı dönemlere, toplumlara göre değişse de, yazıya, kitaba, ilme verilen değer değişmemiş, genellikle devlet adamları tarafından desteklenen sanatçılar verdikleri eserlerle diğer sanat dallarıyla bütünleşen tam bir üslûp birliği oluşturmuşlardır. Yazma eserlerin formları ve tezhipleri farklı dönemlerde devrin estetik duyguları ve sanat anlayışıyla değişik biçimler alarak dekorlanmış, altınlanmış, renklendirilmiş ve resimlenmiştir. Zaman içinde değişik kültür çevrelerinden gelen sanatçıların katkısıyla yazma eserlerde farklı estetik değerler, grafik anlayışlar ve sanatsal ifadeler ortaya çıkmıştır.

Yazma kitap, belli bir kişi tarafından belli bir isimle, belli bir konu üzerinde yazılan eserdir. Arşiv kayıtlarında, kütüphane ve müzelerde bulunan özgün yazma eserlerin, hiçbir basma eser gibi birbirinin aynısı değildir. Günümüzde matbaaların hâkimiyetiyle el yazmaları artık yok olmuş gibi görünse de onların değeri hiçbir za-

Sadi Şirazi'nin "Bostan" isimli eserinin serlevhası.

Kur'an-ı Kerim 18 cüz, Muallim Cevdet Yazmaları.

man değişmez. Uygurlarda ve İslâm dünyasında -Batıdan yüzyıllar öncesinde- matbaa bilinmesine rağmen yazının ve yazma eserlerin bu görkemli geçmişi, insanların bilinçli olarak el yazmalarını baskı kitaplara tercih etmesine sebep olmuştur.

Bugün kütüphanelerimizde bulunan yazma eserleri muhteva bakımından ele aldığımızda görülür ki, ilme, dolayısıyla yazıya ve yazılanlara büyük değer veren kültür tarihimize boyunca, başta dini eserler olmak üzere toplumun ihtiyaç duyduğu her ilim sahasında kitap yazılmıştır. Bu kitaplar tasnif kurallarına göre, bir mukaddime, bablara ayrılan ana kısım ve hatimeden oluşur. Ancak bazı kitaplarda bu unsurlardan bir kısmı bulunmayabilir. Kur'an'la başlayan yazılı İslâm literatürü asırlar boyu devam eden İslâm âlimlerinin çabalarıyla muazzam bir yazılı edebiyat haline gelmiştir. Konularında kitap yazılan bu ilimleri kısaca şöyle tasnif edilir:

- Din ilimleri: Tefsir, kıraat, tecvid, usul-i tefsir, hadis, icazet, şemail, akaid(kelam), fıkıh, usul-i fıkıh, feraiz, adab-ı şer'iye, zühdtasavvuf, mevaiz, dini ahlak, havas, ediye.
- Dil ilimleri: Hat, sarf, nahiv, lugat.
- Edebiyat: Şiir, şiir tenkidi, aruz, kafiye, edeb, belagat, meani, inşaa sanat, atasözleri, folklor, masal, destan.
- Tarih: Siyasi-askeri tarih, medeniyet tarihi, siyer, megazi, ensab, biyografi-tabakat, menakıb, ilim tarihi, münşeat, dinler tarihi.
- Coğrafya.
- Felsefe: ilahiyat, mantık, cedel, siyaset, ahlak.
- Riyaziyyat: Hesap, cebir, mesaha, hendese, vefk, astronomi, astroloji, mikat, musiki, mevazin-mekayil, meteoroloji.
- Fizik: Hey'et, optik, ilmü'l-ahcar ve'l-meadin, cerrü'l - eskal, fenn-i harb.
- Kimya: simya, çeşitli el sanatlarına dair kitaplar.
- Tıp: Genel tıp, cerrahi, baytarlık.
- Zooloji: Hayvanat, baznameler.
- Botanik: filaha, nebat
- Sihir

m. Rüya tabiri

n. Ansiklopedik eserler, fihristler.

Bu ilimlerin hepsinde yazma eserler bulunması nasıl zengin bir ilim dünyası olduğunu anlatır. Yazmaların çoğu Arapça, diğerleri Türkçe ve Farsça yazılmıştır. Bu eserlerin bir kısmı telif, bir kısmı tercümedir. Ayrıca bir eseri açıklamak (şerh), ona ilaveler yapmak (hâşiye), onu tamamlamak (zeyl) gayesiyle yazılan eserler; bir müellifin veya değişik müelliflerin risalelerinin bir araya toplandığı mecmua tarzında yazmalar ve bir müellifin bütün eserlerini içine alan külliyatlar kütüphanelerdeki yazmaların belli başlı çeşitlerini teşkil etmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli dillerinden tercümelerle bir intikal ve öğrenme sürecinden sonra özgün eserler verilmiş ve bilimsel gelişmeye önemli katkılarda bulunulmuştur. Osmanlı döneminde özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde bilim ve sanat faaliyetleri çok gelişir. Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra bu şehrin İslâm dünyasının önemli bir kültür merkezi olması için uğraşmıştır. İstanbul ve İmparatorluğun Edirne, Bursa, Amasya ve Konya gibi diğer yerlerindeki devlet adamları ve ünlü bilginler tarafından medreseler bünyesinde kurulan zengin kütüphaneler başlıca kültür merkezleri olmuştur. XVI. yüzyılın sonunda III. Murad tarafından İstanbul'da Rasathane bünyesinde kurulmuş, sadece astronomi ile ilgili eserler içeren bir ihtisas kütüphanesi bile vardır.

XV. asırda Türkçe, Osmanlılarla batıda, Timurlularla doğuda bağımsız bir bürokrasi ve ilim dili, Arapça ve Farsçanın yanı sıra İslâm dünyasının üçüncü büyük kültür dili olmuştur. XVII. asırdan itibaren İslâm dünyasında hemen her konuda Türkçe telif ve tercüme eserler meydana getirilmiştir. Çok geniş topraklara yayılmış olan diğer medeniyetlerden elde edilen birikim, bilim ve teknolojiyi geliştirmiştir. Orta Asya ve Anadolu'nun mamur, canlı şehir merkezlerindeki camiler, zamanın üniversiteleri olan çok sayıda medreseler, hastaneler, rasathaneler, atölyeler ve ahlâkî eğitim veren tekke ve zaviyeler gelişen başlıca eğitim kurumları olmuştur. Ayrıca yönetici ve devlet büyüklerinin destekleriyle çok sayıda değerli yazma kitapla birlikte, içinde tercüme ve bilimsel çalışmaların sürdürüldüğü kütüphaneler ve enstitüler kurulmuş, halk tarafından büyük rağbet görmüş ve yaygınlaşmıştır. Bu gelişmeler bilime ve bilgiye olan alakanın sadece bir elitin elinde olmadığı, halkın da bu konuda istekli ve gayretli olduğunu göstermektedir.

Yorulmak bilmez birçok meşhur bilim adamı ve sanatçı yetişmiş, bilimde ve sanatta bugüne temel olan teori ve kurallar ortaya konmuş ve bilimsel icat yapılmış, üstün teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. İnanc siteminden güç alarak erişilmez bir zirveye ulaşan bu ilim ve kültür ortamı doğal olarak günlük hayata da yansımış ve bugün bizim çok uzağımızda olan bir hayat tarzı getirmiştir. İslâm medeniyeti içindeki tüm toplumları kuşatan bu farklı yaşam tarzını anlatan kaynaklarda ifade edildiği gibi; o zengin, görkemli, medeni, ilim ve irfan merkezleri şehirlerde; hemen herkes şiir ve edebiyattan anlar, evlerden müzik sesleri yükselir, nezaketli, ferasetli insanlar seviyeli ilmi, edebi sohbetler yapar, fakirler korunup gözetilir, yolcular ücretsiz ağırlandı, hastalar şefkatle tedavi edilir, öğrenciler ücretsiz eğitim görürdü.

Bu kadar köklü ve kadim bir sanat, bilim ve düşünce dünyası zamanla bir gevşeme, gerileme ve yozlaşma sürecine girmiş ve sonunda modernleşme süreci içinde adeta bıçakla kesilircesine kesin bir kopuşa sahne olmuştur. Sanat tarihi araştırmalarında ve günümüz sanat anlayışı içinde bu muhteşem sanatsal ve bilimsel veri kaynakları "geleneksel" kimliği ile daha çok geçmişte kalan

ve çağımızdan uzak, eskimiş bir anlayış olarak kabul edilir. Zamanın iletişim ve plastik sanat aracı, grafik sanatı olan hat sanatı da bugün maalesef sadece bir dua yazısı gibi algılanmakta ve anlaşılamamaktadır.

Şu bir gerçek ki sanatsal üretim ve projeler, bilimsel gelişmeler, teknik tasarımlar bir toplumun kültürel bütünlüğünden ayrı düşünülemez, o toplumun ekonomisi, politikası, yaşam tarzı, ahlaki değerleri vb. hepsi birbirini tamamlayacak veya etkileyecek tarzda bir bütünlük arz eder. Dolayısıyla toplumsal hayatın bir alanında görülen yozlaşmalar veya sorunların diğer alanlarla etkileşimi yadsınamaz. Yaşadığımız çağda sanat alanında çabalar ve ortaya konan eserler bulunmakla birlikte, gerek ülkemizde gerekse tüm dünyada can alıcı ya da insanları etkisi altına alıp sürükleyecek başarılı bir sanat akımı, ekol veya üsluptan söz edilemez. Zira sanata hayat veren inanç ve düşünce sistemleri kurudur. Bu eksiklik, yaşadığımız teknolojik çağın insan hayatına getirdiği en önemli olumsuzluklardan birisidir.

Bu açmazlar çerçevesinde günümüzün küçülüp, küreselleşen ve insana dar gelmeye başlayan dünyasında tüm değerlerini yitiren materyalist bir görüş temelinde sadece tüketici konumunda olmaktan bunalan insanlar, kültürel ve manevî değerlerine daha çok önem vermeye başlamıştır. Tüm dünyada hâkim olmaya başlayan yeni bir akımla inançlar, dini ve ahlaki değerler ön plana çıkmaktadır. İnsanlar köklerini araştırmaya, diğer toplumlardan kendini ayıracak özgün kültürel, sanatsal zenginliğin, mirasın arayışına girmiştir. Bizler bu konuda çok şanslıyız ve tarihi süreklilik içinde daha güçlü ve güvenli bir gelecek kurabilmek için, bu asil ve görkemli geçmişten alacağımız çok şey var.

Türkiye günümüzde bütün ilimlerde İslâmî yazmaların en çok bulunduğu ülkedir. Zaman içerisinde çeşitli sebeplerle birçoğu kaybolursa bile bu yazmaların bir kısmı bizlere ulaşmıştır. Arşivlerdeki evrak dışında, Türkiye'de 300.000 cilt civarında yazma olduğu tahmin edilmektedir. Ortalama olarak bunların 160.000'den fazlası Arapça, 70.000 cilt kadarı Türkçe, 13.000 ciltten fazlası Farsça'dır. Yunanca, Ermenice, Süryanice yazmalar da vardır. Türkiye'deki yazma eserlerin 160.000 kadarı Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapan 35 kütüphanede yer almaktadır. Yazma Eser Kütüphanesi olarak Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyet gösteren 13 kütüphaneden 7 adedi İstanbul'dadır. Ülkemiz dışında diğer ülkelerdekileri, tasnif dışında kalanları, özel koleksiyonlarda bulunanları da ilave edersek yazmaların bu sayıdan çok daha fazla olduğu söylenebilir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman ülkelerde çok sayıda yazmalar kataloğu hazırlanmıştır. Yazma kitapların tasnifi ve kataloglarının yapılması geniş kültür ve bilgi birikimi isteyen bir iş, önemli derecede tecrübe, dil bilgisi, genel kültür isteyen bir konudur. Sadece dil ve genel kültür bu konuda yeterli değildir. Bir yazmanın tanıtımında bazı hususlar vardır ki, bunlar tecrübe bilgi birikimi ve sezgiyle ortaya çıkar. Günümüzde ortak kültür mirasımız olan yazma eserlerin depolanması, bakımı, restorasyonu, tasnif edilip kataloglanması, bilgisayar ortamına aktarılması ve araştırmacılar için yararlanmaya sunulması yavaş da olsa sürmektedir. Tüm insanlık için geçmişin en önemli kaynakları olan yazma eserlerin bir an önce araştırmacıların ve toplumun istifadesine sunulması gerekir.

Yazma kitaplardan başka sadece Osmanlı arşivlerindeki 150 milyon belgenin varlığı bizlere tarihi asıl kaynaklarından öğrenmek

Müzehebb Sultan Abdülmecid tuğralı "Kavanin ve nizamat mecmuası"

ve araştırmak için ne derece zengin bir mirasa sahip olduğumuzu gösterir. Bu mükemmel miras aynı zamanda ortaçağlarda Türk ve İslam devletlerinin nasıl ileri bir medeniyet seviyesine ulaştıklarını göstermek açısından da önemlidir.

Türkiye'de bulunan yazmalar bizi olduğu kadar tüm İslam ülkelerini, hatta Balkan ülkelerini ve diğer kültür ve bilim çevrelerini yakından ilgilendirmektedir. Yazmalar kendi medeniyet çevresi içinde olduğu gibi diğer kültür ve medeniyet çevreleri içinde vazgeçilmez kıymettir. Nitekim Batı toplumlarının aydınlanma çağlarında doğudan batıya kervanların taşıdığı en değerli yük ne mücevher, ne ipek, ne baharatlar, bunlar içinde ilmi, insani, teknik değerli bilgiler içeren ve Batı medeniyetinin bilimsel teknolojik gelişmelerine, keşiflerine temeli olan ama ısrarla gizlenen eşsiz yazmalardır.

Bu kadar çok ve değerli eserin günümüz Türkçesine çevrilerek anlaşılır hale gelmesi de çok büyük önem taşımaktadır. Zira yazma eserler hayata dair her konuda yazılan bilgilerle ve görsel estetik zirveleriyle içlerinde bizim ihtiyaç duyduğumuz ve ulaşmamız gereken önemli sırları saklayan hem belgesel, hem kültürel, hem de estetik açıdan insanlık tarihinin vazgeçilmez hazineleridir. Araştırmalar devam ettikçe ve bizler bu nadide eserlerin muhtevasına vâkıf oldukça geçmişten gelen birçok tecrübeyi ve bilgiyi de elde etmiş olacağız.

Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin el ile yapılan, insanî olan, insanın tabiatına hitap eden şeyler hiç değişmez ve hiç eskimez. Bu güzel şeyler kıymetini bilsek de bilmesek de, farkında olsak da olmasak da bir biçimde bizle de bizden sonra da devam edecektir. Mevlana'nın şu dizelerinde çok güzel dile getirdiği gibi:

Dünyada gördüğün her suretin bir aslı vardır.
Suret kaybolursa da olur, aslı durduktan sonra
Gördüğün güzellikler, duyduğun iyi sözler
Gelip geçiyor diye üzülme
Kaynaklar kaynadıkça, nehirler akar durur.
Kederi üstünden at, iç nehrin suyunu doyunca
Hala devam eden bir süreçtir.
Su biter diye korkma, zira nehir sonsuzdur.

* (Fatih Üni. Öğretim Üyesi).

Yıldız'da Dünya Markası Bir Porselen Klasığı

Oğuzhan AYDIN

Ülkemizin porselen alanında üretime devam eden en eski tesisi olan Yıldız Porselen Fabrikası ya da eski adıyla Yıldız Çini Fabrika-i Humayunu, Osmanlı saraylarının ihtişamını, maharetli ustaların ellerinde bugünlere taşıyor. Dünyanın pek çok müze ve koleksiyonunda, burada üretilmiş ve halen üretilmekte olan el yapımı şaheserler yer alıyor.

Beşiktaş ile Ortaköy arasında şehrin hengamesinden bunalıp da bir soluk almak isteyenlerin sığınacağı bir kapı vardır. İstanbullular bilir ki o kapının ardında saklıdır; 500 bin metrekarelik arazi üzerinde, asırlık ulu ağaçların gölgesinde, rengarenk çiçeklerle bezeli yemyeşil bir koru... Osmanlı'nın Hasbahçesi, Büyük Mabeyn, Harem, Çit Kasrı, Şale Köşkü, Saray Tiyatrosu, Silahhane ve Set Kasrı'nı gizler koynunda, Yıldız Parkı adıyla halka açık olan Dışbahçe'de ise Çadır ve Malta Köşkleri ile Yıldız Porselen Fabrikası bulunur.

İhtişamı ile nam salmış Osmanlı'nın kültürel izlerini motif motif gündelik yaşamımıza taşıyan, dünyanın en zarif porselenlerinin üretildiği müze-fabrika olan Yıldız Porselen Fabrikası yazımızın konusu. Osmanlı'da saray ve çevresinin çini ihtiyacını karşılamak, gerilemekte olan çini sanatını yeniden canlandır-

mak gayesi ile Sultan 2. Abdülhamid'in talimatıyla 1892-1894 yıllarında kurulmuştur.

Yıldız Çini Fabrika-i Humayunu adı verilen tesis, Fransa'dan getirilen teknoloji ile üretime başlamış ancak 1894 İstanbul depreminde ciddi zarar görmüştür.

İtalyan bir mimar tarafından onarımı yapıldıktan sonra tekrar faaliyete geçen fabrika, kurucusu olan Sultan 2. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi neticesinde yeniden üretimlerine ara vermiştir, ta ki 1911 yılına kadar... Kurtuluş Savaşı sırasında çok önemli bir işlev gören tesis, 'porselen telgraf-telefon fincanlarını' üretmiştir bir dönem. O yıllarda telgraf tellerini birbirine bağlamak için kullanılan kaolin fincanlarına imza atan fabrika, 1957 yılında Sümerbak'a devredilmiş, 1995 yılından itibaren ise TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlanmıştır.

Geleneksel çini sanatının dünyaca tanınmasında önemli rol oynayan Yıldız Porselen Fabrikası, yüzyılı aşkın süredir pek çok badire atlatmış, kimi dönemler üretime ara verilmiş, kapısına kilit vurulmuş ancak tüm sıkıntılı süreçler aşılarak bugünlere ulaşılmıştır.

El'den Yansıyan Tarih

Yıllar boyu Osmanlı sarayının ve sınırları içerisinde bulunan toprakların kültürel zenginliklerini yansıtan fabrika, bugün Türkiye'nin üretimine halen devam eden en eski porselen fabrikası olma özelliği taşıyor. Burada üretilen porselenler, bir yandan günümüz insanının beğenilerine hitap

eden örnekler sunarken diğer yandan Osmanlı'nın görkemini bugünlere taşıyor ve bu gaye ile saray porselenlerinin birebir aynıları başta olmak üzere çok sayıda orijinal esere imza atılıyor...

Üretilenler arasında kahve ve çay fincanları (özellikle Osmanlı'ya has ikili fincan takımları), lengerler, yemek takımları, şekerlikler, aşure ve boza takımları, güllü avizeler, asker bibloları, motifli tabaklar ve çini duvar panolarına değin saray havasını soluyabileceğiniz pek çok obje bulunuyor. Satış bölümünde hayranlıkla imcelediğimiz eserler yapım atölyelerine olan merakımızı gittikçe artırıyor.

Yıldız Porselen Fabrikası, çamur atölyesi, modelhanesi, el dekor ve teknik dekor atölyeleri ile bir bütünün ayrılmaz parçaları şeklinde bizi selamlıyor. Fabrikanın son dönemlerde günlük temel ihtiyaç malzemelerinden çok kültürel ve sanatsal eserlere ağırlık verdiğini öğreniyoruz. Fabrikanın alt katındaki çamur atölyesini ziyaret ediyoruz ilk olarak. Bu bölümde, özel olarak hazırlanmış olan porselen çamurları, kocaman makinelerde istenilen ebatlara getirilerek, şekil verilmesi için modelhaneye gönderiliyor. Modelhanede kalıp ustaları karşılıyor malzemeleri. Üretilecek olan eserler, kalıplanarak pişirilmek üzere fırınlara konuluyor. Yüksek sıcaklıkta pişen ürünler, teknik dekor ve el dekor atölyelerine gönderiliyor ancak o bölümlerde yapılacak işlemlerin sonrasında tekrar fırınlamak için buraya geri dönüyor.

Teknik dekor atölyesi, hazır motiflerin, logoların, çıkartmaların hazırlandığı ve yerleştirildiği bölüm. El dekor atölyesinde ise günümüz sanatkarları büyük bir özen ve itina ile motif motif işliyor fincanları, testileri, bibloları, avizeleri, tabakları, vazoları, şekerlikleri... El dekor atölyesinde çalışanlarla konuşuyoruz bir bir. Hepsini yaptığı işten öylesine memnun ve zevk alıyorlar ki gözlerine ve sözlerine yansıyor sevgileri... Zaten pek çoğu fabrikaya yıllarını vermiş sanatkarlar. Öğrendiğimize göre işe yeni alımlar yapılamaya da özen gösteriliyormuş, güzel sanatlar fakültelerinden mezun yeni sanatkarlar da başlıyormuş her yıl fabrikaya. Ancak, en az iki yıl geçmesi gerekiyor alışmaları için diyor bir usta. Tasarım gücüne kavuşabilmeleri için ise 9-10 yıl...

Dünyanın Tanındığı Marka; Yıldız Porselen

Yıldız porselenleri, tarih boyunca padişahların, vezirlerin, elçilerin, komutanların, cumhurbaşkanlarının, meclis başkanlarının, bakanların, milletvekillerinin, valilerin, belediye başkanlarının, şirket yöneticilerinin elinde, dünyanın hemen her yerindeki devlet başkanlarına, yöneticilerine taşınmış ve hala da taşınmaya devam ediyor. Nam-ı sınırlar aşmış bu porselenler ile dünyanın pek çok müze ve koleksiyonunda karşılaşmanız mümkün...

Devletin erkanının hediyelik eşya ihtiyacının yüzde 80'inin Yıldız Porselen Fabrikası'ndan karşılandığını öğreniyoruz. Ziyaretçiler, özellikle yurt dışı gezileri öncesinde hediyelik eşya seçmek, özel siparişler vermek için geliyorlarmış sık sık. Ancak Osmanlı'nın kültürel izlerine, geleneksel sanatlarına ilgi duyan herkes atölyeleri ziyaret edip, istediği motiflerin siparişini verebiliyor.

Yıldız Porselen'in müdavimlerinin yarısına yakını ise yabancılar-dan oluşuyormuş ve başta Arap ülkeleri olmak üzere Amerika, Almanya gibi ülkelerden yoğun bir ilgi varmış nadide porselenlere. Şömineler, tablolar, saray vazoları ve duvar çinileri yurtdışından en çok sipariş verilen ürünler arasındaymış. Ülkemizi ziyaret eden turistlerin yanlarında götürdükleri objeler ise genellikle daha çok küçük ebatlı vazo, şekerlik, çay ve kahve takımları imiş. Padişah fincanları içinde ise en çok Fatih Sultan Mehmet ve Abdülhamid tercih ediliyormuş...

Bu kadar özel ve değerli bir kültürel birikimi yansıtan eserlerin üretildiği Yıldız Porselen Fabrikası, dünya çapında bu kadar ünlenmesine karşılık ülkemizde yeterince tanınıyor mu dersiniz? El yapımı şaheserlerin vücut bulduğu bu fabrikanın eserlerinin ülkemizde de hak ettiği değeri bulması, öz kültürümüzün ısıtılarını tüm dünyaya yaymaya devam etmesi dileklerimizle...

Türk Minyatür Sanatı'nda Garip Hayvan Formları

Fatih BAŞBUĞ *

“Garip hayvan motifleri ile, sanatçı bir bakıma efsanelere dayalı, kültürü yaşatma endişesi içinde görülmektedir. Nakkaşlar, hayalinde canlandığı hayvan biçimlerini kendine has yorumuyla tasvir ederek, geleceğe mesaj vermek ister gibidir. Minyatür yalnızca, kitap resimleme sanatı olarak hizmet etmemiş, sanatçının da kendi yorumlamasını katabildiği bir alan haline gelebilmiştir.”

Sanatçı, yaratılışından beri iç dünyasından yükselen şiddetli bir arayışla, eserlerinde her zaman “estetik kaygılar” gütmüş, güzelliğe giden yolda üretkenliğinin ve yeteneklerinin ona verdiği imkânları sanatsal objelere dönüştürmüştür. Bu hâl onda köklü bir sevdaya dönüşmüş ve sanatçı, aradığı güzeli dış dünyada bulabilmek için sonsuz bir çaba sarfetmiştir. Kimi sanatçı eline tuvalini alarak en güzelin manzarasını resmetmekte, kimi de küçük kağıda, ipek kumaşa ince fırçayla minyatürler çizerek son derece gerçek bir dünyayı, rüyalar ülkesinin en güzelini bir anda bize hediye etmektedir. Çalışmamızda yer alacak bazı minyatürlü el yazmalarda yer alan garip hayvanlar ve hayvan formları sanatçı dünyasının ufkunun genişliğini de gözler önüne sermektedir. Ancak hayvan formlarına

geçmeden önce ilk olarak minyatür hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Minyatür Sanatı

Minyatür; çoğunlukla elyazması kitaplarda, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak ve konuyu zenginleştirmek amacıyla yapılan küçük boyutlu resimlere verilen isimdir. Geleneksel Türk sanatlarının en önemli türlerinden biri olan minyatür; bize yüzyıllardan beri çok çeşitli güzellikler sunan, nakkaşlarını çok uzun bir zaman diliminde yetiştiren, mükemmeli aramada büyük ve görkemli bir saha, sanatkarın engin ruh dünyasından alınan muhteşem bir resim tekniğidir. Minyatür, hikaye, şiir ve

Resim 4: Hz. Hamza Simurg üzerinde. 1750 civarı

Resim 1: Deniz ayısı ve ateş kuşları. 1583-4, Süleyman, Hadis-i Nev, İstanbul

tarihin canlı bir türemesidir. Bir minyatüre bakıldığında, o eseri ortaya koymuş olan sanatkarın içinden yetiştiği cemiyetin ahlâk ve medeniyetini, o devir insanının giyiniş tarzını ve tarihî hadiseleri günümüze kadar getirdiği görülmektedir. Tüm minyatürlerde ortak ve en belirgin özellik perspektifin olmamasıdır.

Türk Minyatür Sanatı

8. ve 9. yüzyıla ait olan ve Turfan bölgesinde Hoço, Bezeklik, Sorçug gibi Uygar merkezlerinden günümüze gelmiş Türk resim sanatının örnekleri arasında, duvar resmi ve figürlü işlemlerin yanında minyatürler bulunmaktadır.

Türklerin İslâmiyet'i kabul etmelerinden önceki devreye ait yazmalardaki minyatürler, Uygar prens ve prensesleri ile Mani ve Uygar rahiplerini canlandırırlar. Türk minyatür sanatının 13. yüzyıla kadar olan gelişimini gösteren daha sonraki örnekler ne yazık ki, kaybolup gitmiştir.

Anadolu Selçukluları minyatür sanatında çok seçkin örnekler meydana getirmişlerdir. Bu devrin en ilgi çekici ve tipik örnekleri, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde korunan Varka ve Gülşah adlı mesnevisinde yer almaktadır. Ufak boyda 71 minyatürden oluşan, Varka ve Gülşah, 13. yüzyılın başından günümüze kalan Selçuklu mektebinin en eski ve tek örneği olup, kendi kıyafetleriyle Türk tiplerini yansıtmaktadır. Anadolu Selçuklu minyatür okulu-

nun son örnekleri, gene Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan ve 13. yüzyıl sonlarına doğru hazırlandığı sanılan Kelile ve Dimne adlı yapıtta yer almaktadır. Selçuklu döneminden günümüze gelmiş bir başka eser ise, 1271 yılında Aksaray'da yazılarak, Siyaslı Nasreddin tarafından Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e sunulan bir Astroloji kitabıdır.

Türk Minyatür Sanatında Garip Hayvan Formları

Türk Minyatür sanatında garip hayvan motifleri denilince ilk aklı gelen ressamardan biri Muhammed Siyah Kalem'dir. Uygar ve Çin sanatından etkilendiği düşünülen Muhammed Siyah Kalem'in minyatürleri zamanın ve mekânın belirsiz derinliğinde Asya kültür ortamında yaşamış insanların, gündelik hayatını yansıtmaktadır. Göçerler, sıradan insanlar, dervişler, Budistler, Kamlar, Hristiyan keşişler ve doğaüstü varlıklar Muhammed Siyah Kalem minyatürlerinin konularını oluşturmaktadır. Resimlerinde kullandığı rulo malzemenin özellikle Budist ve Maniheizm kültürü içinde önemli bir yeri vardır. (Başbuğ, 2007).

Çalışmamızda farklı minyatürlere yer vermek istediğimizden dolayı Siyah Kalem'in resimlerine yer vermemeyi düşünerek, kaynaklarda çok fazla yer bulamayan minyatürleri çalışmamıza taşımayı uygun bulduk. III. Murad'ın emriyle, Matali'ü's-sa'âde çevirisiyle tanıdığımız Süleyman'ın İspanyolca kitaplar ve İtalyanca tercümelerini bir araya getirdiği, Amerika'nın keşfini anlatan ve Batı Hint adalarını tanıtan Hadis-i Nev, sultanın siyasi ve iktisadi kaygılarının yanında, uzak ülkelere merakıyla da ortaya çıkmış olmalıdır. Ancak, eserin sonundaki Yeni Dünya'nın olağanüstü bitki ve hayvanlarını, bazılarını resimleriyle tanıtan bölüm, yine İspanyol ve İtalyan dillerinden tercüme olmakla birlikte, İslam dünyasının klasik metinlerinden biri olan Kazvini'nin kozmoloji ve coğrafya kitabı Acâ'ibü'l-mahlûkat ve Garâ'ibü'l-mevcûdat'la iyice yaygınlaşan "acâ'ib" kültürü ve görsel yorumları geleneğine de yakındır. Bu resimlerde adalardaki garip hayvanların kimileri İslam efsaneleriyle birleştirilerek canlandırılmıştır (Goodrich, 1990).

Resim 2: Mısır'dan getirilen su aygırının başının Arslanhane'de halka gösterilmesi. Seyyid Lokman, Şehnâme-i Selim Han, 1581

Haiti yakınlarında yaşayan bir denizayısını tasvir eden resmi, zengin bir yorum yansıtmaktadır. Metinde anlatılanla uyumlu bir biçimde, madenler bulunan dağların ortasından akan tatlı su nehirleriyle betimlenmiş adada, sahilde denizayısı ve yavruları bulunur. Adadaki İspanyolların ellerindeki meşaleler, kanatlarının altından ışık saçan kuşları görmeye gece vakti çıktıklarını göstermektedir (Resim 1).

Bir başka minyatürde, Arslanhane'nin kubbesinden bir kısım dış görünümüyle betimlenmiştir. Yapının ana mekânında özel olarak yapılmış bir sehpa üzerine yerleştirilen su aygırının başı ve o güne kadar görülmemiş yaratığı hayretle izleyen yediden yetmişe İstanbullular görülmektedir. Yapının kesit halinde gösterilen alt kısmındaki hücrede bağlı olarak muhafaza edilen arslanlar, kapısının önünde adeta bir insan gibi bacak bacak üstüne atmış oturan, ağaca bağlı bir maymun ve görevli yer almaktadır (Resim 2).

Bir başka yazmanın resminde ise derviş kılığına girmiş bir tilkinin rol aldığı hikâye canlandırılmıştır (Resim 3). Enbiyânâme'nin Habil ile Kabil'i betimleyen tasvirine çok benzeyen bu resimde, arka plândaki kent tasviri, sol üst köşedeki insan yüzlü güneş, yüzyıl başında, II. Bayezid dönemi eserlerinde gördüğümüz Avrupalı temsil dilinin sürekliliğini ya da yeniden doğuşunu göstermektedir. Tepenin ardında, düzgün bölümler halindeki tarlasını süren çiftçi ise, yine yukarıda sözünü ettiğimiz Avrupa takvimlerinde mevsimleri simgeleyen minyatürleri hem üslup hem de ikonografik açıdan yakından izleyerek bu geleneğin Osmanlı resim sanatındaki yansımalarını örnekler. Bu sanatçının Ârifî'nin Enbiyânâme'sinin tamamını ve Süleymânâme'nin bir grup resmini de yapan Musavvir olması, Ravzatü'l-uşşâk'ın, sarayın büyük tasarımlı projesinde görev alacak yazar, kâtip, müzehhib, mücellid ve ressamdan istenen bir tür sinema veya ön çalışma olduğu izlenimini verir (Bağcı, Çağman, Renda, Tanındı, 2006).

Kubâgu Adası'ndaki su canavarı ve adalılar. 1580-90, Suûdî, Hadîs-i Nev, İstanbul

Bir başka minyatürde Hz. Hamza Simurg kuşu üzerinde Kaf Dağı'na giderken görülmektedir (Resim 4). Hz. Hamza'nın yaşamı ve olağanüstü serüvenleri destanlara dönüşmüş, halk edebiyatında Hamzanâme adıyla bilinen eserlerin, yeniçeri ortalarında, sınır boyu kalelerinde ve kahvehanelerde okunduğu veya meddahlar tarafından anlatıldığı bilinmektedir. Bu minyatürde bu tarz bir anlatıma hizmet etmektedir. Hz. Hamza Arap cengaveri kıyafeti içinde betimlenmiş ve elinde aslan başlı bir gürz tutmaktadır. Bulutlar ve yıldızlar arasında gökyüzünde uçan Simurg'un bedeni çeşitli insan ve hayvan tasvirlerinden oluşur (Mahir, 1998). Simurg motifi de Türk kültürü içinde sıkça görülen motiflerden biridir. Otuz kuşun birleşmesiyle oluşan Simurg, kendi külleri arasından yeniden doğan bir kuştur.

Türk kültürü içinde minyatür sanatı, günümüze kalan en önemli miraslardan biridir. Geçmiş kültürün görsel yolla en güzel biçimde ifade edildiği bir tarzdan öte, üstlendiği misyon ile geçmiş günümüze anlatan en önemli belgelerdendir. Her açıdan düşünüldüğünde minyatürün gerçekçi ifadeleri yanında, sanatçının duygu ve sezgileriyle dünyaya bakış açısını da yansıttığı görülmektedir. Garip hayvan motifleri ile, sanatçı bir bakıma efsanelere dayalı, kültürü yaşatma endişesi içinde görülmektedir. Nakkaşlar, dini motiflerden yola çıkarak, hayalinde canlandırdığı hayvan biçimlerini kendine has yorumuyla tasvir ederek, geleceğe mesaj vermek ister gibidir. Minyatür sanatçısı, yalnızca dini ve efsanelere dayalı hayvan biçimleri üretmemiş, dünyada gelişen diğer olaylardan hissettiği farklılıkları da eserlerinin konusu haline getirmiştir. Minyatür yalnızca, kitap resimleme sanatı olarak hizmet etmemiş, sanatçının da kendi yorumlamasını katabildiği, duygununda kendine yer bulabildiği bir alan haline gelebilmiştir.

KAYNAKLAR

- GOODRICH, Thomas D., (1990), "The Ottoman Turks and the New World", Wiesbaden. BAŞBUĞ, Mehmet, BAŞBUĞ, Fatih, (2007), "Çin ve Uygur Resim Sanatında Gelenek Bilinci", Laçın Yayınları, Kayseri.
- BAĞCI, Serpil, ÇAĞMAN, Filiz, RENDA, Günsel, TANINDI, Zeren, (2006), "Osmanlı Resim Sanatı", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- MAHIR, Banu, (1998), "Resim Gösterim Amacıyla Hazırlanmış Bir Grup 17. Yüzyıl Osmanlı Minyatürü", 17. Osmanlı Kültür ve Sanatı, Sempozyum Bildirileri, İstanbul.

* Selçuk Ünü., Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

*Elimizin emeği,
gözümüzün nuru...*

İSMEK

Galata • Esenler Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Esenler Üretim, Satış Sergi Merkezi: Fevzi Çakmak Mah. Atışalanı Cad. No:6 K:1 Esenler / İSTANBUL Tel: (0212) 647 81 11

İSMEK Cam Atölyesi'nden Göz Kamaştırıcı Eserler

İlbike SEZER

Branş alanlarını genişletme ve hizmet çeşitliliği sunabilme konusunda yoğun çalışmalar yürüten İSMEK, cam sektörüne canlılık getirmek gayesiyle Bakırköy'de bir Cam Atölyesi kurdu. Sektörde ilk adımlarını atan atölyede cam süslemeciliği konusunda yoğun çalışmalar yürütülüyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin protokol hediyelerinin de bu atölyede yetişen ustalarca yapılması hedefleniyor...

10 yıldan bu yana İstanbullulara sanat ve meslek eğitimi konusunda büyük imkanlar sağlayan İSMEK, her geçen yıl hizmetlerine yenilerini ekleyerek yoluna devam ediyor. Sadece 2006-2007 eğitim döneminde 155 bin kursiyere ulaşan İSMEK'te 97 sanat ve meslek branşında eğitimler veriliyor. İstanbul'un 198 merkezine yayılmış olan bu kurslarda bireylere, el sanatlarından meslek branşlarına, müzik, dil ve spor eğitimlerine kadar geniş bir yelpazede seçim şansı sunuluyor. İSMEK'in cam eğitimleri ise Beykoz Merkez, Büyükçekmece Güzel yurt (Haramidere), Büyükçekmece Yakuplu, Küçükçekmece Yeşilova, Sarıyer Ferahevler, Üsküdar Merkez kursları ile Üsküdar Türk İslam Sanatları Merkezi'nde veriliyor.

Branş çeşitliliğini artırarak daha çok İstanbulluya ulaşmayı hedefleyen İSMEK, Bakırköy'de 2006-2007 eğitim döneminde faaliyete geçirdiği Cam Atölyesi ile cam sektöründeki açığa yama olmaya çalışıyor. Cam Atölyesi'nde eğitim veren İSMEK usta öğreticisi Fahriye Özbey, atölyenin kurulmasındaki amaçları şöyle özetliyor: "Başlarken ilk düşüncemiz kursiyerlere öğretilen bilginin atıl olmamasıydı elbetteki. Bu bilgi ve becerinin kişiye maddi kazanç sağlayabileceği bir ortam oluşturmaktı. Belediyenin çeşitli kurum ve kuruluşlara verilen hediyelikleri böyle bir atölyede üretilir ve piyasaya yönelik imalat yapılarak bu ürünlerin satışı koordine edilerek satıştan gelen gelir ile kursiyerlere işçilik bedeli ödemek kaydıyla gelir sağlanabilirdi. Böylelikle İSMEK'in 'sanat ve meslek eğitimi' açılımının 'meslek' ayağı sağlam bir temele oturmuş olurdu."

Usta öğretici, bu projeye start verilirken Beykoz'daki Cam Ocağı ile Kadıköy Belediyesi'nin AB desteğindeki Kadın Kalkınma Projesi'nin atölyenin kurulumu ve çalışma esasları konusunda yol gösterici olduğunu ifade ediyor. Atölyenin hazırlıklarının

“İSMEK Bakırköy cam atöşyesinde planlanan ürünlerin tasarımı grafikerler tarafından yapılıyor, desenler bilgisayar ortamında çizildikten sonra kalıpların kesimi için plotter'a gönderiliyor. Plotter'dan çıkan folyolar öğrenci tarafından ayıklanıyor ve cama transfer ediliyor. Folyo işlenen camlar kumlamacı tarafından kumlanıyor. Kumlanan camların kalıpları temizleniyor ve altın/platin gibi metallerle kaplanıyor ve fırınlanıyor. Atölyede klasik Türk motifleri fırça teknikleriyle birlikte öğretiliyor ayrıca kalıp ayıklayıp transfer etme, kumlama, altın&platin kaplama, eskitme teknikleri de eğitim olarak veriliyor.”

uzaması nedeniyle eğitimlere gecikmeli olarak Mart ayında başladıklarını belirten Özbey, 39 öğrenci ve 3 misafirin bu yılki eğitimlerden faydalanabildiğini ancak 1 yıllık eğitimin bile bu iş için yeterli olmadığını, ihtisas eğitimleri vermeyi istediklerini de sözlerine ekliyor.

Bakırköy Cam Atölyesi'nde şu anda sadece cam süslemeciliği dersleri veriliyor. İki katlı binanın üst katında derslik ve bekleme salonu bulunuyor. Derslikte iki ayrı grup, ikişer gün ders görüyor. İlk önce öğrenciler desenler ve teknikler konusunda eğitim alıyor ve el becerilerini geliştirecek antreman yapıyor, daha sonra her türlü malzeme atölye bünyesinden verilmek kaydıyla üretim gerçekleştiriyorlar. Yapılan ürünler, atölyede kalıyor ve satışı yapıldığı zaman belli bir işçilik bedeli, üretimi yapan kursiyere ödeniyor. Atölyenin alt katında ise fırın, kumlama odası, grafik tasarım ve plotter için ayrı bir bölüm mevcut.

Planlanan ürünlerin tasarımı grafikerler tarafından yapılıyor, desenler bilgisayar ortamında çizildikten sonra kalıpların kesimi için plotter'a gönderiliyor. Plotter'dan çıkan folyolar öğrenci tarafından ayıklanıyor ve cama transfer ediliyor. Folyo işlenen camlar kumlamacı tarafından kumlanıyor. Kumlanan camların kalıpları temizleniyor ve altın/platin gibi metallerle kaplanıyor ve fırınlanıyor.

Atölyede klasik Türk motifleri fırça teknikleriyle birlikte öğretiliyor ayrıca kalıp ayıklayıp transfer etme, kumlama, altın&platin kaplama, eskitme teknikleri de eğitim olarak veriliyor.

Piyasada cam konusunda gerçek bir kalifiye eleman açığı olduğunu, cam bölümünden mezun olan birinin iş bulma konusunda avantajı çok fazla olduğunu belirten Fahriye Özbey, İSMEK'in satış pazarlama departmanı ile ortak bir çalışma içerisinde olduklarını, ürünlerin sergilerde satışa çıktığını ve alıcıya ulaştığını söylüyor. Ayrıca aracı bazı firmalar için fason imalat yapabildiklerini de belirtiyor.

Atölyede üretilen camlar, kahve fincanından ibriklere; komposto kasesinden lenger tabaklara; limonluktan vazolara kadar çok geniş bir yelpazede ve kullanıma yönelik olarak tasarlanıyor. Özbey ürünler hususunda, "En çok kumlama ve altın kaplama ürünler ilgi görüyor bu sebeple bunlara ağırlık veriyoruz." diyor.

İSMEK Cam Atölyesi, daha kaliteli ve daha fazla üretim yapabilmek; elde edilen gelirin kursiyere geri dönüşünü görebilmek; piyasa için kalifiye eleman yetiştirebilmek, eleman arayan firmaların ilk adresi olabilmek; İSMEK markalı camları piyasada aranın kalitede üretebilmek için çalışmalarına son hızla devam ediyor.

Medeniyetlerin Derinlerdeki İzleri; Vakıflar

M. Fatih AKYÜZLÜ

Köklü bir geleneğe ve kültüre sahip olan vakıflar, tarih boyunca sanat ile iç içe olmuş, sanatın ve sanatçının her zaman yanında olmuştur. Geleneğine bağlı, evrensel değerlere sahip çıkan, şanlı geçmişini ve tüm değerlerini ön planda tutan ve aynı zamanda geleceğin de parıltılarını yansıtarak eserler ortaya koyan vakıflar, her zaman için toplumun aynası olmuştur.

İnsanoğlu kendisinin ölümlü bir varlık olduğunu bildiği halde, ruhunun derinliklerinde daima bir ölümsüzlük inancı ve arzusu taşır. Bu yüzden kısa süren ömründe, kazandığı servetini ve başarılarını ölümsüz kılmanın yol ve yöntemini daima araştırır. Nihayet, fânî olan dünya malını bâkileştirmenin, geçici olanı kalıcı kılmanın ve bir anlamda ölümsüzlük hazzını tatma yolunun vakıf kurmaktan ve vakfı yaşatmaktan geçtiğinin bilincine varır.

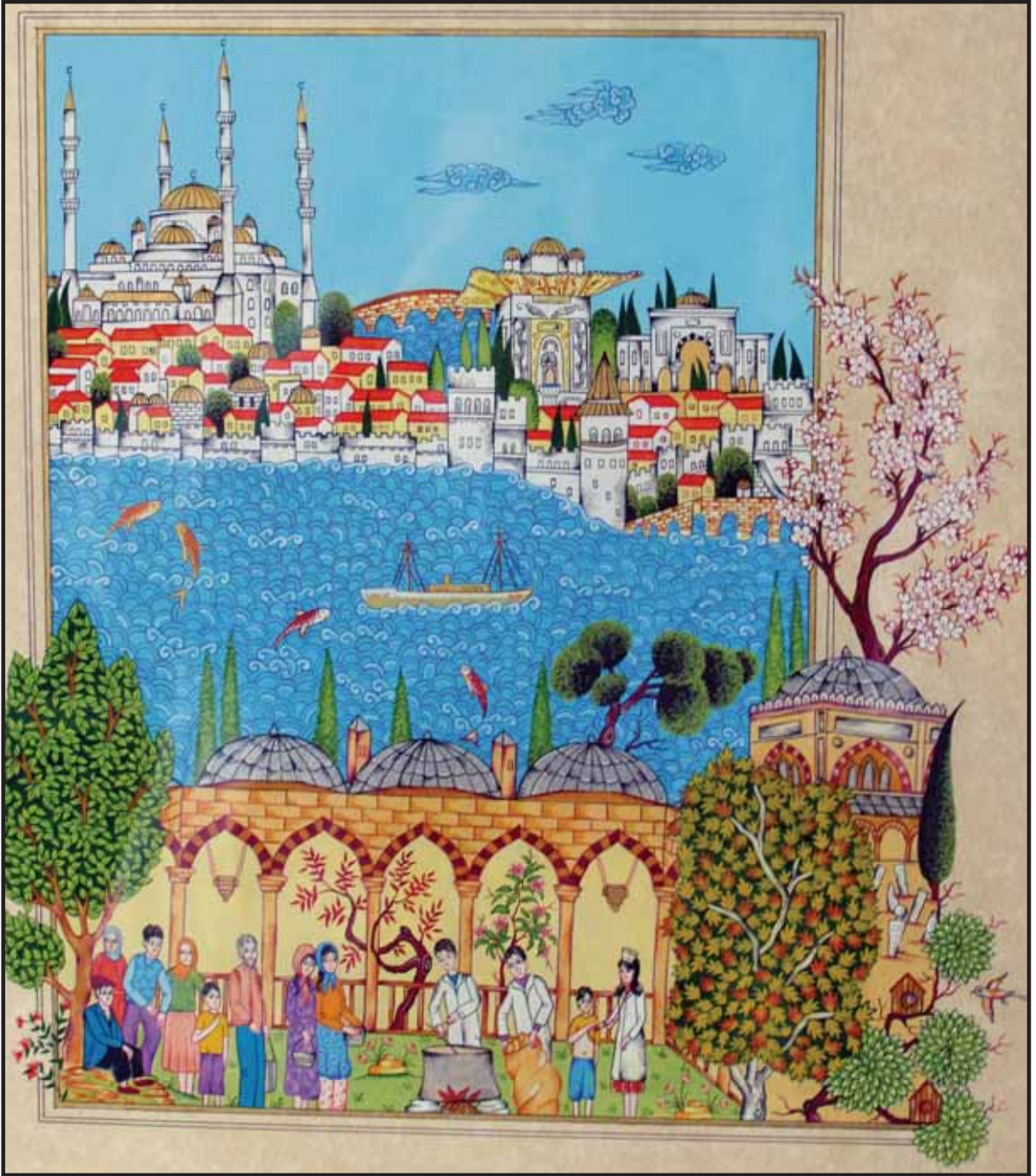
İnsanlık tarihi kadar köklü olan bütün dinlerde vakıf anlayışına rastlamamız mümkündür. Hangi dinden olursa olsun, inanan her insan, sahip olduğu nimetleri başkalarıyla paylaşarak Allah'ın hoşnutluğuna ereceğini ve yardımlaşmanın ruha verdiği doyumsuz hazla mutlu olacağını düşünür. Aynı zamanda bunun âhiret için de önemli bir sermaye olduğu inancı da bulunmaktadır. İşte medeniyetler de, böylesine ulvî düşünceye sahip olan yardımsever ve hamiyetperver insanların omuzlarında yükselerek insanlığa tarih boyunca sayısız hizmetler sunmaktadır.

Vakıflar, başta insan olmak üzere, bütün varlıklara hizmet etmeyi tarih boyunca temel amaç edinmiştir. Bu anlamda uygarlıkların da bekçisi konumundadır vakıflar. Yaratılana merhameti prensip edinen Müslümanlar ise, iyi olmayı, iyilik yapmayı ve iyi davranmayı tarih boyunca erdemlerin başı saymışlardır. Bununla beraber, katılımı, paylaşmayı, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve başkalarının yardımına koşmayı dinî bir vecibe olarak görmüşler ve bu amaçla da pek çok hayır kurumu tesis etmişlerdir. Bu nedenle de İslâm medeniyetinin belki de en temel karakteristiği bir "vakıf medeniyeti" olmasıdır.

Bildiği kadarıyla ilk defa Emevîler devrinde kurumsallaşmaya başlayan vakıflar, Abbasîler döneminde de büyük bir gelişme kaydetmiştir. Sonrasında, İslâm coğrafyasının muhtelif bölgelerinde vakıflar yaygınlaşmış olup, hayatın her alanını içine alan sosyal yardımlaşma kurumları haline dönüşmüştür.

Özellikle Müslüman Türkler'in, bu alandaki katkısı muazzamdır elbet. Selçuklular ve Osmanlılar, hakim oldukları her yerde değişik vakıflar kurmuşlar ve hemen her alanda hizmet vermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti de değişik zamanlarda çe-

Vakıflar Genel Müdürlüğü,
"Vakıf Medeniyeti" Fotoğraf
Yarışması ikincisi Orhan
Kaymak'ın eseri.

"Vakıf ve Vakıf Kültürü" minyatür yarışmasında plaket alanlardan Mine Sultan Ünver'in eseri.

kardığı kanun ve karamelerle toplumsal dayanışmanın temeli- ni teşkil eden vakıfların kurulup geliştirilmesini destekleyip, teşvik etmiştir. Bu çerçevede, 1924 yılında ilk kez "Vakıflar Genel Müdürlüğü" kurulmuş olup, vakıf müesseselerinin idare ve denetimi tek elde toplanmıştır.

Kısacası, Müslüman-Türk medeniyetini, her anlamda bir "vakıf medeniyeti" olarak nitelendirmek mümkün. Bugün kendi öz kültürümüzü yeniden yaşatmaya ve ihtişamlı geçmişimizi çağdaş bir yaklaşımla yeniden kurmaya çalıştığımız ülkemizde, vakıfların toplum gündeminde yeniden hak ettiği yere taşınması ve böylece, mevcut vakıfların etkinliklerinin artırılarak değişik alanlarda da yeni vakıfların kurulmasını sağlamak ve desteklemek öncelikli hedefimiz olmalıdır elbet.

Bunu yapmak, geçmişimize saygının gereği olduğu kadar, yurttaşlık sorumluluğumuzun tabii sonucu ve geleceğimizi teminat altına almanın icabıdır. Zira yarının dünyası, bireyin mutluluğunun her şeyin önünde geldiği bir dünya olacaktır. Bireyin mutluluğu ise, ancak toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve güven ile mümkündür.

Netice itibarıyla, vakfın ruhunu anlamak, önemine inanmak, vakıflar kurarak insanlara ve tüm mahlukata faydalı olmak için çalışmak hayırlı bir hizmettir. Vakıf kurumları da, geçmişte olduğu gibi bugün de medeniyetimizin ve toplumsal yaşamımızın vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu alanda tarihte son derece çarpıcı örnekleri görebilmek mümkün. Böylesine alicenap bir milletin varisleri olmak da bizlere mutluluk vermektedir. Aynı anla-

yılla günümüzde de toplum ve tüm insanlığa hizmet etmek başlıca hedeflerimizden olmalıdır. Bu çerçevede vakıf ve hayır anlayışının genç nesillere öğretilerek yaşatılması ve yarınlarmızı kucaklaması en başta gelen vazifelerimizden olmalıdır. Vakıf medeniyeti anlayışımız yeniden yeşertilebildiği takdirde ise, insanlarımızın bireysel sıkıntılarının hafifletilip, toplumsal huzurun tesisi hedefine çok önemli katkılar yapılmış olacaktır.

Geleneksel Sanatlar ve Vakıf Algısı

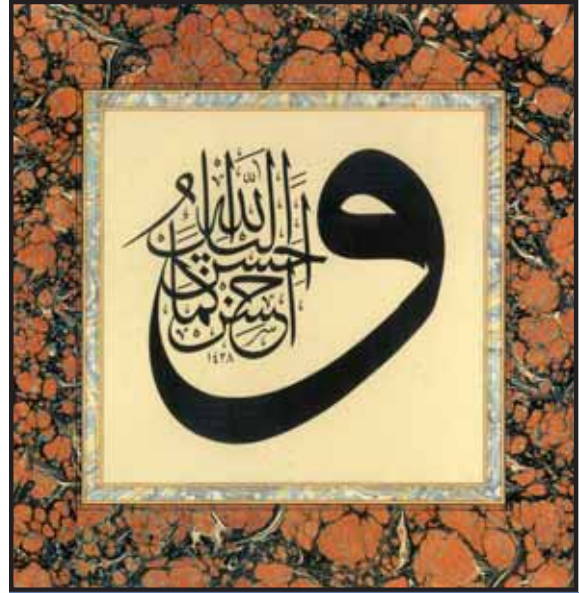
Medeniyetin ve toplum kültürünün göstergesi olan sanat, aynı zamanda geleceğe bırakılan bir izdir. Tarih boyunca insanları bıraktıkları sanat eserleri ile tanır ve biliriz. Kalıcı olmak, iz bırakmak, kültürlerini, değerlerini ve duygularını aktarmak adına sanat eserleri ortaya konulmaktadır.

Köklü bir geleneğe ve kültüre sahip olan vakıflar, tarih boyunca sanat ile iç içe olmuş, sanatın ve sanatçının her zaman yanında olmuştur. Geleneğine bağlı, evrensel değerlere sahip çıkan, şanlı geçmişini ve tüm değerlerini ön planda tutan ve aynı zamanda geleceğin de parıltılarını yansıtarak eserler ortaya koyan vakıflar, her zaman için toplumun aynası olmuştur.

Vakıf kültürünün yaygın bir şekilde toplumun bütün kesimlerinde yeniden canlandırılması, çocuklarımızın ve gençlerimizin vakıf bilinci ve kültürü ile yetişmeleri, geleneksel sanatların desteklenerek teşvik edilmesi ve çağdaş normlara kavuşturulması vakıfların başlıca ilkelerindendir.

Bu geleneği sürmekle sorumlu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, geleneksel sanatlara verdiği önemi ortaya koyarak, bu yılı bir tema çerçevesinde kutlamakta olup, 2007 yılını Vakıf Medeniyeti Çevre Yılı ilan etmiştir. Bu çerçevede birçok etkinlik, toplantı, sergi ve yarışmalar tertip edilmiştir.

Yarışmaların, insanın güzeli bulmasında, iyiyi keşfetmesinde hatıta güzeller arasında en güzele, iyiler arasında en iyiye ulaşmasında en önemli araçlardan olduğunu bilen ve bunu dikkate alan Vakıflar Genel Müdürlüğü, konusu ve hedef kitlesi itibari ile, vakıf ruhunu yeniden fark ettirici, geleneğine sahip çıkan, düşündürücü ve yaygınlaştırıcı son iki yılda bir çok yarışma düzenlemiştir. Geleneksel sanatlara özel önem vererek hassasiyet gösteren vakıflar, bu yıl Hat ve Resim olmak üzere 2 ayrı kategoride özel yarışma

Hat yarışması birincisi Ömer Faruk Özgül'un Celif Sülüs eseri.

tertipleştir. Bununla beraber; fotoğraf, proje, anı ve kompozisyon yarışmaları da gerçekleştirilmiştir.

"Vakıf" konulu hat yarışmasına Türkiye geneli hat sanatçıları katılmıştır. Hat sanatı, kadim olana yönelen ve onu estetik bir form ile daha da kadimleştiren bir sanattır. Yazı sanatı olmanın yanında insan ruhunu ve yaratıcının estetiğini yansıtan bir seyirdir aynı zamanda. Vakıf ruhu ile hat estetiği bu anlamda aynı iklimten beslenen farklı ırmaklar gibidir.

Yarışma ile vakfetmeyi, yardımlaşmayı, vermeyi, paylaşmayı emreden veya öven ayet, hadis, kelâm-ı kibar ve atasözlerinin geleneksel hat sanatı ile kalıcı hale gelmesi amaçlanmıştır.

Lise öğrencilerine yönelik ise, "Genç Gözü ile Vakıf" konulu resim yarışması düzenlenmiştir. Pek çok güzel sanatta olduğu gibi resim sanatı da insan ruhundaki estetiğin dışı yansımalarından ibarettir. Vakıf geleneği yakından incelendiğinde, vakıf anlayışımızın özünde de insan ruhunda var olan güzelliklerin yansımaları bulunduğu görülmektedir. Özünü, her türlü mahlukata sevgiden alan bu arayış, aynı zamanda derin estetik duyguların da bir tezahürüdür. Resim sanatı aracılığı ile vakıf ruhunu, vakfın amaç ve faaliyet çeşitliliğini gençlerimize kavratmak, vakıf medeniyetimizin zenginliği ile renk dünyası arasında bağlantı kurdurmak hedeflenmiştir.

Yarışma ile, lise ve dengi okullarda öğrenim gören öğrencilerimiz, vakıf ruhunun kökenlerindeki güzellikleri ve çeşitliliği resim sanatıyla ortaya koyarak, resim sanatının sihirli renk dünyasında vakıf medeniyeti anlayışımızın parıltılarını bizlere yansıtmışlardır.

Türkiye geneli yönelik düzenlenen yarışmalara çok sayıda başvuru gerçekleştirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce oluşturulan jüri heyetleri, dereceye giren eserleri tespit etmişlerdir. Dereceye giren yarışmacılara ödülleri ise Vakıflar Haftası'nda verilmiştir.

Vakıf Medeniyeti Çevre Yılı Resim Yarışması Birincisi Ahmet Toplu (Gemlik Anadolu Lisesi)

Geleneksel Sanat Formları Tuval Üzerinde

Hülya KÜPÇÜOĞLU

Çini, mozaik ve minyatür sanatlarına hayran olan ressam Berna Erkün, güncel malzemeler kullanarak, geleneksel figürleri tuvallerine yansıtıyor ve İstanbul'u farklı farklı açılardan yorumluyor. "Devamlı çalışırım ben. Çünkü sanat yapmaktan başka işim yok." diyen sanatçının resimleri sanatseverler tarafından ilgi çekici bulunuyor...

"Akademi'de okuduğum ilk yıllarda Arkeoloji Müzesi'ne gitmiştim ve çok etkilenmiştim. Özellikle Anadolu Selçukluları, Osmanlılar ve Bizanslılara ait mozaikler, çiniler beni büyülemişti" diye söze başlıyor Berna Erkün. Öğrencilik yıllarından beri sürdürdüğü araştırmacı kimliğini tuvallerine farklı biçim, içerik ve renk arayışları ile yansıtan sanatçı, yapmış olduğu resimlerdeki farklılığı belli noktalarda buluşturarak oluşturuyor sanatsal geçmişini. Son yıllarda üzerinde çalıştığı formlar ve renkler bizi İstanbul'un geçmişi kültürüne yönlendiriyor. Bu anlayış içerisinde Erkün elbette etkilenmiş olduğu biçimleri yansıtıyor tuvaline. Bunlar arasında lale formu, mozaik etkileri ve çini motifleri ilk izlenenlerden... Bu noktada sanatçının İstanbul'a ait biçimleri direkt alması ve üzerine çeşitli boya müdahalelerinde bulunması ise dikkat çekici. Erkün son dönem resimleriyle 90'lı yıllardaki çalışmaları arasında bağlantı kuruyor ve "Elbette ki o zamandan bugüne değişiklikler oldu. Şimdi daha farklı bir boyutta gündeme getiriyorum İstanbul'u" diyor.

"Biçim ve İçerik Dengede..."

Tuval yüzeyinde izlenen ve kaligrafiye gönderme yapan biçimler ise, anlam kaygısından öte farklı form arayışlarının bir yansıması

sanatçı için. Erkün, "Onlar sadece biçim olarak kullanılmış olan formlar... Harf olarak bir karşılığı yok aslında çünkü değiştiriyorum onları." diyor ve ekliyor: "Doğu sanatlarına her zaman yakınlığım oldu." Sanatçı çalışmalarıyla ilgili şöyle devam ediyor: "Ben resmin içeriği ile pek ilgilenmiyorum. Plastik yönünü düşünerek ilerlemeye çalışıyorum. Ancak sözlerimin yanlış anlaşılmasını istemem, içerik elbette var. İkisi dengede gibi. Ama ben içeriği geri çekip biçimleri ön planda tutmak istiyorum. Bence doğru olan da bu."

Resimlerinde görülen dekoratif öğelerin bilinçli bir tercih olduğunu ifade eden sanatçı, "Kullandığım formlara genel olarak bakınca dekoratif yanlarının ağır bastığını görüyorum. Bu kullandığım farklı boyalardan da kaynaklanıyor" diyor. Ahşap boyama alanında kullanılan tüm boya ve malzemelerden faydalanarak resimlerini oluşturuyor Erkün. Genelde tuval üzerine akrilik boya ve bunun yanında su bazlı olan tüm boyaları kullanan sanatçı, zaman zaman elli kat verniğin şeffaf görüntüsünün ilgisini çektiğini belirtiyor. Son zamanlarda yoğun olarak kullandığı varak, vitray dolgu boyaları, cam hissi vermesi için vernik, çeşitli jel boyalar, çini mürekkebi, pırlı veren boyalar Berna Erkün'ün tercih ettiği farklı malzemeler.

“Çini Muhteşem Bir Sanat”

Çalışmalarında mozaik görüntülerine benzer formları da yoğun bir biçimde kullanan sanatçı, tıpkı bir hat ya da tezhip ustası gibi tek tek işliyor, boyuyor ve kurguluyor çalışmalarını.

Net planlamalardan kaçındığını belirten sanatçı, yaptığı resimlerin dezavantajları olduğunu belirtiyor ve şunları ekliyor: “Örnek aldığım çini sanatı çok muhteşem bir sanat. Dünyanın hayranlığını kazanmış bir sanat. Ve zaten bunun üzerine benim bir şey yapmam imkansız. O kendi başına bitmiş birşey. Mozaik desen tek tek baktığın zaman tonları bile görebiliyorsun. Kurgulanmış bir sanat ve altında çok iyi bir bilgi birikimi var. Ben onu alıp bugünün malzemesi ile yorumluyorum. Kafamdaki şeyleri malzeme ile bütünleştirmeye çalışıyorum.” Sabır gerektiren detaylarla tuval yüzeyinde uzun zaman harcayan sanatçı, “Ara ara sabır gerektiren detaylar yapıyorum evet. Ara ara diyorum çünkü çalışmalarımın geneline baktığımızda hepsinde aynı etki yok. İnce detaylar biraz da benim ruh halime göre değişiyor. Konsantrasyonumun tam olması lazım. Hayatın akıp geçen süresi içinde ucu açık bir zamanın varsa onlar

dağın kalır. Belli sınırlamaların varsa olmayabilir bu etkiler. Tuval yüzeyinde bir anda çıkıyor.” şeklinde konuşuyor.

Uzun araştırmalar ve süreçler sonrası işlerini üreten ve araştırma için harcadığı zamanın daha fazla olduğunu belirten Berna Erkün, oluşturduğu resimler hakkında resmini yapmadan önceki düşünme süresinin fazla sürdüğünü, hatta bazen ön çalışmalar ve düşünme süresinin iki sene sürebildiğini belirtiyor. Su bazlı boya kullandığı için bazı şeyleri çözdükten sonra resmi yapmanın çok fazla zaman almadığını ekliyor ve “Dışardan bakıldığında belki çalışmıyor görülürken aslında aklımda bir şeyler çözülüyor. Mesela mutlaka kişisel sergilerimin arası iki ya da beş sene arasında değişir. Ama devamlı çalışırım ben. Çünkü sanat yapmaktan başka işim yok. Ama şunu da belirtmeliyim ki bana en heyecan veren şey araştırma kısmıdır.” diyor.

Farklı kültürlerin birikimleriyle resmini yoğuran sanatçı dışavurduğu biçimler ile dikkat çekmeye çalıştığı İstanbul’u aktarıyor. Bunu yaparken görsel anlamda zengin bir ifade biçimi kullanıyor, tıpkı İstanbul’un içinde barındırdığı zenginlik gibi...

Yaz Müzayedesi'ndeki Nadide Eserler

Belma OĞUZ

İstanbul Antik Sanat Müzayede Evi'nin "Yaz Müzayedesi" (Osmanlı Gümüş, Tablo, Ferman, Hat ve Sanat Eserleri Müzayedesi) başlığıyla düzenlediği tarihi sanat eserlerin satış etkinliğinde 270 parçadan oluşan göz alıcı koleksiyon satışa sunuldu.

İNGİLİZ ÇİFT PORSELEN TABAK

İngiliz-Osmanlı pazarı için yapılmış, dairesel formu, dilimli kenarlı, beyaz sırtlı tabakların iç bölümünde eski Türkçe dualar yazılmıştır.

Çapı 24 cm.
2.000 ytl

İstanbul Antik Sanat Müzayede Evi, Türk hat, resim, ferman, porselen ve tekstil ürünleri ile çeşitli sanat eserlerinden oluşan 270 parça koleksiyonu, 19 Mayıs-26 Mayıs 2007 tarihleri arasında Teşvikiye'deki İstanbul Antik Sanat Sergi Salonu'nda özel bir tanıtımla sanatseverlere sundu.

Yapılan özel tanıtımın ardından "Yaz Müzayedesi" (Osmanlı Gümüş, Tablo, Ferman, Hat ve Sanat Eserleri Müzayedesi) başlığıyla Hyatt Regency'de düzenlenen organizasyonda Osmanlı ve Cumhuriyet devri ünlü hat ustaları, Derviş Ali, Sırrı Efendi, Mustafa Halim Özyazıcı, Mehmed Hulusi Efendi, Hamid Aytaç, Macid Ayrıl, Hasan Rıza, Necmettin Okyay gibi hattatların levhaları, İbrahim Çallı, Melek Celal Sofu, Eren Eyüpoğlu ve İbrahim Safi gibi usta ressamların tabloları, Kabe ve Ravza-i Mutaahhara yağlı boya tabloları, Kabe örtüleri, seccade, halı, porselen örnekleri, Osmanlı padişahlarına ait fermanlar, Osmanlı bohçaları, Osmanlı ipek kumaşları, Beykoz koku şişesi, Osmanlı tuğralı şekerlik, Osmanlı derviş bastonu, tabaka, Osmanlı tuğralı hokka seti, divit, nargile, tabaklar, kahve setleri, gülabdanlar, laledanlar gibi pek çok eser yer aldı.

Sergideki eserler arasında 25 bin YTL'ye satışa sunulan Sultan Abdülmecid'in celi sülüs ile yazdığı "Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna, Allah'ın şahitliği yeter" mealindeki ayet-i kerime dikkat çekti.

Yöneticiliğini Mehmet Çebi'nin, koordinasyonunu Mehmet Başdaş'ın sağladığı müzayedeye Talip Mert, Erkan Öksüz, Dursun Yıldız, Yavuz Çoban ve İSMEK hat branşı usta öğreticisi Süleyman Berk katkıda bulundular. İstanbul Antik Sanat'ın yaz müzayedesini yoğun ilgi gördü.

Bohem çift gülabdan, 20. yy başları. Boy 30 cm, 2.000 ytl.

BEYKOZ ÇİFT LALEDAN

Dairesel ayak üzerinde yükselen armudi gövdeli, dışa dönük ağızlı, süt beyaz renkte laledanların gövde üzerlerine altın yaldız kontürler içerisinde çok renkli papatya çiçeği motifleri işlenmiştir. 19 yy.

Boy 22 cm.
3.000 ytl

BOHEM KARAF

Düz dipli bohem hazneli karafın gövde üzeri derin kesme işçiliği geometrik motifli, kırmızı-billur renklidir. Kulp, boyun ve ağız kısmı gümüş geçmelidir. 19 yy.

Boy 30 cm.
2.000 ytl

OSMANLI TUĞRALI ÇİFT ŞEKERLİK

Gümüş Sultan Abdülaziz tuğralı, gümüş dört ayak üzerinde yükselen fıstıki yeşil bohem hazneli, hazne çevresi gümüş kabartma işi floral motiflerle dekore edilmiş, kapaklı, kapak üzeri papatya çiçeği motifli ve (E.N) inisiyallidir. 19 yy.

Boy 13 cm.
6.500 ytl

OSMANLI TUĞRALI NARGİLE

Bohem nargîlenin gövde üzeri derin kesme işçiliği geometrik motifli olup dairesel kontürlerin içi altın yıldız floral motiflidir. Ağız kısmı Sultan II Abdülhamit (1876-1909) tuğralı kabartma işi gül ve çiçek motiflidir.

Yükseklik 40 cm.
15.000 ytl

KÜTAHYA TABAK

Dairesel yayvan formulu beyaz sırtlı tabağın iç kısmında çok renkli floral motifler işlenmiştir. 19 yy.

Çapı 30 cm.
1.500 ytl

İSMEK Türk Kitap Sanatları Sempozyumu

Neva OLUT

Ücretsiz eğitim hizmetlerinin yanı sıra düzenlediği seminerler, sergiler, söyleşiler, konferanslar ve sempozyumlar ile toplumsal dokuya önemli katkılarda bulunan İSMEK, Darphane-i Amire'de akademisyenler ve sanatçıların katılımıyla "Türk Kitap Sanatları Sempozyumu" düzenledi. İSMEK'in bundan sonra diğer el sanatları alanlarında da sempozyumlar gerçekleştirmesi planlanıyor.

Gelenekli sanatlarımız içerisinde kitap sanatları kolektif bir yapı taşır. Bu özelliğinden dolayı bir kitabın hazırlık sürecinde değişik sanat dallarından pek çok sanatçı ortak hedef için çalışır ve ortaya tüm sanatların ruhunu taşıyan bir güzellik çıkar. Bu kadar güzelliğin bir arada bulunması onu çok değerli kılacığı gibi, yapıldığı günün izlerini taşıyan bu eser, geleceğe en güzel armağan olur. Bu sanat dalları tek başlarına da icra edilebilirler ancak genellikle bir ya da birkaçı birleşerek eserin sanat dokusunu ve köklerini güçlendirirler.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları İSMEK, Türk kitap sanatlarının gelişime katkıda bulunacak

hat, tezhip, ebru, minyatür, cilt gibi gelenekli sanatlarımızın eğitimleri veriyor ve bu hazineleri gelecek kuşaklara aktarma misyonuna hizmet ediyor. Gerek Üsküdar'daki Türk İslam Sanatları Merkezi'nde, gerek İstanbul'un 30 ilçesine yayılmış olan kurs merkezlerinde gerekse çeşitli kurum, kuruluş ve derneklerle işbirliği halinde gerçekleştirilen çalışmalarda bu eğitimler İstanbullulara ücretsiz olarak sunuluyor. İSMEK'in 2006-2007 eğitim dönemi boyunca hat, tezhip, ebru ve minyatür branşlarında eğitim alan toplam kursiyer sayısı 3222. Ülke çapındaki üniversitelerde bu eğitimleri alanların sayısının her fakülteye göre değişmekle birlikte yüzlerle ifade edilmesine karşın İSMEK'te ulaşılan 3222 sayısı çok büyük anlam taşıyor.

İSMEK Türk Kitap Sanatları Sempozyumu Darphane-i Amire'de gerçekleştirildi ve çok büyük ilgi gördü.

2006-2007 eğitim dönemi itibarıyla 198 kurs merkezinde 97 branşta 155 bin İstanbulluyula ücretsiz sanat ve meslek eğitimi imkanı sunan İSMEK, eğitimler dışındaki etkinlikleri ile de dikkat çekiyor. İSMEK, 5 Mayıs 2007 tarihinde Cemal Reşit Rey Konferans Salonu'nda düzenlediği "Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu"nun ardından 23 Haziran 2007 tarihinde Darphane-i Amire'de "Türk Kitap Sanatları Sempozyumu"nu tertip etti. İSMEK'in düzenlediği bu iki sempozyum da yoğun ilgi gördü.

Tezhip, hat, minyatür, ebru ve cilt sanatı branşlarından akademisyenler ve sanatçıların konuşmacı olarak katıldığı "Türk Kitap Sanatları Sempozyumu", I.B.B. Meslek ve Beceri Eğitimi Müdürü İkinur Akalın'ın yaptığı İSMEK'lerin önemine değinen açılış konuşması ile başladı. Ardından açılış tebliğini sunmak üzere Prof. Uğur Derman kürsüye davet edildi. Derman, "Türk Kitap Sanatlarının Geçmişten Günümüze Seyri" başlıklı tebliğini katılımcılarla paylaştı. Derman, kitap sanatlarının süregelen tarihi hakkında önemli tespitlerde bulundu.

Birinci oturumun konuşmacıları; İrvin Cemil Schick, Prof. Dr. Ayşe Üstün ve Sadreddin Özçimi oldu. ABD Massachusetts Teknoloji Enstitüsü Araştırma Görevlisi İrvin Cemil Schick, "Geçmişten Geleceğe Türk Hat Sanatı" başlıklı tebliğinde, hüsn-i hat eserlerine nasıl yaklaşılabileceğine değindi. Konuşmacı, sade üslubu ve açık anlatımıyla büyük beğeni topladı. Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ayşe Üstün, "Türk Tezhip Sanatımız" başlıklı tebliğinde, Türk tezvinat sanatının büyükçe bir bölümünü oluşturan kitap sanatlarına değinerek, bunların içinde tezhip sanatının önemine vurgu yaptı. İstanbul Devlet Türk Müziği Topluluğu Ney Sanatkarı Muhammet Sadrettin Özçimi de "Geçmişten Günümüze Ebru Sanatı"nı anlattığı tebliğinde ebru yapımından kullanım alanlarına kadar geniş bilgiler sundu.

Birinci oturumun ardından verilen arada, İSMEK kursiyerleri ve usta öğreticilerinin kitap sanatlarına ilişkin eserlerinin sergilendiği

bölüm gezildi. İkinci oturumun ilk tebliğini sunan Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. İnci Ayan Birol "Minyatür Sanatının Geçmiş ve Geleceği" başlıklı tebliğinde bir Türk tasvir sanatı olan minyatürün tarihçesine, tekniklerine ve özelliklerine değindi.

Sonraki tebliğ, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Cilt Anasanat Dalı Araştırma Görevlisi Gürcan Mavili'nin "Güzel Sanatlar Akademisinden Günümüze Dört Türk Cilt Sanatçısı" adlı tebliği idi. Mavili, akademiden günümüze kadar uzanan klasik ve modern cilt sanatı öğretmenlerinin yaşamlarından ve eserlerinden oluşan örnekler verdi.

İkinci oturumun son tebliğini İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı Muammer Erol sundu. Erol, İSMEK eğitimlerinin önemli bir toplumsal fayda sağladığına değinerek, yıllara göre gelişimine dikkat çekti ve diğer belediyelere örnek olduğunu söyledi. Kitap sanatları eğitim ve öğretiminin yaygınlaştırılması için neler yapılması gerektiğinin üzerinde duran Erol, bu eğitimlere talep oluşması için karşılığını bulması gerektiğine de vurgu yaptı.

Sempozyumun son aşaması ise "Müzakere ve Değerlendirmeler" bölümü idi. Bilim Danışma Kurulu'nda bulunan Prof. Uğur Derman, Prof. Dr. Sadettin Ökten, Prof. Dr. Çiçek Derman, İslam Seçen, Alparslan Babaoğlu sempozyumun sonunda bir genel değerlendirme yaparak, katılımcıların sorularını cevapladı.

Sonuç olarak, sanata saygı duyan, okuyan, okudukça öğrenen ve düşünen insanların geleceği kuracağına inanan İSMEK, toplumumuzun kanayan yarası kitap ve unutulmaya yüz tutan kitap sanatları konusuna kamuoyunun ilgisini bir nebze olsun çekebilmek düşüncesi ile "Kitap Sanatları Sempozyumu"nu düzenledi ve bu anlamda büyük bir aşama kaydetti. İSMEK sempozyumlarının ilerleyen dönemlerde el sanatlarının diğer alanlarını da kapsayacak bir şekilde devam etmesi planlanıyor...

Osmanlı'dan Günümüze Temizlik İşçileri

Hüseyin IRMAK*

“Her biri tek tek elde oluşturulan, bütün kıyafet ve aksesuarları da elde hazırlanan sevimli temizlik işçileri maketlerimiz sergimize can veren... Kağıthane'nin ardından Ankara, Erzurum, Malatya ve Eskişehir garlarında büyük kitlelerle buluşuyoruz. Çalışmalarımızın Türkiye'de çıkabileceği en yüksek nokta; Etnografya Müzesi. Sergimiz bu en görkemli noktaya da ulaşıyor, bizler de bunun gururunu yaşıyoruz...”

Önünde tek tekerleği ile küçük el arabalarını hepimiz biliriz. Günümüzde çoğunlukla inşaatlarda kullanılır. Eskiden o el arabalarının ahşap olanlarını sokaklardaki temizlik işçileri kullanırdı. Ahşap el arabalarının minyatürleri ise çiçekçilerde bulunuyor şimdilerde, içi kurutulmuş çiçeklerle süslü bir şekilde.

İşte biz de çiçekli bir minyatür el arabasından esinlenerek “temizlik işçilerinin kullandığı el aletlerinin minyatürlerini yapsak” dedik. Karşılıklı fikir alışverişi sürecunda, işçilerin kıyafetlerini de dahil etmeye karar verdik ve “Osmanlı'dan Günümüze Temizlik İşçileri ve Aletleri” sergisinin projesi çıkmış oldu ortaya...

Projenin hayata geçirilmesi için ilk adımlarımızı atmaya başlamıştık; Ephemera

müzedelerinden, temizlik işçilerine ait eski fotoğraf ve kartpostallar takip edilmeye başlandı. Konuyla ilgili kimi koleksiyoncuların elinde bulunan materyallere bakıldı ve kopyalar alındı. Kaynaklar araştırıldı. Bu tarama ve derleme işlemi yaklaşık 4,5 yıl sürdü. Bu sürenin son bir yılında eldeki materyale bakarak bize işçi maketi yapacak ve bunları aslına uygun kıyafetlerle giydirecek birini aramaya da başladık. Çeşitli şehirlerden insanlarla görüştük, eldeki malzemeyi gösterip ne istediğimizi anlattık. Bazıları daha baştan olumsuz görüş belirtmelerine rağmen birkaç isim bize birer numune hazırladı.

Yapılanlar bizim istediğimiz biçimde olmadığı için arayışımız devam ediyordu. Bu arada materyal derlemelerimiz de artık daha eksiksiz hale gelmişti. Derken İstanbul'da biriyle görüştük. Kendisi ilçesinin halk eğitim merkezinde eğitim almış bir ev hanımıydı. Malzemelerimizi gösterdik, ne istediğimizi anlattık ve bir örnek çalışma istedik kendisinden. Yaklaşık bir ay sonra gelen örnek gerçekten çok güzeldi. Nihayet aradığımızı bulmuştuk. Hemen gerekli prosedür tamamlandı ve görsel malzeme örnekleri kendisine ulaştırıldı. Sibel Özcan son hızla çalışmalarına başlamıştı. Bir yandan maketler yapan, bir yandan ahşap, kumaş, teneke vs. gibi malzemeler arayan Sibel Hanım, bir yandan da kendisinden sürekli ilgi isteyen küçük kıızı uğraşıyordu.

Bütün olumsuzluklara rağmen çalışma hızla ilerliyor, ortaya bir şeyler çıktıkça da hep beraber heyecanlanıyorduk. Ve nihayet bütün görsel malzemeler maketleştirildi. Her biri tek tek elde oluşturulan, bütün kıyafet ve aksesuarları elde hazırlanan temizlik işçileri maketleri, alet-edevatlarıyla birlikte göz önündeydi artık. Her biri birbirinden sevimli maketler, ayaklı tahta kaidelere yerleştirilerek sergiye hazır hale getirildi. Bilgi levhaları çakıldı ve maketler kendi fotoğrafı/gravürü ile birlikte sergilenecek duruma getirildi. Gören herkeste sevimli heyecanlar uyandıran bir sergi ortaya çıkmıştı. Özellikle de çocukların çok ilgisini çekiyordu sergimiz. Kağıthane Belediyesi'nin bir kültür çalışması olan sergi, öncelikle belediyemizin salonlarında insanların önüne çıktı. Hem görsel malzemenin hem maketlerin fotoğraflarının yer aldığı ve geçmişten günümüze temizlik faaliyetleri hakkında bilgi veren bir de katalog hazırlandı. 28.5x24 ebadındaki katalogumuz da hak ettiği beğeniyi kazandı. Sergi, Erkin Koray'dan duyup sevdiğimiz fakat aslında Urfalı Ali isimli bir halk sanatçısına ait olan "Körolası Çöçüler Aşkını Süpürmüşler" şarkısının orijinalinin fon müziği eşliğinde açıldı. İnsanlar, bu müziğin orijinalini dinleyebilmenin hazzını da duyumsayarak sergiyi gezdiler. Sonraki günlerde ilçe okulları sergiye gezi düzenledi. Belediyeye herhangi bir nedenle gelen herkes sergiyi gezdi. Komik bir anekdot da şöyleydi; bazı çocuklar

maketleri alıp evine götürmek isteyip de amacına ulaşamadığı için koridorlarda ağladı.

Ve bir gün TCDD Ankara Müzesi ve Sanat Galerisi Yönetmeni Sn. Servet Sarıaslan, eşiyile birlikte sergiyi gezdi. Çok beğendiğini ifade eden Servet Hanım, bu serginin TCDD'nin 150. kuruluş yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde Türkiye'yi dolaşmasının çalışmaya bambaşka bir hava katacağını ifade ederek, bu konu hakkındaki fikrimizi sordu. Olumlu cevap verdik. Böylece "Temizlik İşçileri ve Aletleri Sergisi" için bir başka aşama başlamış oldu. Gerekli yazışmaların ardından sergi, Türkiye turuna/turnesine başladı. Haydarpasas Garı'ndan vagonlara yüklenen maketlerin ilk durağı Ankara'daydı. Öncelikle Ankara Garı'nın görkemli binasında Ankaralıların beğenisine sunulan sergi, burada hakikaten büyük ilgi gördü. Servet Sarıaslan ve eşi Ümit Bey'in unutulmaz gayretleri, Ankara'nın çeşitli kurum yöneticilerini de sergiye çekti. Yorulmak bilmez bir enerjiyle bir ay boyunca herkese sergiyi anlatılar. Gar, aynı zamanda ülkenin tüm bölgelerine giden veya oralarda gelen insanların kesiştiği yerdi ve bu sayede çok sayıda insan bu sergiyi gezmiş oldu.

Burada bir ay kalan sergimizin, yeni yolculuğu bu defa Erzurum Garı'ydı. Yeniden vagonlara yüklenen maketler, Erzurum Garı'nda Erzurumluların önüne çıkacaktı. Karlı dağların, ovaların arasından geçerek ray tıktırtıları eşliğinde doğunun karlı kışına yolculuk eden Kağıthane maketler, burada Gar Müdürü Ahmet Başar tarafından heyecanla karşılandı. Açılış davetiyelerin günler önceden heyecanla hazırlayan, şehrin tüm protokolünü eksiksiz haberdar eden, tek tek dolaşarak sergi hakkında bilgi veren ve mehteriyle, protokolüyle görkemli bir açılışın mimarı da olan Ahmet Başar Bey, açılış valisi ve belediye başkanlarından, askeri ve mülki erkandan oluşan bir heyete yaptırdı. Sergi malzemelerine küçük gelen gar salonlarını maharetle kullanan Ahmet Bey, bir aylık sergi süresince bir an bile heyecanını kaybetmedi.

Sergimizin Erzurum'daki görkemli ağırlanışı sonrasında yeni adresimiz Malatya Garı'ydı. Orada malzemelerin kurulması, sergiye hazır hale getirilmesi yine Servet ve Ümit Sarıaslan çiftinin omuzlarındaydı. Sergiyle birlikte il il gezen Sarıaslan çifti, birer gönül insanı olduklarını fazlasıyla gösterdiler. Malatya'da da şehir protokolünün ve camiasının büyük ilgisini çeken sergi, gittiği her yerde bölgesel gazetelerde, televizyonlarda konu oluyor, üniversitelerin özel ilgisini çekiyordu.

Bir aylık Malatya macerasının sonrasında bir üniversite şehri olan Eskişehir, sergimizin yeni ev sahibiydi. Eskişehir Garı'nın geniş salonu, temizlik işçisi maketlerini ve fotoğraflarını rahatlıkla kucaklarken bu aydın kentin genç-yaşlı aydın insanları yüzlerinde gülümsemeyle, gözlerinde beğeniyle gezdiler sergiyi.

Bir ay da Eskişehir noktasından Türkiye'nin her yerine giden ya da gelen insanları karşılayan ya da uğurlayan Kağıthane Sergisi'nin son durağı ise Ankara Etnografya Müzesi idi. Sergi, Ankara Garı'nda iken Servet Hanım'ın özel dostluğuna binaen tam kadro sergiyi gezmeye gelen Ankara Etnografya Müzesi yönetimi, beğenerek gezdikleri çalışmayı kendi müzelerinde de görmek istediklerini belirtmişler ve Kağıthane Belediyesi ile konuyla ilgili yazışmaları da yapmışlardı.

Çalışmamızın etnografik özellik göstermesi nedeniyle Türkiye'de çıkabileceği en yüksek noktaydı Etnografya Müzesi. Yani sergi, hak ettiği yere çıkıyordu ve bu onun için bir onurdu. Etnografya Müzesi'ndeki açılış, Müzeler ve Kütüphaneler Haftası'nın ilk gününe denk düşürüldü ve açılışa bu defa Kağıthane Belediye Başkanı Fazlı Kılıç da katıldı. Mehteran takımı ve seymen gösterisiyle yapılan açılış töreni, maketlerimizin bu uzun yolculuğundaki en görkemli noktaydı.

Kağıthane Belediyesi Sergisi'nin, Atatürk'ün naaşının 1952'ye kadar kaldığı salonda, gerek Ankaralıların gerekse ülkenin her yerinden gelen ziyaretçilerin beğenisine çıkması daha başka bir duygu bizler için...

Ve buradaki sergilenme süresini de başarıyla tamamlayan maketlerimiz, başından beri kendisine eşlik eden bir diğer sergimiz "Osmanlı Belgelerinde Kağıthane" çalışması ile birlikte sınavlarını geçmiş olmanın, görevini layıkıyla yerine getirmiş olmanın huzurunu yaşıyordu. Kataloğu kütüphanelere girdi, kitap müzayedelerinde satışa çıktı, ülkenin önemli kitap koleksiyoncularının arşivlerindeki yerini de alarak tarihe mal oldu, kalıcılığı...

Sanatla Işıldayan Bir Sivil Toplum Kuruluşu

Bala KAYNARKAN

El sanatlarına gönül vermiş nice akademisyen, tasarımcı, el sanatı ustası, bürokrat, uzman, iş adamı bundan on sekiz yıl önce ortak bir amaç için, “sanat için, sanatı evrenselleştirmek için bir araya geldi. Kimi el emeği göz nuru döktü nadide eserler ortaya koydu, kimi ise bu eserleri yurt içinde ve yurt dışında tanıtılabilmek için gecesini gündüzüne kattı. Onların öyküsünün adıdır; Geleneksel Türk El Sanatları Vakfı (GESAV).

Ankara'ya gidenler meşhur kaleye gitmeden, şöyle tepeden uzun uzun baş şehri seyretmeden dönmezler geri. Gidenlerden detay görenlerin bir kısmı da kalenin içindeki Geleneksel Türk El Sanatları Vakfı (GESAV)'nın tarihi binasını bilirler. İşte o binaya can verenlerin hikayesi bu yazımızın konusu...

1989 yılında bir avuç insan tarafından kurulan GESAV, o günden bu yana el sanatları alanında önemli faaliyetlere imza atıyor. El sanatlarına gönül vermiş bu kişiler arasında akademisyenler, tasarımcılar, el sanatı ustaları, bürokratlar, uzmanlar, iş adamları bulunuyor. Kimi Ankara, Marmara, Hacettepe ya da Dokuz Eylül Üniversitelerinden birinde öğretim üyesi; kimi gümüş, kimi seramik, kimi dokuma ustası. Bazıları yeni bir ürün geliştirmek için aylarca uğraş veriyor, bazıları da bu güzellikleri en

iyi biçimde yurt içinde ve dışında tanıtılabilmek için gecesini gündüzüne katıyor.

Anadolu'nun zengin kültürünü yeni tasarımlara yansıtmaya, bazı müze objelerini kopyalayıp yeniden ürettirerek yaşatmaya çabalayan bu insanlar, el sanatları alanında yıllardır aktif görev yapmış kişiler olup, pek çoğu Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın benzer amaçla çalışan birimlerinde Uzmanlar Kurulu üyesi olarak çalışmışlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda bu çalışmalarını yaparken, ürünlerin kimine yeni fonksiyonlar yükleyerek, kimini hepsinden bağımsız olarak çağdaş tasarımlardan oluşturmuşlar. Bir sivil toplum kuruluşu çatısı altında birleşme kararı alan bu sanatseverin birlikteliğinden de GESAV doğmuş. GESAV Yönetim Kurulu Başkanı Doğan Yılmazkaya, “GESAV sayesinde üstün nitelikli, artistik yanı güçlü ürünler çoğaldı, benzer alanda çalışmalar yapanlar için öncü ol-

du, en güzel, en doğru üretilmiş el sanatı örnekleri çoğalıp bugünlere geldi." diyor.

Vakfın amacı, Kuruluş Senedi'nin 4. maddesinde "Geleneksel Türk El Sanatlarının araştırma, geliştirme, eğitim, üretim, tanıtım ve pazarlama aşamalarında canlandırılması, yaşatılması ve kalkındırılması" olarak tanımlanıyor. GESAV yetkilileri misyonlarını ise şöyle açıklıyor; "Zengin Anadolu kültürünün önemli bir kesitini oluşturan,

büyük uygarlıkların izlerini taşıyan Türk El Sanatları; değişen toplum yapısı, ilgi ve ihtiyaçların farklılaşması gibi sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle giderek daha az yapılabiliyor. Bunun doğal sonucu olarak, el sanatlarının türleri bozulmuş, yozlaşmış ve çoğu unutulmuştur. Öte yandan, el sanatları önemli bir istihdam ögesidir. Kadın, erkek, çocuk ve yaşlılar tarafından yapılabilen türleri/aşamaları ile doğrudan ya da ek gelir sağlayıcı emek yoğun bir uğraştır. GESAV, kültürel ve ekonomik önemi büyük olan el sanatlarının sorunlarını ve nedenlerini anlamak, giderilmesine katkıda bulunmak için vardır. Bu bağlamda; araştırma, belgeleme, eğitme, tanıtma ve pazar payını artırma doğrultusunda her türlü çalışma ile kendini görevli saymaktadır."

Anadolu el sanatlarının sorunlarını nedenselliğe dayalı yöntemlerle çözen, kültürel değerlerin bilincine varan, koruyan, üretken, erdemli, bilinçli bir üretim toplumu oluşumuna katkıda bulunmayı hedefleyen GESAV, amaç ve hedeflerini benimseyen tüm kurum, kuruluş ve bireylerle işbirliğine açık.

Vakıf çalışmaları kapsamında belli görevler belirleyen yetkililer, bunlardan birkaçını şöyle sıralıyor; " Yurt içinde ve yurt dışında, el sanatları konusunda araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak, yapanları desteklemek, geleneksel Türk El Sanatlarını belirlemek, envanterini hazırlamak, arşivlemek, tanıtılmasını sağlamak, el sanatları eğitim programları hazırlamak, uygulamak, bu alanda eğitime verenleri desteklemek, eğitim kurumları kurmak, unutulmaya başlayan el sanatlarını canlandırmak için çalışmalar yapmak, yapılmasını teşvik etmek, Türk el sanatlarının pazarlama imkanlarının artırılması için yurt içinde ve dışında her türlü tanıtım ve satış programları hazırlamak, uygulamak, bu amaçla; belgeleyici ve tanıtıcı yayınlar yapmak, yapılmasını teşvik etmek, sergi, fuar ve festivaller düzenlemek, düzenlenenlere katılmak, seminer, sempozyum, kongre vb toplantılar ile yarışmalar düzenlemek, ödülleri

vermek, satış dükkanları açmak, el sanatları köyleri, mahalleleri oluşturmak, bu amaçla gerektiğinde yerel yönetimlerle işbirliği yapmak..."

Görev bildiklerini en iyi biçimde yapmaya çalışan GESAV üyeleri, Türkiye çapında yaklaşık 1000 el sanatları üreticisi ile iletişim içinde. Bu üreticilere yeni tasarımlar için yol gösteriliyor, tanıtım ve satış desteği veriliyor. Üreticiler, el sanatlarının hammaddeleri temel alınarak yapılan bir sınıflandırma bağlamında çalışmalarını sürdürüyor. Bunlar; her türlü sırlı sırsız seramik, çini, porselen vb malzemeden eser üreten Toprak Ürünleri Grubu, her türlü oyma, kazıma vb yöntemlerle biçimlendirilmiş taş ürünler ile süs taşlarından eser üreten Taş Ürünleri Grubu, bakır, bronz, altın, gümüş vb ile üretilmiş ürünler kullanan Maden Ürünleri Grubu, her türlü kalıpla ya da üfleme tekniği ile biçimlendirilmiş cam objelerden eserler icra eden Cam Ürünleri Grubu, deri, kemik, boynuz, boğa, mercan, deniz ve kara yumuşakçalarının kabuklarını kullanan Hayvansal Ürünler Grubu, ahşap; bitki lifleri, sapları, taneleri ve kabukları; kağıt türevleri temel alınarak eser üreten Bitkisel Ürünler Grubu, her türlü dokuma, örme, dokuma ve örme üzeri nakışlama ve basma yoluyla desenleme; oya, halı ve kilim dahil olan Tekstil Ürünleri Grubu, her türlü hammadde kullanılarak üretilmiş eserler veren Takı Grubu.

GESAV, ülkenin değişik bölgelerindeki sanatçılarda üretilmiş seçkin el sanatı örneklerini de Sanatevi'nde teşhir ediyor. Anadolu kadının gizli iletişim biçimi olan oyalar, nakışlar, eşsiz güzellikte çiniler, porselenler, vazolar, tabaklar, takılar... Türk el sanatları adına aklınıza ne gelirse bulabileceğiniz bu mekanda teşhir edilenleri satın alma imkanınız da bulunuyor. Her türlü Türk el sanatına kolayca erişebileceğiniz bu mekan adeta gizli bir hazine gibi Ankara'nın tarihi kalesinde sizleri bekliyor...

*Elimizin emeği,
gözümüzün nuru...*

İSMEK

Galata • Pendik Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Pendik Satış Merkezi: Abdülhalik Renda Cad. No: 22 Pendik / İSTANBUL Tel: (0216) 390 82 62

Kapak Dosyası

İBB Atatürk Kitaplığı

Erhan ŞENOL, Hüseyin TÜRKMEN, İrfan DAĞDELEN, Nergis ULU, Fadime GELEŞ, Deniz ÇALIŞIR, Yasemin Masaracı

İBB Atatürk Kitaplığı'nın Gizli Hazinelele

Erhan ŞENOL

Cumhuriyet döneminde kurulan ilk belediye kütüphanesi olan İBB Atatürk Kitaplığı'nın depoları, gün ışığına çıkmamış binlerce eserlerden oluşan dev bir kültür hazinesine ev sahipliği yapıyor. Türkiye'nin en iyi kütüphanesi olarak gösterilen İBB Atatürk Kitaplığı, yazma eserlerden el çizimi haritalara, albümlerden kartpostallara uzanan zengin koleksiyonları ile ülkemizin en önemli kütüphanelerinden biri...

İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, kütüphaneler ve müzeler olmak üzere iki ayrı bölümden oluşuyor. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'nün yönetim merkezi olarak kullanılan Atatürk Kitaplığı binası, Sedat Hakkı Eldem'in mimari projesi üzerine Koç Vakfı tarafından Cumhuriyetin 50. yılı hatırası olarak 1973 yılında yapılmış, 1981 yılından beri de kütüphane olarak kullanılıyor. 1995 yılına kadar Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, kütüphane olarak sadece Atatürk Kitaplığı, müze olarak ise Şehir, Aşyan, Tanzimat, Karikatür ve Mizah ile Atatürk Müzesi'nden oluşmaktaymış. 1995 yılında İ.E.T.T'den 5 adet otobüs olarak gezici (mobil) kütüphaneler oluşturulmuş, 1997 yılında ise halen kullanılmakta olan midibüsler satın alınarak kütüphane olarak iç mekan düzenlemeleri yapılmış. Her mobil kütüphanede 3 bin civarında kitap bulunuyor ve şehrin varoşları dediğimiz civar semtler başta olmak üzere her otobüs 20 ayrı yerde hizmet veriyor. Toplamında bu hizmet 100 ayrı yere ulaşıyor. Bu gezici kütüphaneler öğleden önce ve sonra ayrı olmak üzere her gün iki ayrı yerde duruyor, üyelerine ödünç kitap sağlıyor, ayrıca yararlanmak isteyen herkese de kapıları açık...

1997 yılından itibaren ilçelerde Halk ve Çocuk Kütüphaneleri açma çalışmalarına devam eden müdürlük, bugün itibarıyla Güngören, Esenler, Eyüp, Ümraniye (2), Kartal (2) ve Tuzla'da toplam 8 adet şube kütüphaneyi İstanbulluların hizmetine sunmuş durumda...

Kütüphaneler ve Müzeler Müdür Vekili Ramazan Minder, "Açtığımız her kütüphaneye her biri kültürümüzün önemli şahsiyetlerinden olan Muallim Cevdet, A. Süheyl Ünver, Osman Ergin, Halil İnalcık, Banş Manço gibi isimleri vererek gençlerimize bu isimleri de tanıtmak imkanı sunarken aynı zamanda toplum olarak çok şey borçlu olduğumuz bu insanlara azda olsa bir vefa borcu ödeyerek isimlerinin sonsuza kadar yaşatılmasında üzerimize düşen görevi yapmaya çalışıyoruz." diyor ve ekliyor; "Müdürlüğümüz sadece yeni kütüphaneler açmakla kalmamış başta Atatürk Kitaplığı olmak üzere tüm kütüphanelerimizin dermesini zenginleştirmek için her ay yeni çıkan kitapları satın almakta, ayrıca dergi ve gazetelerden de bir kısmını satın alarak kütüphaneleri kullanan okuyucularımızın hizmetine sunmaktadır."

“Adeta bir kültür hazinesi olan zengin deposu, cilt ve onarım atölyesi, konferans ve sergi salonları gibi pek çok özelliği ile dikkat çeken İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda gayet zengin kitap,

dergi, gazete, salname (yıllık), takvim, harita, atlas, albüm ve kartpostal koleksiyonlarının yanı sıra yazma eserler, yazma Kur’anlar, arşiv belgeleri, fermanlar, haritalar ve özel bir müzik notası da koleksiyonu bulunuyor. ”

Müdürlüğün elinde temaşa sanatları (kukla, hacivat-karagöz), oyuncaklar (eyüp oyuncakları), eski İstanbul'un gündelik yaşamına dair esnaf malzemeleri (lüleçilik, kahve kültürü, fes kalıpları, yazmacılık vb.), hat örnekleri, tasavvuf kültürüne ait objeler, şifalı taslar ve mühürler olmak üzere 20 bin parçaya yakın eser bulunuyor. Bu malzemelerin çok az bir kısmı mevcut müzelerde sergilenirken kalan kısım Atatürk Kitaplığı depolarında muhafaza ediliyor. Depo malzemelerinin her yıl düzenli sayımları yapılıyor ve zaman zaman tematik sergilerle ziyaretçilere gösteriliyor. Atatürk Kitaplığı'nın fiziki mekânları çok yeterli değil ancak kitaplıkta temel bakım ve koruma yöntemleri ihmal edilmiyor, depoların ısı ve nem kontrolleri yapılıyor ve eserlere herhangi bir zararın ulaşmamasına azami özeni gösteriliyor. Müdürlüğün amacı; halk kültürünü yansıtan bu objelerden bir "Kent Müzesi" oluşturmak...

Bu nadide eserlerin ne zaman ve nasıl gün ışığına çıktığını merak ediyoruz doğal olarak. Kültür Bakanlığı ve özel müzelerin zaman zaman düzenledikleri sergiler için kitaplıktan eser talep ettiklerini öğreniyor, ayrıntılarını merak ediyoruz. Konu hakkında bilgi veren Minder, "2005 yılında Japonya'da düzenlenen EXPO 2005 Dünya Fuarı için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na içerisine yaprak üzerine hat yazılı eserimizin de bulunduğu bir takım eserler verdik. Yine bu yıl Kültür Bakanlığı'nın Mevlana Yılı minasebetiyle Ayasofya Müzesi'nde düzenleyeceği sergi için Tasavvuf Koleksiyonu'nda bulunan başta, bilinen en eski Mevlana minyatürü olmak üzere 24 parça eseri kendilerine sergi amaçlı teslim ediyoruz. Ayrıca bugüne kadar Yapı Kredi Bankası'na Halife Abdülmecid Efendi'nin Bağlarbaşı'da bulunan Köşkü'nün açılışı dolayısıyla düzenlenen sergi için Halife Abdülmecid Efendi'nin yaptığı SLS tablosu ile diğer birçok eserini vermiştik. Yine 2006 yılında Pera Müzesi'nde düzenlenen "Türk Resminde Kadın" konulu sergi için 3 adet resim sağlamıştık. Görüldüğü gibi koleksiyonlarımız dönem dönem iş ortaklığı kapsamında diğer kurumlara verildiği gibi, kendimizin oluşturduğu birçok sergide de eserlerimizi sergilemekteyiz. Ayrıca isteyen araştırmacılara müracaatları halinde çalışmalarına kaynak teşkil etmek üzere eserler çıkarılıp gösterilmekte ayrıca isteyenlere fotoğraf çekim izni verilmektedir." diyor.

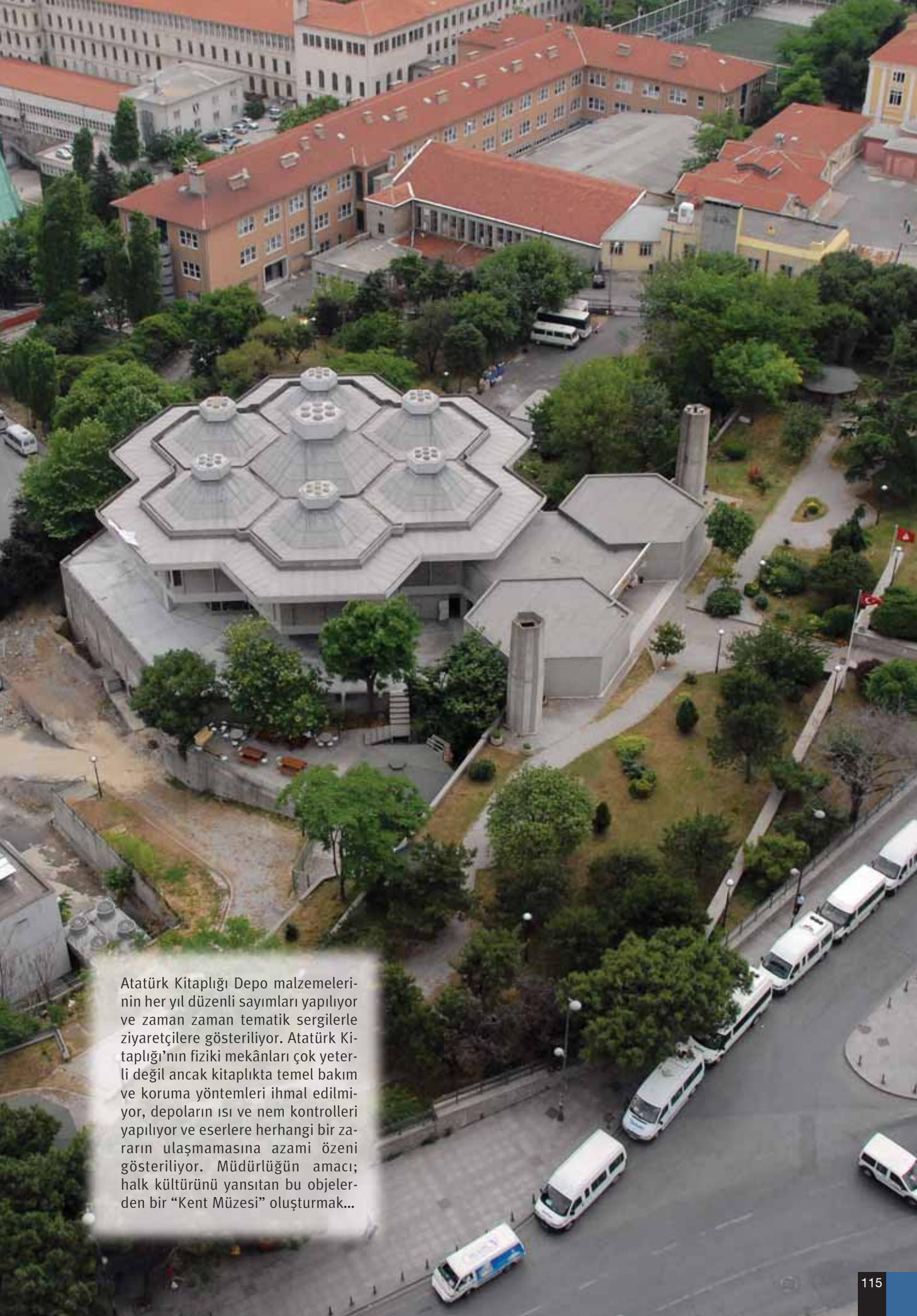
Kitaplığın İlgi Çekici Bölümleri

Atatürk Kitaplığı'nda modern bir kütüphanede bulunması gerekli bütün birimlere yer verilmiş. Bunlara kısaca bir göz atmak gerekirse;

Giriş Kat ve Üst Okuma Salonu: Binanın giriş katında konferans, seminer, film gösterimi, söyleşi ve benzeri etkinliklerin yapıldığı 75 kişilik "Konferans Salonu"nun yanı sıra, yerli-yabancı kültürel ve sanatsal zenginliklerin sergilendiği 75 m²'lik "Sergi Salonu" bulunuyor. "Okuyucu Vestiyeri", kütüphanede yeni satın alınan yayınların sergilendiği "Kitap Sergileme" ve Kütüphane Müdürlüğü tarafından yayınlanan kitapların teşhir edildiği "Yayın Teşhir Standları" ile "Halk Bölümü" de bu katta. Çoğunlukla yetişkinler ve orta öğrenim öğrencileri tarafından kullanılan Üst Okuma Salonu'nun ön cephesi eşsiz Boğaziçi manzarasına bakıyor. Bu bölümde; Danışma Kaynakları, Atatürk Kitapları, Ödünç Verme, Halk Kitapları, Fotokopi ve Katalog Fişleri birimleri var.

Araştırma Salonu: Giriş katının altındaki Araştırma Salonu'nda ise; Teknik Hizmetler, Süreli Yayınlar, İstanbul Kitaplığı ve Bilgi İşlem Bölümleri bulunuyor. Bu salon daha ziyade yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından kullanılıyor.

İBB Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü'nün elinde temaşa sanatları (kukla, hacivat-karagöz), oyuncaklar (eyüp oyuncakları), eski İstanbul'un gündelik yaşamına dair esnaf malzemeleri (lüleçilik, kahve kültürü, fes kalıpları, yazmacılık vb.), hat örnekleri, tasavvuf kültürüne ait objeler, şifalı taslar ve mühürler olmak üzere 20 bin parçaya yakın eser bulunuyor. Bu malzemelerin çok az bir kısmı mevcut müzelerde sergilenirken kalan kısım Atatürk Kitaplığı depolarında muhafaza ediliyor.

Atatürk Kitaplığı Depo malzemelerinin her yıl düzenli sayımları yapılıyor ve zaman zaman tematik sergilerle ziyaretçilere gösteriliyor. Atatürk Kitaplığı'nın fiziki mekânları çok yeterli değil ancak kitaplıkta temel bakım ve koruma yöntemleri ihmal edilmiyor, depoların ısı ve nem kontrolleri yapılıyor ve eserlere herhangi bir zararın ulaşmamasına azami özeni gösteriliyor. Müdürlüğün amacı; halk kültürünü yansıtan bu objelerden bir "Kent Müzesi" oluşturmak...

Süreli Yayınlar Bölümü: Atatürk Kitaplığı, 370 adet farklı gazeteyle 9.000'in üzerinde gazete cildi ve 3.122 farklı dergiye ait 17.000'i aşan dergi cildi ile Süreli Yayınlar konusunda Türkiye'nin sayılı kütüphanelerinden birisi. Vakay-ı Mısıriye, Takvim-i Vekayi, Tercüman-ı Ahval, Ceride-i Havadis koleksiyondaki Osmanlı basınından sadece birkaçı. Söz konusu dergi ve gazetelerden bir kısmının tek nüsha, şapırograf baskı ve elyazması olduğu dikkate alındığında, kütüphanenin süreli yayınlar koleksiyonunun değeri bir kat daha artıyor. *Enin-i Mazlûm, Bâdiye ve Varlık* bunlardan ilk akla gelenleri...

İstanbul Kitaplığı: İstanbul konusunda araştırma yapan okuyucuların isteklerine daha etkin ve hızlı bir şekilde cevap verebilmek için oluşturulmuş bir birim. Kütüphanenin elyazması eserleri, Arap harfli (Arapça, Farsça ve Osmanlıca) eserleri, nadir eserleri, harita ve kartpostal koleksiyonu ile ilgili teknik ve okuyucu hizmetleri de bu birimde veriliyor. İstanbul Kitaplığı, dermesinde bulunan İstanbul ile ilgili kitap, elyazması, harita, gravür, albüm, kartpostal,

seyahatnameler ve benzeri türdeki yayınlarla Türkiye'nin İstanbul konulu en kapsamlı kütüphanelerinin başında geliyor. 3.500'ü İstanbul'a dair 7.000'e yakın kartpostalın bulunduğu Kartpostal Koleksiyonu da aynı bölümde hizmete sunuluyor. Kütüphanenin her türlü görsel arşivinin -albümler, kartpostallar vb.- kataloglama ve sınıflama işlemleri de bu birimde yapılıyor. Söz konusu görsel malzemelerinin tamamının kataloglama ve sınıflama işlemleri tamamlanmış, bunların dijital ortama aktarılması işlemleri ise devam ediyor. Araştırmacılar ilgili katalog bilgileri ile dijital ortama aktarma işlemleri biten görsel malzemenin tamamının -haritalar, yazma ve basma kitaplar hariç- okuyucu kopyalarına intranet ve internet üzerinden ulaşabiliyor.

Bilgi-İşlem Bölümü: 1998 yılında Kütüphane Haftası etkinlikleri kapsamında hizmete girmiş olan birim, Atatürk Kitaplığı'ndaki başta Osmanlıca gazete ve dergiler olmak üzere nadir eserlerin dijital ortamda; okuyuculara intranet ve internet üzerinden hizmet verebilmek için kurumuş ve 2004 yılında "Atatürk Kitaplığı Dijital Arşiv Sistemi" (AKDAS) projesi ile yeni bir yapıya kavuşmuş. Kütüphanedeki arşivlemeye yönelik her türlü tarama ve çekim işlemleri bu birimde yapılıyor.

Teknik Hizmetler Bölümü: Kütüphanedeki el yazması eserler ile Arap harfli eserler hariç her türlü Latin harfli kitabın kataloglama işlemleri bu birim tarafından yürütülüyor. Kütüphanenin İdari ve Kültürel İşler Bölümleri, Körler Bölümü ve Sesli Kitap Stüdyosu ile Sistem Destek Bölümü de bu katta bulunuyor.

Zemin Kat: Bu katın altındaki katta ise şu birimler bulunuyor; 1. Restorasyon Atölyesi 2. Cilthane Bölümü 3. Yemekhane 4. Kırtasiye Deposu, 5. Sıhhi Tesisat ve Kalorifer Dairesi

Kitap Deposu: Kütüphanenin ana kitap deposu ise en alt katında. Kitap deposu 500.000 cilt kitap alabilecek kapasitede inşa edilmiş. Kütüphanedeki açık raflarda bulunan kitaplar dışındaki her türlü kitap, kitap dışı malzemeler ile nadir eserler bu depoda koleksiyon adları altında demirbaş numarasına göre yerleştiriliyor.

Zengin Koleksiyonlar

Adeta bir kültür hazinesi olan zengin deposu, cilt ve onarım atölyesi, konferans ve sergi salonları gibi pek çok özelliği ile dikkat çeken Atatürk Kitaplığı'nda gayet zengin kitap, dergi, gazete, salname (yılık), takvim, harita, atlas, albüm ve kartpostal koleksiyonlarının yanı sıra yazma eserler, yazma Kur'anlar, arşiv belgeleri, fermanlar, haritalar ve özel bir müzik notası da koleksiyonu bulunuyor.

Osmanlı tarihine ait önemli yapıtlar, basma divanlar, devlet ve vilayet salnameleri, yabancı devlet görevlilerinin sefaretname ve hatıraları, Türkçe ve yabancı dil seyahatnameler, yazma eserler ara-

sında divanlar, mecmuatü'r-resailler, cönkler, vakfiyeler ve beratlar kütüphane koleksiyonunun değerli bölümlerini oluşturuyor. Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yayınlanan gazete ve dergileri içeren süreli yayınlar, Kurtuluş Savaşı sırasında yerel basın, dış ülkelerde yapılan Türkçe yayınlar, Jön Türkler'in İngiltere, Fransa ve İtalya'da yayımlanan gazeteler de bulunuyor.

1930'lu yıllarda Dr. A. Süheyl Ünver, Osman Nuri Ergin, Mehmet Fuat Köprülü, Halil Edhem gibi saygın kişilerden oluşan bir komisyonun İnkılap Müzesi kurma gayretleri ile teşekkül etmeye başlayan koleksiyon, Muallim Cevdet İnançalp, Osman Ergin, Muhsin Ertuğrul, Sadrettin Celal Antel, M. Halid Bayrı, Behcet Kemal Çağlar, Ziya Emiroğlu, Neyzen Tevfik, Feridun Metin Nigar, Halit Fahri Ozansoy, Kemal Salih Sel, İsmail Habip Sevrük, Ahmet Kutsi Tecer olmak üzere çok sayıda hayırseverin kütüphanelerini bağışlamalarıyla gelişmiş, kıymetli bağışlar devam etmekle birlikte, son dönemde koleksiyon gelişiminde satın almaya ağırlık kazanmış.

Kütüphanede Mayıs 2007 sonu itibarı ile yaklaşık 252.000 cilt kitap ve süreli yayın cildi bulunuyor. Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Kütüphanecisi Hüseyin Türkmen'den aldığımız bilgilere göre bunların yayın türüne ve dillere göre dağılımı şu şekilde:

ATATÜRK KİTAPLIĞI NADİR ESERLER DAĞILIMI						
Türü/Dili	Türkçe	Osmanlıca	Arapça	Farsça	Yabancı Dil	Toplam
Kitap	150.000	22.000	3.500	450	27.000	202.950
Atlaslar						49
Dergiler	13.050		51	35	4.000	17.139
Gazeteler	8.700				335	9.035
Albümler						445
Kartpostallar						8.000
Haritalar						9.000
Yazma Eserler						4.400
Salnameler						565
Takvimler						334
TOPLAM						251.917

Kütüphaneye gelen araştırmacılar Türk vatandaşı olanlar, herhangi bir izne gerek olmaksızın her türlü malzeme üzerinde, ücretsiz olarak araştırma yapabiliyor. Bunlardan görüntü ve CD kopya almaları ise izne ve ücrete tabi. Yabancı vatandaşlar ile bunlar adına araştırma yapanların ise öncelikle “Yabancı Araştırmacılar Müracaat Formu”nu doldurmaları gerekiyor. Formun doldurulmasını müteakiben, araştırma konuları uygun bulunanlara aynı gün içerisinde araştırma izni veriliyor.

Okuyucu salonlarında, kütüphane malzemelerine ait kataloglardan bilgisayar ortamında katalog taramak, dijitalleştirme işlemleri biten eser veya belgeyi bilgisayar ortamında inceleyebilmek, incelenen eserden veya belgeden istenildiği kadarı -tamamı veya bir kısmı- CD ortamında verebilmek gibi hizmetler sunuluyor.

çalışmaları ve eski eser alım faaliyetleri gibi uygulamalar bulunuyor. Atatürk Kitaplığı'nın zenginliğini Osmanlıca süreli yayınlar (gazete ve dergi), haritalar, kartpostallar, yazmalar, albümler, salnameler vb. oluşturuyor. Basım tarihleri itibarıyla hayli eski olan bu eserlerin her gün okuyucuya çıkarılması neticesinde eserlerde tahribat oluyor. Bunun nedenini ise kütüphaneciler “eserleri depo ortamından okuyucu salonlarına çıkarırken ısı ve nem değişikliklerinin etkisi sonucu oluşan zararlar, okuyucunun sayfaları çevirirken ister istemez verdiği zararlar ile kasıtlı zararlar” şeklinde özetliyor. İşte bütün bu olumsuz etkileri engelleyebilmek, eserleri gelecek kuşaklara koruyarak aktarabilmek amacıyla 1998 yılında Atatürk Kitaplığı içerisinde Dijital Arşiv Ünitesi kurulmuş. AO scaner ve dijital fotoğraf makineleri ve ilgili yazılımlardan oluşan bu sistem, Türkiye’de bir kütüphanede ilk çalışma... Atatürk Kitap-

Kütüphaneler ve Müzeler Müdür Vekili Ramazan Minder:

“İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı olarak üzerimize düşen sorumluluğun bilincindeyiz. Üretmiş olduğumuz hizmet kalitesiyle Türkiye’nin en iyi kütüphanesi olarak gösterilmemizin yanında, özellikle kültürümüze katkıda bulunmaya, ecdadımızın birikimlerini sonraki nesillere aktarmaya çalışıyoruz. Pek çok alanda olduğu gibi el sanatları alanında da eşsiz kaynaklara sahip olan kütüphanemize bütün sanatseverleri bekliyoruz.”

İnternet üzerinden sunulan hizmetler ise kütüphane malzemeleştirme, eserlerin tamamına ait katalog bilgilerine, albüm ve kartpostalların kullanıcı kopyalarının görüntülerine ulaşım, istenilen belgelerden posta veya e-mail yolu ile CD kopya siparişi hizmeti.

Yetkililerden edindiğimiz bilgiye göre Ocak - Mayıs 2007 tarihleri arasında Atatürk Kitaplığı’nı toplam 40 bin 166 kişi kullanmış. Bunların içinde 6943 kişi süreli yayınlar bölümünden (Gazete, Dergi, Dijital Arşiv, Harita vb.) yararlanmış, bu yararlanılardan 187 kişi ise yabancı araştırmacılar tarafından oluşmakta.

Atatürk Kitaplığı’na gelen okuyucuların çoğunluğunu yüksek lisans veya doktora tezlerini hazırlayanlar, kitap çalışması yapanlar, üniversite hocaları, üniversite öğrencileri, medya mensupları, TV kanallarına program yapan yapımcı veya yönetmenler gibi değişik kesimlerden insanlar oluşturuyor. Yabancı araştırmacılar ise genellikle ABD, Japonya ve Fransa’dan...

Atatürk Kitaplığı’nın en çok kullanılan koleksiyonu ise Gazete Arşivleri. Osmanlıca gazete arşivinin çok zengin olduğu kitaplıkta, bu arşiv aynı zamanda dijitalize edilmekte olduğundan çok rahat bir şekilde kullanılıyor. Bunun yanında Harita Koleksiyonları ile görsel arşiv de fazlaca ziyaretçi alıyor. Ayrıca Atatürk Kitaplığı içinde ayrı bir bölüm olarak hizmet veren İstanbul Kitaplığı da çok ilgi çeken bir bölümlerden biri...

Öncü Uygulamalar

Atatürk Kitaplığı’nın öncülük ettiği hizmetler içerisinde dijital arşivleme (e-kütüphane) çalışmaları, sesli kütüphane, kitap basma

lığı’nda bu yolla yaklaşık 500 bin sayfa veriye intranetten erişilebiliyor.

1998 yılında başlanan bir hizmet de körler için sesli kitap üreten bir ünitenin kurulması. Ses yalıtımlı stüdyolar, ses kayıt sistemleri, ekran seslendirme programları, kabartma ekran denilen biril alfabeli klavyeler ve yine biril alfabeli printer sistemiyle donatılan bu bölümde gönüllü okuyucular tarafından stüdyo ortamında okunan kitaplar CD’lere yazılıyor ve ücretsiz olarak körlere teslim ediliyor.

Türkiye’de kütüphanecilik genel olarak basılı kitapları satın alarak bunları zenginleştirmeye dönük faaliyet yapan yerler olarak bilinir. Ancak Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü olarak bu anlayışı tamamiyle değiştirip kendi arşivlerinden yararlanarak 38 adet kitabın basımını gerçekleştirmiş. 2007-2008 yıllarında yayınlamak üzere hazırladıkları çalışmalar arasında; bu yıl satın alınan ve çok nadir bir eser olan Ermeni ressam Tatikyan’a ait Padişah Albümü adlı kitabın tıpkı basımı, Koç Vakfı tarafından Atatürk Kitaplığı’na bağışlanan Muhsin Ertuğrul arşivi kataloğu, İBB hat koleksiyon kataloğu, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve kitaplığın elinde bulunan Goad Paşa tarafından 1904-1905 yıllarında hazırlanan 1/600 ölçekli Eminönü, Üsküdar, Beyoğlu Bölgeleri ile İzmir’i gösteren haritaların kitabının basımı bulunuyor.

Ayrıca Atatürk Kitaplığı yeni yayınları takip etmekle kalmayıp sahaf ve koleksiyonerlerden harita, kartpostal, Osmanlıca matbu kitap, süreli yayın, yazma kitaplar, İstanbul’la ilgili yabancı dilde kitaplar gibi çok önemli nadir ve eski eserleri de satın alarak arşivini zenginleştiriyor.

Türkiye'nin En İyi Kütüphanesi

Atatürk Kitaplığı, bu yıl Hürriyet Gazetesi'nin "Türkiye'nin en iyi 10 kütüphanesi" sıralamasında birinci sırada yerini aldı. Jüri, Gazeteci-Yazar Doğan Hızlan, Yaşar Aksoy, Arkeolog Aksel Tibet, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ayşe Üstün, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Bölüm Başkanı Yardımcısı Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Araştırmacı-Yazar Gökhan Akçura, Sahaf Emin Nedret İşli, Araştırmacı-Sami Önal, Araştırmacı-Yazar M. Sabri Koz ve Sanat Tarihçi Prof. Dr. Nurhan Atasoy gibi sahalarında saygın isimlerden oluşuyordu.

Bu seçim neticesi kütüphaneciler arasında çok tartışıldı. Atatürk Kitaplığı'nın birinci olmasını doğru bulanlar olduğu gibi eleştirenler de oldu. Biz de Kütüphaneler ve Müzeler Müdürü Ramazan MİNDER'e seçimi ve sonuçların yankılarını sorduk. Minder konu hakkındaki görüşlerini şöyle özetliyor; "Şu bir gerçek ki bu tarz seçimler kütüphaneler ve kütüphaneciler arasında ilk kez tatlı bir rekabetin yaşanmasına sebep oldu. Kanımca bu tarz çalışmaları her yıl Kütüphaneler Haftası'nda yenileyip yılın en iyi kütüphanesi ve en iyi kütüphanecisini seçerek ödüllendirmek, böylece hizmet yarışında kütüphanelerin de katılmasını sağlamak faydalı olacaktır. Jürinin Atatürk Kitaplığı'nı neden birinci sıraya çıkardığını açıkçası bilemiyorum. Fakat diğer kütüphanelerle kıyaslama yaptığımda; okuyucunun istediği yayına en hızlı şekilde ulaşması, ulaştığı yayından CD kopya alabilmesi, güler yüzlü hizmet, Dijital Kütüphane hizmetimiz, yeni yayınları takip etmemiz, yeni kitaplar yayınlamamız gibi bazı belirgin farklılıklarımızın bizi öne çıkardığını düşünüyorum. Bu başarı bizleri geleceğe dönük projelerimizde cesaretlendirmekte ve takip ettiğimiz yolun doğruluğu konusunda haklı çıkarmaktadır."

Tipki basımı yapılması düşünülen, Ermeni ressam Tatikyan'a ait Padişah Albümü.

M i n -
der, 2010
yılına kadar
gerçekleştirmeyi
hedefledikleri projeleri ise şu
şekilde sıralıyor; Kütüphane koleksiyon-
larında bulunan tüm kitap ve kitap dışı materyalin
katalog ve tasnif işlerini bitirerek künyelerini bilgisayara işle-
mek, dijital ortama aktarılan tüm belgeleri internet üzerinden sat-
ışa sunmak, koleksiyonlarda bulunan kartpostal, fotoğraf ve di-
ğer imajlardan yararlanarak İstanbul İmaj Bankası oluşturmak ve
bunu web üzerinden pazarlamak, Atatürk Kitaplığı'nı çocuk ve
halk bölümlerinden ayrıştırarak bir araştırma ve özelde İstanbul
konulu bir kütüphaneye dönüştürmek, İstanbul'la ilgili tüm diller-
de yayınlanmış kitap ve makale gibi yazılı belgelerin katalog bil-
gilerinden oluşan bir İstanbul Belgeliği Veritabanı oluşturmak, Ha-
rita, kartpostal, yazma, Osmanlıca matbu kitap, önemli kişi evra-
kı, salname vb. nadir eserleri toplamaya devam etmek, satın alı-
nan tüm kıymetli materyalden yararlanarak yeni ve sahasında ilk
yayınları yapmak...

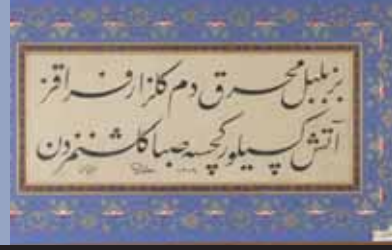
1973 yılındaki ilk yapımından itibaren küçük bakım ve onarım iş-
leri haricinde genel bir bakımdan geçmemesi sebebiyle pek çok
olumsuz koşulla mücadele etmekte olan Atatürk Kitaplığı, gerçek-
leştirilecek olan büyük tadilat nedeniyle 4 Haziran - 1 Ekim 2007
tarihleri arasında okuyucusuna hizmet veremeyecek. Ancak iyi
haber, tadilat sonunda açık rafların yeniden yapılması ve atıl du-
ran bazı bölümlerin okuyucu salonuna ilave edilmesi dolayısıyla
salondaki kitap sayısı artırılacak, her okuyucu masasına bilgisayar
konularak intranetten dijital arşive erişim sağlanacak, okuyucu
aradığı yayını bilgisayardaki katalog tarama programından rahat-
lıkla bulabilecek...

Atatürk Kitaplığı, içindeki değerli materyallerin varlığını bilenler ve
bundan istifade etmek isteyenler için gerçekten büyük bir hazine
niteliği taşıyor. Bu büyük hazinin en güzel biçimde gelecek kuşak-
lara aktarılması dileklerimizle...

Türk ve İslam Sanatlarının Nadide Örnekleri

Hüseyin TÜRKMEN *

Geleneksel Türk ve İslam sanatları arasında kitap sanatları büyük pay sahibidir. Bunların başında da cilt, hat, tezhib ve minyatür sanatları gelir. İBB Atatürk Kitaplığı'nda bu sanatlara ilişkin pek çok eser bulunuyor. Bu yazıda Geleneksel Türk ve İslam Eserleri üzerine araştırma ve uygulama çalışmaları yapanlar için İBB Atatürk Kitaplığı'ndaki eserlerin önemi konusunda fikir verecek örnekler yer veriliyor.

Bir kütüphaneyi dünyadaki ve bir ülkedeki diğer kütüphaneler arasında öne çıkaran özelliklerden birisi koleksiyonunun güncelliği diğeri ise tarihselliğidir. Kütüphane koleksiyonunun güncelliği, araştırmacıların araştırma konularındaki yenilik ve gelişmeleri takip edebilmeleri için çok büyük önem taşımaktadır. Araştırmacıların, araştırma konularıyla ilgili gelişme ve dönüşümü takip edebilmeleri ise, konunun tarihi kökenleri hakkında bilgiler veren tarihsel kaynakların incelenmesi ile mümkündür. İşte Atatürk Kitaplığı koleksiyonu bu iki özelliği bir arada yürüten ender kütüphanelerimizin başında gelmektedir.

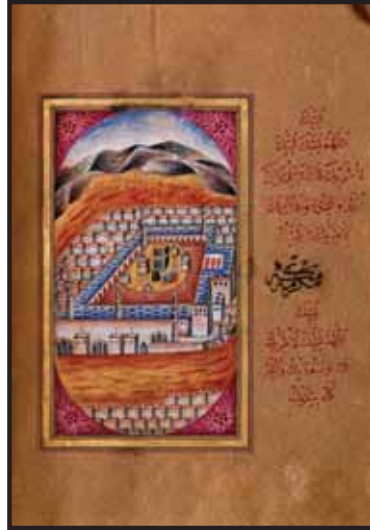
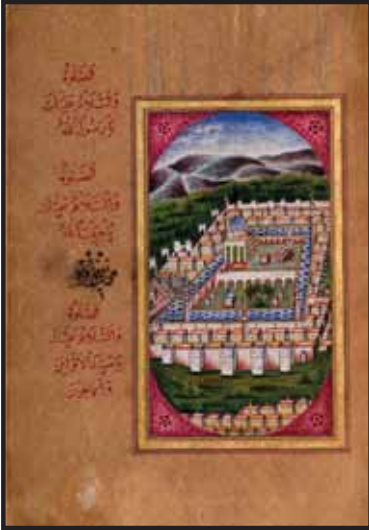
Atatürk Kitaplığı'nda gayet zengin bir yazma ve basma kitap, dergi, gazete, salname (yıllık), takvim, harita, atlas, albüm, kartpostal, arşiv belgeleri ve özel bir müzik notası koleksiyonu vardır. Atatürk Kitaplığı'nın bu kıymetli dermesi edebiyat, tarih ve şehir tarihi üzerine araştırma yapanlar tarafından sıkça kullanılmaktadır. Ancak Türk ve İslam Sanatları araştırmacıları ve uygulayıcıları tarafından pek fazla kullanılmamaktadır. Öyle ki son 10 yılda Türk ve İslam Sanatları konularında yapılan araştırmada bulunan araştırmacı ve sanatkar sayısı yılda iki-üç kişiyi geçmemiştir. İşte bu yüzden yazımızda, Atatürk Kitaplığı'nın sadece edebiyat ve tarih araştırmacıları için değil aynı zamanda Geleneksel Türk-İslam Sanat tarihçileri ve uygulayıcıları için de büyük önem taşıdığı örnekler ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Geleneksel Türk ve İslam sanatları arasında kitap sanatları büyük pay sahibidir. Kitap sanatları başında ise Cilt, Hat, Tezhib ve Minyatür sanatı gelmektedir. Atatürk Kitaplığı'ndaki söz konusu bu sanatlara ilişkin pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserlerin tanıtılmasına yönelik birçok sergi düzenlenmiştir. Bu sergiler arasında Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanlar Sergisi (19 Eylül-29 Eylül 1988), Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Mesneviler Sergisi (7 Mayıs-18 Mayıs 1990), Hüsn-i Hat I (20 Mayıs-6 Haziran 1997), Hüsn-i Hat II (18 Mayıs-3 Haziran 1998), Vakıfnameler Sergisi (1-12 Aralık 1997), Yazma Kur'an-ı Kerimler Sergisi (12-23 Ocak 1998) öne çıkmaktadır. Ancak söz konusu bu sergiler çok dar bir çevre tarafından izlenmiştir.

Bu yazıda Atatürk Kitaplığı'nın Geleneksel Türk ve İslam Eserleri üzerine araştırma ve uygulama çalışmaları yapanlar için önem ve değeri konusunda fikir verecek örnekler yer verilecektir.

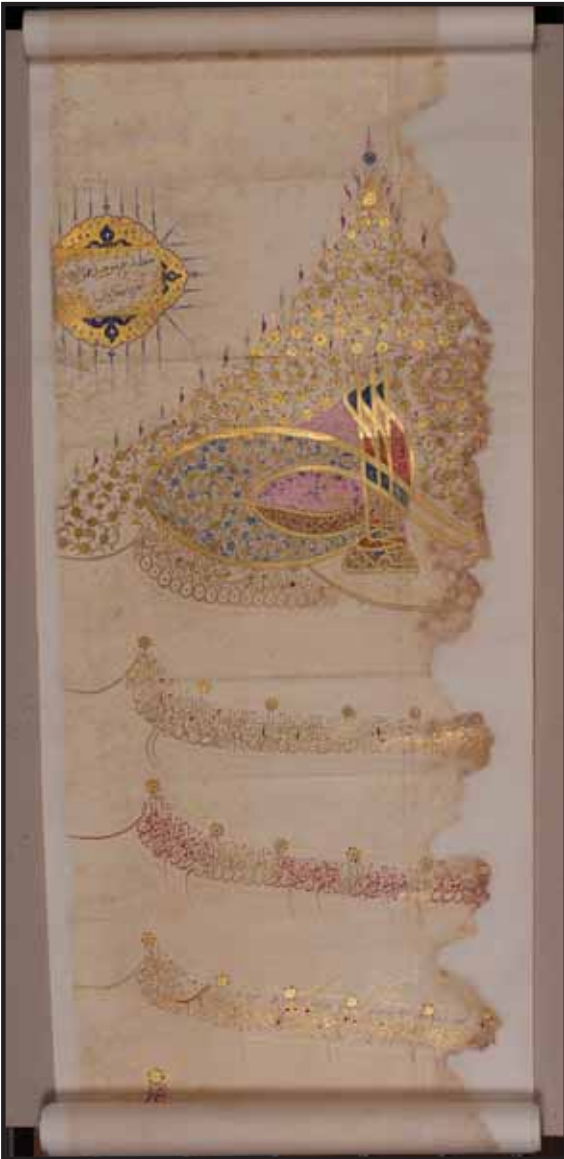
İbrahim Enverî'nin 1205 H./1790 M. tarihli murakkaası

Delailü'l-Hayrat mecmuasında Medine ve Mekke tasvirli minyatürler

Kabe örtüsü kaplı Mushaf-ı Şerif cildi

Vezir-i Azam Kemankuş Mustafa Paşa'ya verilmiş 1049 H. tarihli mülk-name berati, Muallim Cevdet Fermanlar nr. 37

Atatürk Kitaplığı'ndaki Muallim Cevdet Koleksiyonu K. 575 numara da kayıtlı yazma eser, hat sanatının bütün güzelliklerini bir arada sunan orijinal bir eserdir. Gerek içindeki hat sanatı ile ilgili risaleleri gerekse hat sanatının inceliklerini ortaya koyan örnekleri ile sahasının en nadidelerindendir.

Bu eserde hat sanatı ile ilgili şu 8 risale bulunmaktadır:

1. Hattın fevaidi ve envai (1-20 yk.),
2. Hat icazetname örnekleri ve duası (21-27 yk.),
3. Mizanü'l-hat ala vazî'l-ustadi's-selef (29-45 yk.),
4. Risale-i hendesetü'l-hat (46-62 yk.),
5. Risale-i kitabîye Gülzar-ı savab / Nefeszade İbrahim Efendi (64-100 yk.),
6. Hutut-i kadime örnekleri, Şekl-i hat (101-106 yk.),
7. Muhtasar silsile-i hattatın / Kebecizade Mehmed Vasfi (108-113 yk.),
8. Mufasssal silsile-i hattatın (114-120 yk.)

Hat sanatının müstesna örnekleri arasında murakkalar önemli bir yere sahiptir. Bunların güzel örneklerden birisi de Belediye Yazmalar koleksiyonundaki İbrahim Enverî'nin 1205 H./1790 M. tarihli murakkaasıdır.

Hat sanatının zirve ürünleri arasında hat levhaları müstesna bir yer tutmaktadır. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü koleksiyonundaki hat levhaları müstakil bir çalışmaya konu teşkil edecek kadar geniş ve zengindir. Bu zenginlik iki sergiye konu olmuştur. Ancak, Atatürk Kitaplığı'ndaki hat levhaları koleksiyonu iki sergi ile sınırlandırılmayacak derecede çok olup önümüzdeki yayın döneminde bu zenginliğin kültür ve sanatseverlerin hizmetine sunulması planlanmaktadır. Bu koleksiyonda pek çok hattatın imzasına rastlanmaktadır. Kazasker Mustafa İzzet, Hamid Aytac, Macid Aryal, İsmail Hakkı Altunbezer bunlardan ilk akla gelenleridir.

Bir mecmua veya kitabın yapraklarının dağılmadan ve sırası bozulmadan bir arada tutabilmek için yapılan koruyucu kapağa "Cilt" denilmektedir. Türk-İslam kültüründe kitaba ve yazıya verilen değere paralel olarak ciltçilik sanatı da zirve yapan sanatların başında gelmektedir. Türkiye ve dünya kütüphanelerinde bu sanatın zirve örnekleri arasında pek çok Türk-İslam cilt numuneleri bulunmaktadır. Atatürk Kitaplığı'nda da bunlardan pek çok numune bulunmaktadır. Bunlar arasında 2 numaralı Kabe örtüsü kaplı yazma Kur'an, ahşap oyma gül desenli İstanbul Fotoğraf Albümü ile bu

Hat sanatının klasik eserlerinden "Mizanul-Hat"

Babür Şah'ın Türkçe "Divan"ı.

sanatın günümüzdeki önemli ustalarından Gürkan Mavili tarafından numune olarak yapılan ciltler öne çıkmaktadır.

Minyatür, el yazması kitapları süslemek için sulu boya ile yapılan resimler hakkında kullanılan bir tabirdir. Metni açıklamak amacıyla kullanılan İslam minyatür sanatında, kutsal yerlerin ayrıntılı tasvirleri önemli yer tutmaktadır. Esas olarak hac ibadetinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak gelişen bu gelenekte özellikle Mekke ve civarlarındaki kutsal mekânlar resimlenmiştir. Bu geleneğin en güzel örneklerine Delailü'l-Hayat ile diğer günlük dua ve zikir kitaplarında rastlanmaktadır. Atatürk Kitaplığı'nda da, Osmanlı minyatür sanatını zirve örnekleri arasında Delailü'l-Hayat mecmuaları öne çıkmaktadır. 2006 yılında satın alınan Delailü'l-Hayat mecmuasındaki Mekke ve Medine tasvirli minyatürler bu sahanın en güzel örneklerinin başında gelmektedir.

Yazma kitapların, hüsn-i hat murakalarının kenarlarını boya ve yaldızlı süslemelerle tezyin etme işine "Tezhib" denilmektedir. Tezhib aynı zamanda, hüsn-i hat ve cilt gibi diğer eski kitapçılık sanatlarımızı tamamlayan, onlara ahenk ve güzellik kazandıran, bu sanatlarla birlikte kitaba nakış ve renk harmonisi katan bir Türk-İslam sanatıdır.

Tezhib sanatının en güzel örnekleri arasında Kur'an-ı Kerimlerin zahriye sayfalarının aynı bir yeri vardır. Atatürk Kitaplığındaki yazma Kur'an-ı Kerimlerde de bu geleneğin izlerini sürmek mümkündür. Bu nüshalar arasında Belediye Koleksiyonundaki B.4 numaralı nüsha ile Yazma Kur'an 57 numaralı nüsha öne çıkmaktadır. Bu iki nüsha gerek zahriyelerindeki, sure başlıklarındaki ve ketebe kayıtlarındaki tezhibleri gerekse hizib güllerindeki tezhibleriyle göz kamaştırmaktadır.

Yaprak üzerine hat levha, Expo 2003 Japonya fuarında ülkemiz kültürünü temsil etti.

Edebî eserlerin serlevhaları ile fasıl başlıklarında pek çok güzel tezhib örneklerine rastlamak mümkündür. Atatürk Kitaplığı'ndaki Babür Şah'ın Türkçe Divanı (Muallim Cevdet Yazmaları K.332), Sadi Şirazi'nin "Bostan"ı (Muallim Cevdet Yazmaları K.161), Yusuf Sinan Germiyeni'nin Hüsrev ve Şirin isimli eseri (Muallim Cevdet Yazmaları K.3) ile Ali b. Ebi Talib'in satır altı Türkçe tercümeli "Mie kelime"si (Muallim Cevdet Yazmaları K.53) bu örneklerden bazılarıdır.

Hat tabloları ve levhalarında da pek çok tezhib örneklerine rastlanmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere Atatürk Kitaplığı'nda pek çok hat şaheseri bulunmaktadır. Bunların bir kısmı basit bir kısmı ise nefis tezhiblidir. Bunlardan bazıları şunlardır: Hamid Aytaç'ın Celi-Talikh hattı ile Osmanlı Padişahı II. Selim'e ait bir beyti, Macid Aryal'ın 1952 tarihli Muhakkak Besmele-i Şerifi ve Kazasker Mustafa İzzet'in Celi Sülüs istifli lafza-i celal ve ehlibeyt kompozisyonu.

Tezhib sanatının eser verdiği bir diğer alan ise padişah tuğralarıdır. Vezir-i Azam Kemankuş Mustafa Paşa'ya verilmiş 1049 H. tarihli mülkname beratı ile "Kavanin ve nizamat mecmuası" serlevhasındaki tuğralar, Atatürk Kitaplığı'ndaki müzehheb tuğralardan sadece ikisidir. Atatürk Kitaplığı'nda bu iki örneğin dışında da pek müzehheb tuğra bulunmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar ve işaret edilen örnekler denizden bir katre misali olup Atatürk Kitaplığı'nda Türk-İslam sanatlarına ait daha pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlar değerli sanat tarihi araştırmacılarının ilgilerini ve elleri öpülesi

sanatkârlarımızın himmetlerini beklemektedir.

* Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Kütüphanecisi

İBB Atatürk Kitaplığı

Nadir Eser Koleksiyonları

İrfan DAĞDELEN *

İBB Atatürk Kitaplığı 2005 yılından itibaren düzenli olarak nadir eser ve koleksiyonlar satın alıyor. Bugüne kadar toplam 5241 adet evrak, 1974 adet fotoğraf, 951 adet kartpostal, 612 adet Osmanlıca kitap, 365 adet yazma kitap, 339 adet nadir kitap, 241 adet harita, 40 adet Albüm, 7 adet gravür, 4 adet dergi, 2 adet gazete ve 2 adet tablo, koleksiyon bünyesine katıldı.

Nadir olan bu koleksiyonlardan dikkat çekici olanlarından bir kaçını tanıtsak İBB Atatürk kütüphanesine kazandırılan eserlerin önemi açığa çıkmış olacaktır.

Pertevniyal Valide Sultan Evrakı

Pertevniyal Valide Sultan (1812-5 Şubat 1883) Osmanlı padişahı Abdülaziz'in annesi ve II. Mahmut'un eşidir. Pertevniyal Valide Sultan, Romen asıllıydı ve doğduğu zamanki ismi Besime'ydi. 1829 yılında II. Mahmut'un eşi oldu. 10 yıllık bir evlilikten sonra eşi vefat etti. 25 Haziran 1861 tarihinde Sultan Abdülmecit'in vefatı üzerine oğlu Abdülaziz tahta geçince Pertevniyal Valide Sultan da Valide Sultan unvanını aldı. Oğlunun bütün saltanatı boyunca Valide Sultan kaldı. Hayır hasenata çok önem verirdi. Pertevniyal Lisesi'ni ve Pertevniyal Valide Sultan Camii'ni yaptırdı. Oğlu vefat edince Valide Sultanlık dönemi bitti ama 7 yıl daha yaşadı.

5 Şubat 1883 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda vefat etti. İstanbul'un Aksaray semtinde bulunan kendisinin yaptırmış olduğu Valide Sultan Camii'ndeki Pertevniyal Sultan Türbesi'ne gömüldü.

Hayırseverliği ile ün yapmış olan Pertevniyal Valide Sultan birçok vakıf kurarak yoksullara yardım etmiş ve cami, okul, kütüphane, çeşme, sebî gibi hayır kurumları inşa ettirmiştir.

Hayatı ve yaşadığı döneme damgasını vuran Pertevniyal Valide Sultan, "Mehd-i Ulya" imzasını da kullandığı 5.000'e yakın evrakı satın alınmıştır. Henüz daha tasnifine başlanmamış olan evrak üzerinde yaptığımız sentaj çalışmasında, Valide Sultan'ın imzaladığı mektuplar, akarlarıyla alakalı defterler, Haremeyn'e vakfedilen akarlar, Sultanın yetişmesi ve büyütülmesi ile ilgili sarayın iç işleriyle alakalı belgeler, kethüdası makamına yazılmış evraklar, Fatma Sultan'a ve haremdeki diğer kadınlara ait masraf defterleri ile Aksaray'da yaptırmış olduğu cami, çeşme ve sebîle alakalı evraklarını muhtevidir.

İlerleyen zamanlarda Valide Sultan evrakıyla alakalı külliyetli bir defter grubu satın alınmıştır. Toplam olarak 26 defterden oluşan bu grupta Bendegan'ın maaş defteri, Valide Sultan'a ait 1878-1879 yılları arasında vuku'bulan teslişmat ve masarifat defteri, İcare defteri (Mart 1895 - Ağustos 1909), Valide Sultan evkafı idaresi evrak kayıt defteri, Hasan Bey'in idaresinde bulunan çiftlikat defteri, bazı kuyudat defteri, Aksaray'da inşa ettirdikleri cami için harcama defteri, Tezkire ve muharrerat gibi defterleri muhtevidir. Söz konusu arşiv malzemeleri devlet ve millet hayatını ilgilendiren tarihi, sosyal ve kültürel mirasımızı muhtevi bilgiler içermektedir.

Nadir Yazma Eserler

Atatürk Kitaplığı yazma eser koleksiyonları; Muallim M. Cevdet, Mecelle-i Umur-ı Belediye ve Türkiye Maarif Tarihi müellifi Osman Nuri Ergin, Cevdet Paşa gibi çok değerli bağışçılarımızın eserleriyle oluşmuştur. Bu koleksiyona yeni satın alınanlar da eklenerek dinamik yapısını gün geçtikçe ge-

nişletmekte ve büyümektedir.

Mevcut çok kıymetli yazmalarımıza son yıllarda yaklaşık olarak 365 adet daha eklenmiştir. Bunlar arasında nefis tezhipli ve hat sanatının en güzel örneklerinden olan Kur'an-ı Kerimler, Delailü'l-hayratlar, Esmâü'l-hüsna'lar da yer almaktadır.

Yakın tarihimizle alakalı birçok yazma da koleksiyonumuza katılmıştır. Kurtuluş Savaşı notlarını içeren defterler, Ermeni olayları, Atatürk'e yapılan suikast raporu, Osmanlı - Yunan harbi, I. Dünya Savaşı Irak cephesi notları gibi.

Edebiyat tarihimizle alakalı cönkler, münşeat mecmuası, yazışma suretleri, şiir mecmuası gibi eserler ile sarf ve nahiv ile ilgili birçok yazma yer almaktadır.

İlmihal, Akaid, Hadis, İslam Tarihi, Peygamberler Tarihi, Tasavvuf, Kelam gibi İslami ilimlerle alakalı yazma eserlerin yanında biyografi, silsile-name ve şecereler satın alınmıştır.

Nadir Kartpostallar

Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda geniş bir kartpostal arşivi bulunmaktadır. 6626 adetten oluşan bu koleksiyon tamamı kataloglanmış, taranmış ve internet ortamından araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Son alımlarla birlikte koleksiyonumuzda eksik kalan İstanbul'a ait çok sayıda nadir kartpostal eklenmiştir. Bunlar arasında İstanbul silüetleri ve çarpıcı fotoğrafları ile tanınan ve son yıllarda çektiği fotoğraflarla sergiler düzenlenen Othmar'da bulunmaktadır.

Diğer bir koleksiyonda Ernest Mamboury'nin (1 Nisan 1878 - 23 Eylül 1953) fotoğraf arşivinin satın alınmasıdır. Ernest Mamboury İstanbul'un bilhassa Bizans eserleri hakkındaki yayınları ve hazırlamış olduğu İstanbul rehberleri ile ünlüdür. İstanbul'a 1909 yılında geldi ve bir daha buradan ayrılmadı. İstanbul'da bıkmadan yorulmadan eski eserleri inceleyerek ve fotoğraflarak günümüze eşsiz bir koleksiyon bırakmıştır.

İstanbul araştırmalarında görsel malzeme sıkıntısı çeken araştırmacılarımızın ilk baktıkları yer olan kartpostal arşivimiz, dinamik yapısıyla her geçen gün yeni eklenenlerle birlikte sayısını gün geçtikçe çoğaltmaktadır.

Nadir Albümler

Kitaplık koleksiyonlarında albümler önemli bir yer tutmaktadır. Bunlara ilave olarak alınan yeni albümler arasında öneme haiz olanları bulunmaktadır. İstanbul ile alakalı olanların yanında Türk siyasi hayatına damgasını vurmuş ve 1960 ihtilaliyle Yassıada Mahkemeleri ve duruşmaları ile gündeme gelen Adnan Menderes'in içinde bulunduğu "Yassıada Duruşma Fotoğrafları Albümleri" satın alınmıştır. Duruşma fotoğrafları dava dava hazırlanmış olup meşhur Köpek davası, 6-7 Eylül olayları, Bebek davası, Zimmet davası, Değirmen davası gibi bölümlere ayrılmaktadır. Yaklaşık 600'e yakın fotoğrafın yer aldığı bu koleksiyon yakın siyasi tarihimize ışık tutacak fotoğrafları içermektedir.

A. THALASSO
—
D'ÉRI
SÉ. ADET

AR. DAYOT
—
DE LA RÉGENCE
A LA
REVOLUTION

AR DAYOT
—
LOUIS XII

ESTAMPE
DU
LE VANT

VOYAGE
PITTORESQUE
DE LA GRÈCE

ALBUM
D'UN
VOYAGE
EN TURQUIE

SAYGER & DESAMON

Yabancı Dil Nadir Kitaplar

Atatürk Kitaplığı sayısı 27.000'leri bulan yabancı dil kitap koleksiyonu ile Türkiye'nin en zengin kütüphanelerinden biridir. Son yıllarda satın alınan yabancı dil kitaplarda koleksiyonunu zenginleştirmeye devam etmektedir. Bunlar arasında çok nadir olan ve "Description Succinte de la Colonne Historique de Constantinople Dressée a l'Honneur de l'Empereur Theodose le Juune-Claude Francois Menestrier-Gravürler Jerome Vallet" adını taşıyan kitap 1702 Paris baskısıdır. 34 sayfalık kitapta şu anda olmayan ve bir rivayete göre Kıztaşı'nda bir rivayete göre Atpazarı'nda olan bir sütun üzerindeki tasvirleri göstermektedir.

Nadir diğer bir kitapta A. Thalasso'nun "Déri-Séadet ou Stamboul" adlı kitabıdır. 18 ve 19. y.y. İstanbul sosyal yaşamıyla ilgili olan bu eserde ünlü Saray ressamı Zonaro'nun çizmiş olduğu eşsiz güzellikteki resimler de yer almaktadır.

Ayrıca İstanbul araştırmalarına kaynaklık edecek yüzlerce eseri koleksiyonumuza katmış bulunmaktayız.

Bir rivayete göre Kıztaşı diğer bir rivayete göre Atpazarı'nda olan bir sütun üzerindeki kabartmalar

Osmanlıca Kitaplar

Atatürk Kitaplığı koleksiyonlarında mevcut olan 22.000 adet Osmanlıca matbu kitap bulunmaktadır. Bu genişlikteki bir koleksiyonun kütüphanemizde mevcut olmayan kitaplarını tamamlamak ve alanında belki de bir ilki gerçekleştirmek idealiyle tamamlama yoluna gidilmiştir. Bu gayretler neticesinde 1000'e yakın Osmanlıca matbu kitap alınmıştır. Bu proje tamamlandığında Türkiye'de ve dünyada Osmanlıca matbu kitapları tam bir koleksiyonun olmasıyla bir ilk olma özelliğini de kazanmış olacaktır.

Siyer-i Veysi adlı kitabın cildi

A. Thalasso'nun anlatımı Saray Ressamı Zonaro'nun çizimiyle Dersaadet kitabından bazı sayfalar

* Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Kütüphanecisi

Kitapların Reviri

Restorasyon Atölyesi

Nergis ULU *

“Bu Kitap Adam Olur mu?”, “Bu Gazete Kurtulur mu?”, “Bu Fermanı Onarmak Mümkün mü?”, “Bu Harita Düzeliyor mi?”, “Kağıt Çok Yıpranmış Ama?” sorularının muhatabıdır kağıt restoratörleri... Atatürk Kitaplığı restoratörleri de dünyanın en zengin arşivi için bu soruların yanıtı oluyorlar ve bir doktor edasıyla hummalı bir çalışma yürütüyorlar. Yüzyılları bize kazandıran ustalara “Ellerinize Sağık!” diyoruz...

Dünya çapında çok zengin bir arşivi bünyesinden barındıran Atatürk Kitaplığı'nın Restorasyon Atölyesi'nin kuruluşunu ve faaliyetlerini kağıt restoratörü Nergis Ulu'dan anlatmasını rica ettik. Ulu'nun cümleleriyle kitaplığın reviri atölye, doktorları ve tedavi yöntemleri...

“Kütüphane ve arşiv koleksiyonların temel unsuru olan kağıt; fiziksel, kimyasal, biyolojik etkenlerin dışında hatalı kullanım, yanlış depolama, doğal afetler vs. sebeplerle birlikte zaman aşımına da uğrayarak tahribata uğramaktadır.

Ülkemizde Osmanlı'dan kalma zengin bir kağıt arşivi olmasına rağmen; öncelikli olarak kitapların dış görüntüsü daha mı önemliydi? Nedeni bilinmez ama fazla önem verilerek, kütüphane ve arşivlerin hemen hemen hepsinde bir cilt atölyesi

oluşturulmuş, kağıdın sağlığını koruma bilinci zamanla oluşarak bu konuya yönelik çalışmalara daha sonraları başlanmış ve günümüzde kağıt restorasyonu ve konservasyonu atölyesi her arşiv ve kütüphane de neredeyse zorunlu hale gelmiştir.

Atatürk Kitaplığı'nda da başlangıçta bir birim olarak düşünülmeyen kağıt restorasyonu çalışmalarına 1990 yılında başlanmıştır. Bu yıllarda kütüphanenin orta katında bulunan bir bölümde (bugün Teknik Hizmetler Bölümü) ve Cilt Atölyesi'nin bir bölümünde yapılan çalışmalar yeterli olmayan teknik donanım ve sınırlı malzemeye üç personel tarafından yapılmaktaydı.

Geçen yıllarda Kağıt Restorasyonu çalışmalarının yetersiz olduğu düşünülerek kütüphanenin alt katında Cilt Atölyesi'nin

karşısında bulunan Yemekhane Bölümü iptal edilmiş ve diğer bölümlerde çalışan personel buraya nakledilmiştir. Restorasyon faaliyeti burada devam ederken, 1995 yılında değişen yerel yönetimle birlikte atölyenin gelişmesi yönünde çalışmalar hızlanmış dört yeni personel işe alınmış; kağıt restorasyonuna uygun olan malzeme ve araç-gereç yurt dışından ithal edilmiştir.

Kitaplık koleksiyonumuza kısaca değinirsek; 10.000'e yakın harita, kartpostal, gravür, albüm, atlas, hat, ferman ve berat; ayrıca 4.500 civarında yazma eser bulunmaktadır. Bunun yanında Atatürk Kitaplığı 26.000 cildi aşan gazete ve dergi koleksiyonuyla Türkiye'nin sayılı kütüphanelerinden birisidir.

Kitaplığımız koleksiyonunun büyük bölümünü oluşturan, sürekli kullanımda olan ve gerek ebatlarının büyüklüğü gerekse kağıdın kalitesizliğinden kaynaklanan sebeplerle gazete ve dergiler diğer arşiv materyallerine göre daha fazla yıpranmaktadır.

Mayıs 2007 itibarıyla, 1995 yılından beri hizmet veren Atatürk Kitaplığı Kağıt Restorasyonu Atölyesi'nin bugüne kadar 12 yıllık süreçte restore ettikleri materyal ve çalışmanın istatistikleri aşağıdadır.

Eski Türkçe Gazete Restorasyonu, 186.327 sayfa
Eski Türkçe Dergi Restorasyonu, 34.329 sayfa
Yazma Eser Restorasyonu, 8774 yaprak
Taşbaskı Kitap Restorasyonu, 5303 sayfa
Kuran-Kerim Restorasyonu, 601 sayfa
Matbu Kitap Restorasyonu, 25.229 sayfa
Ferman ve Berat Restorasyonu, 62 adet
Plan Restorasyonu, 939 adet
Gravür Restorasyonu, 86 adet
Ahşap ve Kağıt Hat Restorasyonu, 206 adet
Evrağ Restorasyonu, 970 adet
Harita Restorasyonu, 1950 adet
Yazma Kitap Temizliği, 171 adet
Türkçe Gazete Restorasyonu, 2492 sayfa
Fotoğraf Restorasyonu, 16 adet
Albüm Restorasyonu , 41 sayfa
Yabancı Dil Gazete Restorasyonu, 2135 sayfa
Defter (Nüfus kayıt, gelen-giden evrak vs.) , 894 sayfa

Genel Toplam
270.525 sayfa / adet

En yaygın olan gazete restorasyonu tekniği "Sandviç Tekniği" denilen, gazetenin orijinal kağıdına uygun nitelikli, yazıların okunmasına engel olmayacak şekilde alt ve üst yüzeyine kağıt geçirilmesi tekniğidir. Bizim de başlangıçta Hutbak Kağıdı (bir çeşit pelür kağıdı) ile yaptığımız gazete restorasyonu hem fazla zaman alması hem de yeterli sağlamlıkta olmaması sebebiyle bu tekniğe uygun restorasyon çalışmaları hususunda araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Araştırmaların sonucunda dünyada hemen hemen bütün arşiv ve kütüphanelerde kullanılan "Lamination Machine" Türkiye'de ilk defa Atatürk Kitaplığı Kağıt Restorasyonu Atölyesi'ne 1997 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından satın alınmış ve o tarihten itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Makinenin kısaca işleyişine değinirsek; bu makinede kullanılan kağıt yalnızca makine için özel üretilmiş olup, iç tarafı ısıyla yapışma özelliğinde dış tarafı mat görünümlü Japon kağıdıdır. Kağıt istenilen ölçülere göre özel üretilmekte olup, gazetenin ebatlarına uygun olan ve tercih ettiğimiz ölçü 200x70 cm.'dir. Makinenin üst ve alt kısmında bulunan demir aparatlara laminasyon kağıdı yerleştirilir ve makine yeterli ısıya ulaştıktan sonra makinenin orta yüzeyinde bulunan tezgaha temizlenmiş, asidinden arındırılmış,

Yeniden ciltlenmiş eserlerin cilt fazlalıklarının traşlandığı kesim aşaması.

gazete sayfası yerleştirilir, ruloların iç tarafında bulunan yapışkan yüzey ısıyla gazetenin alt ve üst yüzüne yapışarak makinenin arkasında bulunan iki merdanenin arasından geçerek alt ve üst yüzeyi kaplanmış olur. Pelür kağıdı ve iptidai şartlarda yapılan gazete restorasyonu o günlerde 20 - 30 sayfa arası iken bugün laminasyon makinesiyle bu rakam 1500 - 2000 sayfayı bulmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin yanında atölye personelinin bilgi ve becerisini artırmak, ayrıca kütüphanede doğru arşivleme ve konservasyon yöntemlerini uygulamak amacıyla Ekim 1999 - Şubat 2000 tarihinde Uzman Restoratör Saadet Gazi'den danışmanlık ve eğitimlik hizmeti alınmış ve bu eğitim süresi sonunda Türkiye'de ilk defa olarak "Hayata Yeniden Merhaba" isimli Kağıt Restorasyonu sergisi açılmıştır. Sergide eğitim ve danışmanlık süresince restore edilen belgelerin restorasyon aşamaları fotoğraflarıyla ve orijinal halleriyle sergilenmiştir. Sergi ilk olması sebebiyle büyük ilgi toplamıştır.

Atölye personeli konularıyla ilgili yazılmış ve basılmış kitap, makale vb.'ni sürekli olarak izlemekte ve bir arşiv oluşturmaktadır. 2004 yılında Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde yapılan bir takım konservasyon çalışmaları önce atölye personeli tarafından basından takip edilmiştir. Buna müteakip zamanda personel Konya'da bulunan Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi ve

Koyunoğlu Müzesi ve Yazma Eserler Kütüphanesi'ni ziyaret etmiş ve yazma eserlerin konservasyon çalışmalarını yerinde görerek incelemelerde bulunmuşlardır.

Atölye personeli tarafından restore edilecek eserlerin seçimi, kitaplığın bilgi-işlem, süreli yayınlar, İstanbul kitaplığı ve depo birim sorumlularıyla birlikte yapılmaktadır.

Kağıt Restorasyon Atölyesi'nde, sarf malzeme olarak her türlü kağıt materyalin restore edilmesine ve kağıdın orijinalliğine uygun renkte, ebatla ve kalınlıkta Japon Kağıdı ve geri dönüşümlü doğal yapıştırıcılar kullanılmaktadır. Bunun yanında bir takım küçük el aletleri ve araç-gereç, kimyasallar ve solventlerin yanında; ayrıca atölye personeli kağıdın sağlıklı şekilde korunması ve saklanması yönelik malzeme ve araç-gereci depoda kullanılmaktadır. Gereklili malzemeler atölye personeli tarafından tespit edilmekte ve talepler Büyükşehir Belediyesi Satın Alma Müdürlüğü'ne bildirilerek malzemeler ihale yöntemi ile satın alınmaktadır.

İnaniyoruz ki; Atatürk Kitaplığı Kağıt Restorasyonu Atölyesi önümüzdeki yıllarda da yıpranmış ve yıpranmakta olan kağıt materyalleri hayata yeniden döndürecek ve gelecek nesillerin bu eserlerden faydalanmasına yardımcı olacaktır."

* Kağıt Restoratörü; Atatürk Kitaplığı

*Elimizin emeği,
gözümüzün nuru...*

İSMEK

Galata • Pendik Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Pendik Satış Merkezi: Abdülhalik Renda Cad. No: 22 Pendik / İSTANBUL Tel: (0216) 390 82 62

Değişen İstanbul'un Tanığı Harita Arşivleri

İrfan DAĞDELEN *

Coğrafi mekanların hafıza kayıtları olarak nitelenebilen haritalar, değişen dünyanın tanığı olarak önemli işlevler görüyor. İBB Atatürk Kıtaplığı Harita Koleksiyonu kullanım yoğunluğu ve büyüklüğü açısından Türkiye'de en geniş harita arşivi olma özelliğini taşıyor. 10.000'e yakın haritadan oluşan ve büyük çoğunluğu elle çizilen bu haritalar İstanbul'un tarihsel topografyasının nasıl değiştiğini gözler önüne seriyor.

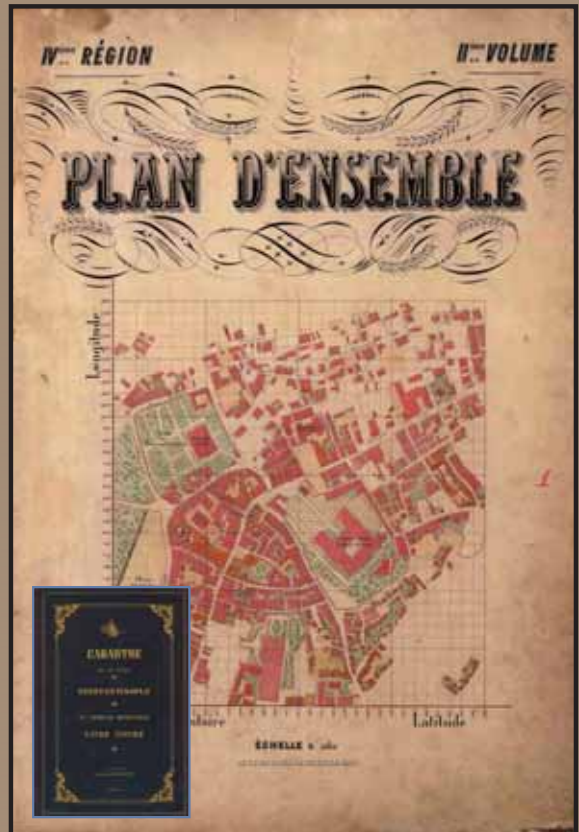
Atatürk Kitaplığı'nda bulunan harita koleksiyonu, kullanım yoğunluğu ve büyüklüğü açısından Türkiye'deki kütüphaneler arasında önemli bir yere sahiptir. Kitaplığın Harita Koleksiyonu'nda 10.000'e yakın harita bulunmaktadır. Bugüne kadar 4 cilt olarak yayınlanan Haritalar Kataloğu'nda 6812 harita tanıtılmıştır.

Haritalar açısından zengin bir arşive sahip olan Atatürk Kitaplığı'nda hazırlanan kataloglar sayesinde araştırmacılar, şehir planlamacıları ve mimarlar yaptıkları işin mahiyetine göre koleksiyonumuzdan önemli ölçüde yararlanmaktadırlar. Son yıllarda gerek Büyükşehir Belediye Başkanlığı, gerekse ilçe belediyeleri tarafından yapılan imar planlarının hazırlanması, şehir planlarının yapılması, restorasyon faaliyetlerinin yürütülmesinde kütüphanemiz harita koleksiyonunun da kaynak olarak ele alınmakta olması, yayımlanacak eserlerin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Bu işin bilincinde olan müdürlüğümüz katalogların yayımlanmasının yanında eski haritaların zarar görmemesi için dijital ortama aktarılmasına hız vermiş ve koleksiyonun üçte ikisi bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Araştırmacılar ve konu uzmanlarının yoğun istekleri doğrultusunda bu haritaların tıpkıbasımı gündeme gelmiş ve ilk olarak Beyoğlu'nun Sultan Abdülaziz Dönemi ilk kadastral planları "Cadastré De La Ville De Constantinople - VI. Cercle Municipal" adında Türkçe - Fransızca olarak yayınlanmıştır.

1839 yılında Tanzimat Fermanı ile ilan edilen ve idari sistemde yeni düzenlemelerle başladığı kabul edilen XIX. yüzyıl modernleşme sürecinin önemli kurumlarından biri olan VI. Daire Belediyesi'nin, ilk olarak kurulduğu 1857 senesi ile belediyeler kanunun çıkışı olan ve

Cadastré de la Ville de Constantinople'n kapağı ve iç sayfalarından biri.

Beyoğlu'na ait genel plan

bu kurumun ayrıcalıklı statüsünün sonu olarak kabul edilen 1876 yılına kadar geçen süreçte sürekli olarak üzerinde çalıştığı konulardan biri bölgenin oldukça detaylı kadastral planının hazırlanmasıdır. Bu kurum yirmi seneye yakın bir süre içinde önce kendi bünyesinde oluşturduğu, daha sonra da merkezi bir kimlik kazanacak olan teknik bürosu ile Karaköy'den Taksim meydanına kadar olan bölgenin ilk detaylı kadastral çalışmasını gerçekleştirmiştir.

Sultan Abdülaziz döneminde VI. Daire Belediyesi'ndeki değişiklikleri de içeren son aşamasını 1876 yılına kadar sürdürmüş olduğu anlaşılan kadastral planlarını izleyebildiğimiz ve "Cadastre de la Ville de Constantinople - VI. Cercle Municipal" adlı atlasın kütüphanemizde bulunan dört cildinin yanında koleksiyonumuzda olmayan diğer ciltlerinin yoğun çalışmalarımıza rağmen maalesef ulaşamadığımız bu çalışma, Beyoğlu'nun günümüzde de kısmen varlığını sürdüren mimari ve kentsel dokusunu ve önceki durumunu bizlere aktarıyor olmasından dolayı oldukça eski ve önemli bir kaynak olarak tanımlanmaktadır.

Beyoğlu bölgesinin kentsel ve mimari dokusu konusundaki çalışmalara önemli bir kaynak oluşturan bu kadastral planlar, VI. Daire Belediyesi'nin sınırları içinde bulunan alanı belli bölgelere ayırmak suretiyle oluşturulan ciltlerde bulunmaktadır. Bu ciltlerin ilk sayfalarında kadastrusu yapılan alanın 1:2000 genel planı bulunmaktadır. Bu plan üzerinde oluşturulan kadrâj üzerinde enlem ve boylamlar belirtilmiştir, ayrıca binalar, yapı malzemelerine göre (kârgir, ahşap), bahçeler ve boş alanlarda farklı renklerde olmak üzere boyalıdır, sokak, cadde ve çıkmazların da isimleri bu planlarda bulunmaktadır. Oldukça detaylı bu ilk genel plandan sonra, 1:200 ölçekli paftalar gelmektedir. Bu planlarda ise her parselde bulunan binanın yapı malzemesi, bahçesi veya boş alanlar farklı renklerde boyanarak belirlenmiş ayrıca sokak-cadde-çıkma isimleri ve bu yollar üzerindeki ölçüm röperleri gösterilmektedir.

Bunlarla beraber, parsellerin kenar uzunlukları, yapıların plan düzlemindeki boyutları, parsellerin koordinatları, bina ve bahçelerin alan ölçümleri de bulunmaktadır.

Tüp geçit projesi, adı mail olarak gelecek tekrar

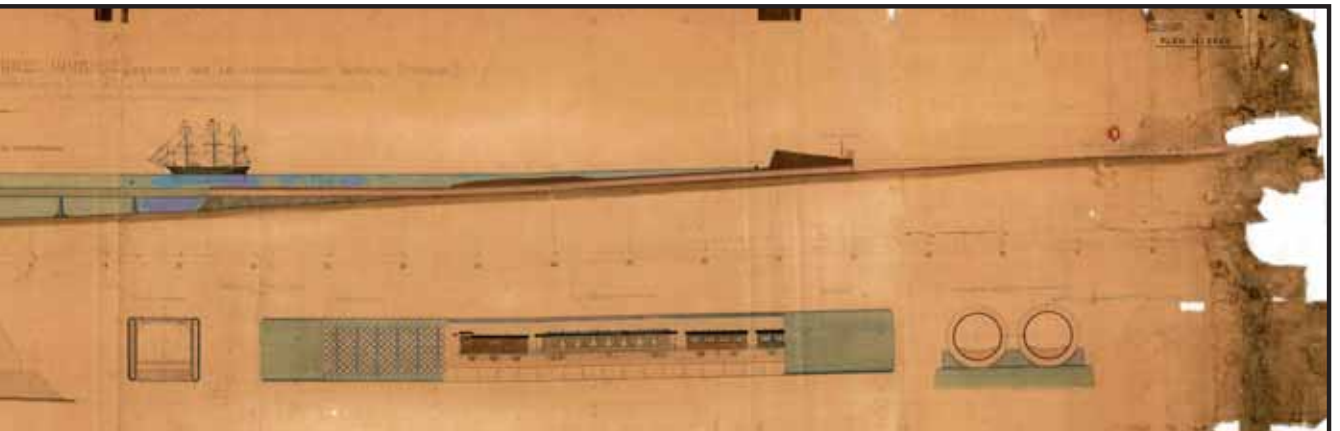
Bu yayınlarımız XXII. Uluslararası Mimarlar Kongresi'nde yoğun bir ilgiyle karşılanmış ve bu yöndeki yayınlara hız verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kapsamda İstanbul - Rumeli Ciheti "Sarıyer, İstinye, Arnavutköy, Bebek, Tarabya, Beşiktaş, Kâğıthane" haritaları basılmıştır.

Aynı ciddiyetle ve üzerine aldığı sorumlulukla bu tür yayınlara bir yenisi daha eklenmiş ve "Alman Mavileri - 1913 - 1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları" adı ile 3 cilt olarak yayınlanmıştır. "Alman Mavileri" diye ün yapmış olan bu haritalar 1914 I. Dünya savaşı öncesi Almanların "Deutsch Syndikat für Staebaliche Arbeiten" adlı şirketi tarafından yapılmış tüm suriçi İstanbul'unun yanında Eyüpsultan, Beyoğlu, Beşiktaş, Kadıköy, Üsküdar gibi yerleşim merkezlerini de içermektedir. Bu haritalar hakkında kısaca malumat vermek gerekirse:

İstanbul'un kent planlamasına temel oluşturacak harita alımı için ilk adım İstanbul Şehremaneti'nce, Halil Edhem Bey'in (ELDEM)

şehreminliği döneminde (20 Temmuz 1909 - 6 Ocak 1910) atılmıştır. Bu haritaların oluşturulması için gereken "Nirengi sistemi kurma işi" Fransız Topoğrafya Cemiyeti'ne ihale edilmiştir. Fransız plancılar Galata Kulesi merkezli bir nirengi sistemi kurarak, ölçümlerini 1911 yılında tamamlamışlardır. Nirengiye dayanan harita alma işi 1913 yılında "Deutsch Syndikat für Staebaliche Arbeiten" firmasına ihale edilmiştir. Bu firmanın ölçümlerinden elde edilen bilgiler Almanya'ya gönderilerek çizimleri Almanya'da gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Türkiye'ye geldikten sonra Osmanlıca kopyaları yapılmıştır.

Her paftası 66x100 cm. boyutunda, renkli, 1/1000 ve 1/500 ölçekli olarak hazırlanan bu haritalarda mahalle veya semt adları, sokak ve cadde, yapı adları, saraylar, elçilik binaları, karakol, itfaiye, belediye vb. resmi binalar; cami, tekke, medrese, mezarlık, hazire, türbe, kilise, sinagog vb. dini yapılar; kule, duvar, sur, kışla, jandarma karakolu, tersane, atölye, levazım deposu vb. askeri yapılar; hasta-hane, iskele, demiryolu, gar, istasyon türü kamu yapıları; adları ve

gabarileriyle gösterilmiştir. Semt, mahalle, cadde, sokak ve bina isimleri Türkçe isimlerin Fransızca telaffuz ediliş şekliyle yazılmıştır. Örneğin "cami" yerine "djami", "çıkma sokak" yerine "tchikma sokak" yazılması gibi. Adı geçen bu yapılar özellikle 1/500 ölçekli haritalarda plan düzleminde tüm dış konturlarının ölçülerıyla gösterilmesine karşın; yapı malzemesinin cinsi belirtilmemiştir.

Alman Mavileri'nde ada ve parsel bilgileri işlenmemiş, birkaç istisna dışında hamamlar ve konutlar çizilmemiştir. Konutlar ada etrafında dönen yaklaşık 0,5 cm. kalınlığında gri bir gölge ile gösterilmiştir. 1/1000 ve 1/500 ölçekli, tek yapı ölçeğine kadar inen haritalar 1913-1914'te çizilmesine karşın, 1/2000 ölçekli haritalar daha ziyade rehber nitelikli haritalar olup hangi paftanın hangi bölgeye ait olduğunu göstermek amacıyla yapılmış ve 1918 - 1921 yılları arasında çizilmiştir

Bu haritaları teknik açıdan incelediğimizde:

- Dikdörtgen koordinat şebekesi Galata Kulesi'nin merkez koordinatları tarafımızdan bilinmemekle birlikte kuzey ve batı yönünde ele alınmıştır. Koordinatların gösterici rakamları şebekenin kenarında yazılmıştır. 100 m.'ye 100 m.'lik simetrik kareler ve 10000 m2'lik aynı alanlar halinde oluşturulmuş koordinat şebekesinin yardımı sayesinde plan üzerindeki bütün uzaklıklar ve alanlar ölçülebilir ve hesaplanabilir. Kuzeye doğru yönelmiş olan şebeke aşağıdan yukarıya doğru bir çizgi halinde güney-kuzey yönünde olup, sağdan sola doğru olanlar ise doğu-batı yönündedir.

- Önemli yükseklik kotları: Kotlar santimetre cinsinden Haliç seviyesinden verilmiştir.

- Eş yükselti eğrileri: Haliç su seviyesinin 2'şer metre üzerinden verilmiş olan yükselti mahalleye göre yazılmıştır. 10, 20, 30, 40 m.'lik eğriler diğerlerine göre daha büyük gösterilmiştir.

- Kesin işaretlerin eşleştirilmesi (Yükseklikler milimetre cinsinden Haliç seviyesinden verilmiştir.) İşaretler (röperler) yatay olarak yerleştirilmiş olup, sivil ve anıt eserlerin duvarlarına ya da kaldırımların döşeme taşına ve geniş merdivenlere işlenmiştir.

- 1/1000 ölçekli haritalar şehrin genel planının numaralandırılması ve açılımı.

- 1/500 ölçekli haritalar şehrin genel planının numaralandırılması ve açılımını göstermektedir.

1925 yılında Harita ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla İstanbul'un kadastral haritaları yapılmaya başlanıldığında "Alman Mavileri" altlık olarak kullanılmıştır.

İstanbul ve bilad-ı selase (Suriçi ve Eyüp, Galata, Üsküdar), Beşiktaş, Haliç ve çevresini detaylı bir şekilde gösteren bu haritaların lejandı mevcuttur. Alman Mavileri'nin Osmanlıca harfleriyle yazılmış paftaları da daha sonraki yıllarda yapılmaya başlanmış, bu durum 1926 yılına kadar devam etmiştir.

Almanya'da çizilen ve "Alman Mavileri" adıyla anılan bu haritalara neden bu adın verildiği bilinmemekle birlikte; havuz, dere, göl ve deniz gibi su öğelerinin bu haritalarda mavi renkle gösterilmemesinden dolayı haritaların bu isimle anılması bir tahminden öteye gitmemektedir.

Arşivimizde araştırmacılarımız tarafından en sık kullanılan bu haritalar, 3 cilt olarak tasarlanmıştır. 1. ciltte Üsküdar, Kadıköy, Beşiktaş'ın bir kısmı yer almaktadır. 2. ciltte Beyoğlu, Eminönü ve Fatih'in çok az bir bölümü yer almaktadır. 3. ciltte ise Fatih, Eyüpsultan bölgelerini kapsamaktadır. Planlarda aranan yerleri rahat bulabilmek için kitabın başına bir anahtar pafta konulmuştur. Ayrıca cilt ve pafta numaralarının yer aldığı yaklaşık 14.000 adet semt, cadde, sokak ve bina dizini yer almaktadır.

Alman Mavilerini yoğun olarak kullanan mimarlar, şehir plancıları, avukatlar, tarihçiler ve diğer araştırmacılar için bu kitap büyük bir eksiklik giderilmiş olacaktır.

Harita koleksiyonumuzda ayrıca İstanbul'un en eski haritaları yer almaktadır. XIV. yy.'dan başlayarak XX. yüzyılın başlarına kadar İstanbul genel görünümünü yansıtmaları bakımından da öneme sahiptir.

Yangın haritalarımız İstanbul topografyasını izleme ve gelişimini tespit etme bakımından eşsiz bir koleksiyondur. XIX. ve XX. yüzyıllarda İstanbul'un başına bir bela gibi çöreklenen İstanbul yangınları kentin şehircilik anlamında yapısını yok ettiği gibi kültürel birikimi de kül etmiştir. Muntazam bir surette yapılan yangın haritaları yangın öncesi ve sonraki değişimleri tespit etmek ve şehir planlarındaki uygulamalara yardımcı olması son zamanlarda en çok başvurulan kaynaklar arasında yerini almıştır. Haritalar üzerindeki kotlamalarla birlikte maalesef elimizde olmayan yangın haritalarına işlenmiş ve muhteşem değerde bir kaynak oluşturmuştur. Haritaların görsellikleri de kayda değer bir ayrıntıdır. Harita adları

Eyüp Oyuncakları ve Kuklalar

Fadime GELEŞ *

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'nün koleksiyonlarında bulunan hazineler içerisinde kent kültürüne ait geleneksel "Eyüp Oyuncakları", tarihin ağız var dili yok tanıkları olan kuklalar kültürel araştırmalara kaynak oluşturan nadir örnekler içermesi açısından büyük önem taşıyor.

Bir Klasiktir Eyüp Oyuncakları

Oyun, çocuk kültürünün en önemli alanı, oyuncak ise bu kültürün en önemli aracıdır. Oyuncakın eskilere dayandığını tarih içinde gözlemlemekteyiz. Pompei, Sus, Lalaş antik kent kazı buluntuları arasında, toprak malzemeden yapılmış minyatür ev eşyaları, hayvan-cıklar, arabalar, askerler gibi oyuncaklar bunu kanıtlamaktadır.

Yunanistan'da kolları, bacakları hareket edebilen bebekler ve ilk oyuncak toplar, önceleri kilden yapılmış, sonraları ise saz malzeme kullanılmıştır. Yine eski Çin'de çocuklar demir bilyelerle oynarken, daha sonra Almanya, Hollanda, İngiltere ve ABD' de akik, taş, mermer, kil ve renkli camdan bilyeler üretilmeye başlanmıştır. Ortaçağda, at başı takılmış sopalar çocukların gözde oyuncakları iken, zamanla dört tekerlek ve eğerin eklenmesi ile oyuncak atlar geliştirilmiştir.

Ülkemizde ise, Osmanlılar döneminde İstanbul'da Eyüp semti oyuncak üretim merkezi olmuş, oyuncaklar da "Eyüp Oyuncakları" olarak isimlendirilmişlerdir. Bu isim, bir öze indirgeme ve yöresellik çağrışımı yapmakla birlikte, geleneksel oyuncakçılığımızın üretimi, satışı tüm İstanbul ve Anadolu için bu merkezden yapılmıştır. Eyüp Sultan Türbesine giden İskele caddesi üzerinde "Oyuncakçı Çıkmaşı" denilen sokakta karşılıklı iki sıra dükkanlarda yüzyıllarca oyuncak üretilmiş ve satılmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 17.yy'ın ilk yarısında 100 dükkan ve 105 nefer olarak "Oyuncakçı Esnafı" belirtilmiştir. Diğer kaynaklarda da buradaki oyuncak üretimi için 18. yy. tarihlendirmesi yapılmakla birlikte, daha 17. yy. başlarında 100 oyuncakçı dükkanı olması, üretimin tarihleme açısından daha eskiye dayandığını düşündürmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'nün koleksiyonlarında bulunan, kent kültürüne ait geleneksel "Eyüp Oyuncakları", oyun ve oyuncak üzerine yapılan çalışmalara kaynak oluşturan nadir örnekler içermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Eyüp'te üretilen oyuncaklar, çeşitlilik olarak oldukça geniş bir yelpazeyi kapsar. 20.yy başına kadar üretimi sürdürülen, çember, tahta araba, dönme dolap, toprak testi, düdük, def, dümbelek, fırıldak, top, topaç, şakşak, kaynana zırlıtısı, aynalı beşik, vb. dışında, tel dolap, sandalye, beşik gibi ev eşyalarının minyatürleri de yapılmıştır. Malzeme olarak incelendiğinde; ana malzeme olarak tahta ve toprak, yan malzeme olarak deri, kağıt, teneke, çivi, boncuk kullanıldığı görülmektedir. Bezeme olarak toprak boya ile ve sarı yaldızla, yine çocuklara hitap edecek dikkat çekici renkler (kırmızı, mavi, yeşil, beyaz) kullanılmış olup, stilize, fazla karmaşık olmayan, yumuşak dalgalı şeritler, benek bezemeler, ışınsal ve basit çizgilerle yüzeylerin hareketlenmesi sağlanmıştır.

Bu oyuncaklar kendi arasında şu şekilde gruplandırılabilir:

-İtilen, çekilen oyuncaklar; Tahta tekerlekli ve önden ip takılarak çekilen, çocuğa izleme, yürümeyi öğretmesi açısından faydalı, ayrıca kas gelişimine katkıları olan arabalarla, yine aynı özellikteki, iki itme kolu olan önden tek tekerlekli el arabası bu gruptaki oyuncaklardır.

-Hareketli oyuncaklar; İtilip çekilme özelliği gösterebildiği halde çivi, tel, teneke malzeme bağlantıları ile mekanik özellikler kazanmış oyuncaklardır. Bir tekerleğin ya da parçanın başka bir parçayı harekete geçirmesi, döndürmesi ile hareket, dönme, ses çıkarma gibi çocuğun ilgisi canlı tutulmakta, boyama renklerinin de canlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu tür oyuncaklardan biri olan kaynana zırlıtısı, değişik kültürlerde (Hindistan, İtalya, Fransa) ve bizim kültürümüzde de gezgin dervişlerin doğadaki hayvanları, çıkardığı sesle ürkütme ve uzaklaştırmada kullanılan nefirin çocuk dünyasına yansıyan modelidir.

-Müzik aletleri; Oyuna eğlence katmak, dinleme becerisi, müzik kulağı geliştirerek ve ritim duygusu kazandırmakla çocuk gelişimine katkıda bulunan oyuncaklardır. Tef, semai kahvele-rindekilerin minyatürü, davul Halep' in kil kutularının formundan uyarlamadır. El davulu ise, alttan saplı, iki yandan kordonlu ve döndürülerek deriye çarpıtılması ile ses çıkaran Orta Asya Tapınak ayinlerinde de kullanılmış (Çin' e Türklerden gitmiş) olan Lama davullarının 20.yy başlarına kadar oyuncak kültürümüze kaynak oluşturan örneklerdendir.

-Minyatür ev eşyaları; Çocuk, doğumundan yetişkinliğe nesneleri, sesleri, hareketleri, kendi fiziksel özelliklerine uygun büyüklükte olan ve büyüklerin dünyasına ait objelerle algılayıp, kurgulayarak tanımaya çalışır. Tel dolap, sandalye ve beşik gibi objeler bu amaca yönelik oyuncaklardır.

Mini minnacık bir oyuncak, çocukluk tarihi, kültür tarihi (giyim-kuşam, yeme-içme, mimari, sosyal yaşam, aile yaşamı) eği-

tim, sanayi gibi birçok araştırmada, çok büyük bir araçtır. Toplumsal belleğimiz olan bu objelerin çocukluk tarihi müzesi, çocuk müzesi ya da oyuncak müzesi oluşumları ile halkın ve çocukların eğitimine, araştırmacıların da hizmetine sunulması gerekliliği göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir.

Geleneksel Gösteri Sanatlarımızın Renkli Sımarları; Kuklalar

Tahta oyuncakların günümüze kadar gelememiş olmaları, dayanaksız malzemeden yapılmış olmalarına, kendinden sonra gelen kardeşlerce de kullanılmalarına, geleneksel komşuculuk ilişkilerimizden kaynaklanan, diğer çocuklara verilmesi ve en büyük neden olarak da, üretimin teknolojiye yenik düşmesine bağlanabilir.

Katip

Rum Doktor

Şeytan

Dünyanın her yerinde insanlar, ahşaptan, taştan, topraktan, madden ve bezlerden faydalanarak basitten başlayıp günümüze uzanan zenginlik içinde kuklalar yapmışlardır. Bunlara hareket ve konuşmalar eklenerek de gösterimler oluşturulmuştur.

Kuklacılık, Türk orta oyunu ve karagözden daha eskilere dayanmakta, diğerleri gibi oluşumundan çok sonraları bugünkü adlandırılmaları ile anılmaya başlanmıştır. Kaynaklarda XVI. yüzyılda Türkiye'ye girmiş olan orta oyunu için XIX. yüzyıl, çok daha eskiye dayanan kukla için de XVII. yüzyılda bu adlandırmalarla karşılaşmaktadır. Gölge oyunu terimleri arasında kargaşaya uğrayan bu sanatımızın, karagöz kadar tanınıp sevilmiş olamamasının en büyük nedeni, üzerinde yeterince durulmamış olunmasındandır. Aksi takdirde minyatürlerdeki şenlik betimlemelerinden de anlaşıldığı üzere, tiplerin çekici görünüşleri ve renkli kimlikleri ile geleneksel yapıyı yansıtan sıcaklığı çok güzel hissedilebilmektedir.

Orta Asya Türkleri'nde, henüz gölge oyunu bilinmediği zamanlarda kukla geleneği bulunmaktadır. Türkçe "bebek" anlamına gelen ve bugün Anadolu'da yaşayan "korçak, kudurcuk, kucak, kavur, kabarcuk, kavurcak, goğurcak" sözcükleriyle gölge oyunu arasında ve ayrıca Orta Asya Türklerinin kukla oyunları olan "Çadır Hayal" ve "Kol Korçak" ile gölge oyunu arasında bir ilinti kurulmak

istenmiş olmasından çıkar. Karışıklığa yol açan bir başka unsur da perde kullanımı olmuştur. Gölge oyununda figürler perde arkasında, kukla oyununda ise kuklayı oynatanlar perde arkasını kullanmışlardır.

Bu yanılsama iki kukla türünü bilmemekten, tanımamaktan ve Çadır Hayal'deki "hayal" sözcüğünü gölge oyunu zannetmekten çıkmış, oysa hayal sözcüğü birçok kaynakta daha çok kukla için kullanılmıştır. Çadır Hayal; ipli kukla, Kol Korçak ise el kuklasıdır.

Kaşgarlı Mahmud'un Divan-u Lugat-it Türk'ünde "kudurcuk" bebek-kukla kelime karşılığı olarak kullanılmış olup, bu da tarih olarak 11.yüzyılı işaret etmektedir.

Türkiye'de kukla üzerine geniş bilgiler gölge oyununda olduğu gibi yine 16.yy.'dan başlamaktadır. 1582'deki şenliklere tanık bir Alman'ın izlenimlerini aktarımı şöyledir: Küçük bir kulübe kurulmuş, onun içinde kuklalar konuşup sıçramışlar, zarif neşeli bir biçimde dansetmişler, bir düğün canlandırılmış, bu düğünde Türk oğlanları ellerinde çalparalarla dansetmişler, bunları oynatanın yardımcısı kulübenin önünde sanki bunlar canlı insanmış gibi bunları eğlendirmek için oyunlar yapıyormuş... kuklalar oynarken bir oyuncu onlarla dışarıdan söyleşiyormuş.

Dansöz

Köylü Kızı

Hoca

Çığrtkanlar

Yine bu şenliklerle ilgili bilgiler içeren ve Topkapı Sarayı'nda bulunan yazmada; kukla oynatıcısı olarak "suret-bazan", bir kukla oyunu için ya da yalnız saraylarda oynatılan bir oyun için "hayal-i has", çadır-hayal (ipli kukla) türünü çağrıştıran "ce-maat-i piyade çadırları" gibi deyimler yanında kayıtlarda ismin önünde Pehlivan mahlasının bulunması ise, bu sanatla uğraşan ustaların aynı zamanda başka meslek ve uğraşlarının olduğu varsayımını güçlendirmektedir.

Bu kaynakta geçen "ayak kuklası" 18.yy şairi Kani'nin bir beyitinde geçen "yer kuklası" gibi bugün Anadolu'da köylerde rastlanan oynatım tarzı ile bu oyunu oynatan usta adlarının da geçtiği görülmektedir. Bunlardan birkaç benzeşen "iskemle kuklası" gibi İtalyan, Doğu Avrupa, Yugoslavya, Yahudilerin İspanya ve Portekiz'den getirdikleri etkiler içermektedir.

Eski şenliklerin betimlendiği minyatürlerde kuklanın, Osmanlı döneminde çeşit olarak zengin ve yaygın bir eğlence aracı olduğu anlaşılabilmektedir.

Türkiye'ye Batı kuklasının girişi 18. yüzyıldadır ve üç türde yaygın bir eğlence aracı olmuştur. Bunlardan "iskemle kuklası"; sokaklarda oynatılan, göğüsle-rinden yatay olarak geçmiş iplerin çekilerek müzik eşliğinde dans ettirilmesi şeklindeki kukla çeşididir. Eski İstanbul yaşamı ile ilgili yazılan ile tanınan edebiyatçı Ahmet Rasim, kuklayı uygulama yaygınlığından dolayı alafranga kukla (ipli kukla) ve alaturka kukla (el kuklası) olarak nitelendirmiştir.

İPLİ KUKLA: Hareket ettirmek için arkalarından bağlanan ipler kullanılır. Bu tür kuklanın

İstanbul'da yaygınlaşması İngiliz kuklacı Thomas Holden tarafından sağlanmıştır.

EL KUKLASI: Giysiden içeri sokulan elin işaret parmağı ile başı, baş ve orta parmakla kolların hareket ettirilmesi ile oynatılmaktadır. Bu kuklaların gövdeleri bezden, kol ve başları tahta ya da mukavvadan oluşturulmuştur. El kuklası ipli kuklaya göre, daha ucuz ve kullanımının basitliğinden dolayı daha fazla tercih edilmiştir. Konularını Orta Oyunu, Karagöz, aşk hikayeleri, masal ve efsanelerden alan kukla oyunlarında bol dayak sahneleri, takma isimler, yakıştırmalar ve ikinci kişilerle, iyi ve kötü mücadeleleri, yergiler, toplumsal olayların içinden her an karşılaşılabilecek tiplerle canlandırılmış olduğu görülmektedir.

Birincil tipler İbiş ve İhtiyardır. İbiş; İhtiyarın uşağı ve sadakatinden dolayı "sadık" denilmektedir. İhtiyarın düzenbaz ve kötü kahyası "tiran", kadınlar "gaca" diğerleri ise "şeytan", "cadalo", "Arap", "dalkavuk", "efe", "Yahudi", "Laz" gibi çok kullanılan ve sevilen tiplerdir.

19.yy İstanbulu'nda Tepebaşı, Sultanahmet ve Direklerarası'nda birçok tiyatro ve "kukla tiyatrosu" nda gösteriler yapıp, oyunlar oynatıldığı bilinmektedir. Dünyada birçok kukla koleksiyoneri, müzesi, tiyatrosu bulunmasına rağmen, Osmanlı başkenti ve kültür merkezi olan İstanbul'un; ağız var dili yok bu tanıklarından, günümüze korunarak taşınabilen en zengin koleksiyon Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğümüz müze eşyaları arasında bulunmaktadır.

* Müze Uzmanı

Unutulmaz Kartpostallar ve Albümler

Deniz ÇALIŞIR *

İBB Atatürk Kitaplığı'nın önemli ve değerli arşivlerinden biri olan Görsel Arşiv, kütüphanenin koleksiyonlarında yer alan gravür, kartpostal, fotoğraf vb. görsel malzemelerden oluşuyor. Bu arşiv "Kartpostal Koleksiyonu" ve "Albüm Koleksiyonu" ve olarak iki farklı bölümde hizmet veriyor.

Atatürk Kitaplığı bağışçıları, dünyanın pek çok yerinden ziyaretleri sırasında aldıkları, uzaktaki dostlarının gönderdiği, önemli bir belge olarak gördükleri toplumsal olayların anısına basılan kartpostalları toplayarak zengin bir görsel birikimin "Kartpostal Koleksiyonu"nda bir araya gelmesine katkı sağlamışlardır. Bağışçılar arasında adet ve kalite olarak yaptığı katkı nedeniyle Talat Albayrak ismi ön plana çıkmaktadır. Yapılan araştırma ve sorgulamalar sonucunda ne yazık ki bu değerli kişi ile ilgili bir bilgi edinilememiştir. Adı yalnız kartpostalın arkasındaki bir damgada koleksiyon bağışçısı olarak yaşamaya devam etmektedir. Talat Albayrak'ın bağışının katkısı döneminin görsel panoramasının eksik parçalarının tamamlanmasında ve araştırmacıların zihinlerinde yeniden kurulmasında çok önemlidir. Atatürk Kitaplığı "Albüm Koleksiyonu"nun kataloglarını hazırlarken dosyaların içinde bulduğumuz suluboya re-

simler, bu resimlerin kartpostal ve gravürlerden kopyalar olması ve Talat Albayrak damgası şahsın görsel belgeye olan ilgisini bizim için biraz da olsa aydınlatmıştır. Her ne kadar resme çok yeteneği olmasa da görsel olana tutkusu hayranlık uyandıracak derecededir. Kartpostallar görsel birer belge olmanın yanı sıra, üzerlerinde gönderen ve gönderilen kişi ilgili özel koşullar ve anların yazılı izini taşıması ile sosyal tarihçiler, biyografi yazarları için önemli bir kaynaktır. Bu açıdan yeniden değerlendirildiğinde önemli bilgi ve bağlantıların ortaya çıkarılacağı düşünüyoruz.

Kartpostal Koleksiyonu'nun koleksiyon bünyesinde yer alan yaklaşık 10.000 adet kartpostal kataloglanarak tasnif edilmiş ve konu başlıkları verilerek araştırmacının hizmetine sunulmuştur.

Othmar Pferschy'nin yeni cumhuriyeti tanıtıcı kitaplarda kullanılmak üzere çektiği fotoğraflardan Galata Kulesi'ni gösteren bir kare.

Osmanlı'da Fotoğraf ve Fotoğrafçılık

Fotoğraf icat edildikten kısa bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu'na girerek Osmanlı kentlerini, gündelik hayat ve önemli olayların görsel belgelerinin kayıt edilmesinde kullanılmıştır. Ceride-i Havadis'in 17 Temmuz 1842 tarihi sayısında Mösyö Dauger'in öğrencisi Mösyö Kompa'nın geldiği ve fotoğraflar çektiği açıklanmaktadır. Fotoğraf tekniğindeki gelişmeler, iç mekanda fotoğraf çekmeye izin verir hale gelince fotoğraf stüdyoları açılmıştır. Yine Ceride-i Havadis gazetesinden öğrendiğimize göre Carlo Naya 1845 yılında bir stüdyo açmıştır. Ünlü fotoğrafçı Viçen Abdullah Rebach stüdyosunda yetişmiştir. Saray fotoğrafçılığına kadar yükselen Viçen, Hovsep ve Kevork kardeşler, Abdullah Frères adı altında yeni bir stüdyo açmıştır. Bunlara ek olarak Berggren, Kargopoulo, Andromenos, Seabah and Joaillier gibi pek çok sayıda stüdyoyu sayabiliriz. Fotoğrafçılık mesleğine azınlıklar rağbet gösterirken İstanbul'un ilk Türk fotoğraf stüdyosu Rezna Bahaeddin Bediz tarafından 1910 yılında kurulur. Fotoğrafçılığın Anadolu topraklarında yaygınlaşmasında fotoğrafın gerçeği kayıt ve belge değerini gören II. Abdulhamit'in rolü büyüktür. Osmanlı topraklarında görevlendirdiği fotoğrafçılar coğrafyayı, kentleri, insanları, hayvanları, bitkileri, gemileri, fabrikaları vs. görsel kayıt altına almışlardır. Cumhuriyet döneminde Othmar Pferschy yeni cumhuriyeti tanıtıcı kitaplarda kullanılmak üzere fotoğraflar çekmiştir. Bu dönem içinde Sebahattin Giz'i de anmak gerekir. Osmanlı ve genç cumhuriyetin görsel konstrüksiyonunu hafızalarımızda yeniden kurmamıza büyük katkıları olan bu sanatçılar gerek fotoğrafları gerek sonradan basılan kartpostal-larda kullanılan görselleri ile Atatürk Kıtaplığı Koleksiyonu'nda yer almaktadırlar.

Kartpostallar

1891 yılında iletişim aracı olan kartpostalların ön yüzüne fotoğraf basılarak resimli kartpostallar "Cartes Postales Illustées" ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nda kartpostal yayıncılığına 1890-1915 Grand Rue de Pera (Beyoğlu)'nda açtığı dükkanında M. Fruchtermann öncülük etmiştir. J. Ludwigsohn, Sarrafian Kardeşler, Römmeler-Jonas, A. Zellich Fils, Au Bon Marché ve Papantoine İstanbul'daki diğer kartpostal yayıncılarıdır. Konya'da karpostal yayıncılığı yapan Solakian Anadolu karpostal yayıncılığının önemli temsilcisidir. Bu dönemde kent görünümeleri, anıtlar, cami ve binaların fotoğrafları, önemli şahısların portreleri, önemli olayların fotoğrafları (İlk Meclis-i Mebusan'ın açılışı, Kılıç alayı, Cuma selamlığı, İdam görünümeleri, Yeşilköy Ayastafanos anıtının yıkılması vs.), hatıra kartpostalları (II. Meşrutiyet), sosyal hayata ait görünümeler, meslekler, stüdyoda düzenlenen daha çok çeşitli ırklara ait insan ve gysi fotoğrafları belli başlı konular olarak sayılabilir. Osmanlı İm-

Othmar'ın Süleymaniye tarafından çektiği İstanbul karesi.

E. F. Rochat'ın Ayasofya Camii'ni
tasvir ettiği gravürü.

paratorluğu'nun çok kimliliği ve renkliliği kartpostal yayıncılarının da dikkatini çekerek belgelenmiştir.

Kıtaplığın Albüm Koleksiyonu

Atatürk Kıtaplığı "Albüm Koleksiyonu" ise daha geniş bir yelpazede seyahatnameler, nadir baskı kitaplar ve albümlerin içinde yer alan gravür, fotoğraf ve kartpostal gibi görsel malzemeden oluşmaktadır. "Albüm Koleksiyonu"nda kayıtlı malzeme kütüphanenin tüm koleksiyonları taranarak belli kriterler doğrultusunda yapılan seçim ile belirlenmiştir. Araştırmacıların öncelikle dikkatini çekeceğini düşündüğümüz, yaşadığımız coğrafyayı içine alan, Osmanlı ile ilişkili ve çok eski tarihli nadir örnekler özellikle tercih edilmiştir. 15.775. adet görsel kartpostal koleksiyonu ile ortak sistem doğrultusunda kataloglanarak tasnif edilmiş, konu başlıkları ve detaylı anahtar sözcükler verilerek araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Atatürk Kıtaplığı yaklaşık 25.000 arşivlenmiş görsel malzeme ve bu malzemenin çeşitliliği ile oldukça önemli bir birikime sahiptir.

Kıtaplığın sahip olduğu zengin görsel birikim, koleksiyonlarda yer alan nadir örnekler ile tanıtılmaya çalışılacaktır. Görsel malzemenin yoğun olarak kullanıldığı kitaplar özellikle seyahatnamelerdir.

Gezinler gittikleri yerlerin doğal doku, şehir, kıyafet, yaşam biçimi gelenek ve göreneklerini yazı ile ifade etmenin yanı sıra kendileri veya yanlarında götürdükleri sanatçılara resimlerini yaptırmakta, bu desenler gravür ustaları tarafından kazınmakta, baskıcılar tarafından çoğaltılmaktadır. Bir gravürün altında bazen 3-4 ismin yer alması bu kolektif çalışma ile ilgilidir. Gravürlerdeki görüntüler sanatsal değerlerinin yanı sıra nesnel bir belge olarak önem

Osmanlı'da esnaflara örnek olarak berberler ve seyyar satıcılar

Istanbul Panoraması / Atatürk Kitaplığı Belediye Yabancı Dil Koleksiyonu No: O. 3219

taşına da; bazen ön yargılı ya da eksik bilgilendirilmiş sanatçının zihnindeki zahiri görüntüyü bize sunmaktadır.

Nadir yazma eserlerde gravürün 15. yy'dan itibaren kullanılmaya başlandığını görüyoruz. İlk olarak ahşap baskı gravürler, daha sonra bakır üzerine kazınarak yapılmıştır. 19. yy'da çelik'in gravürde kullanılması kazıma kalıpların baskı sayısının artmasına neden olmuştur. Çünkü, kalıp ne kadar uzun sürede yıpranırsa o kadar çok baskı yapılabilir. 19. yy'da İstanbul'u görüntüleyen Allom ve Bartlett'in gravürlerinin hala orijinallerinin bu kadar çok bulunma nedeni de çelik üzerine kazıma olmasıdır. 18. sonunda keşfedilen taş üzerine yapılan kazıma tekniği litograf olarak adlandırılmaktadır. Bu teknikte taşın dokusu nedeni ile kağıt üzerine yapılan baskıda daha serbest ve soft görünümler elde etmeniz mümkün olmaktadır. Mezzotint tekniği ton ve yarım tonları daha kullanarak

ışık-gölge ve dokuyu daha başarılı ifade edebilmenize yardımcı olmaktadır. Teknik olarak zor olmamasına rağmen iyi kalitede baskı almak zordur. 1760'larda Fransa'da ilk olarak kullanılan akuatint baskılarda daha net ve parlak bir etki elde edilebilmektedir.

Jean-Baptiste van Mour, Cornelis de Bruyn, J.B. Hilaire, Antoine Ignace Melling, Eugene Flandin, Thomas Allom, William Bartlett, Gaspare Fossati, Louis-François Cassas, Joseph Schranz, Amadeo Pireziosi gibi sanatçıların gravürleri, Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer almaktadır.

"Album Koleksiyonu"na kaydı yapılan en erken tarihli seyahatname; 1650 tarihli "Histoire des Turcs" isimli 2 ciltlik kitaptır. Bu kitapta önlü Bizanslı tarihçisi Chalcondyle'in yazıları vardır. Kitabın görseller arasında Osman'dan başlayarak I. İbrahim'e kadar olan Osmanlı sultanlarının portreleri, yeniçeriler, dervişler ve İstanbul'un bir görünümü yer almaktadır.

İngiliz gezgin George Sandys'in "A relation of a Journey Begun Andom: 1610, Four Books, Containing a Description of the Turkish Empire, of Egypt, of the Holy Land, of the remote parts of Italy, and Islands adjoining" isimli seyahatnamesi erken tarihli örneklerden biridir. Sandys 1610 yılında Fransa, İtalya, Venedik, İstanbul oradan Mısır, Sina Dağı, Filistin, Kıbrıs, Sicilya, Napoli ve Roma'ya yaptığı seyahat sonucunda hazırladığı kitabını ilk olarak 1621 yılında bastırır. Bu kitap 1621'deki ilk basımından sonra 17. yy'da pek çok kere yeniden basılmıştır. Atatürk Kitaplığı'ndaki nüsha Philip Chetwin basımevinin 1670 tarihli yeni basımıdır. Seyahatnamenin içinde görseller Osmanlı imparatorluğu ve İtalya'yı gösteren haritalar ile başlamakta İstanbul, Mısır, Filistin, kutsal toprak-

Kanuni Sultan Süleyman / Atatürk Kitaplığı Talat Bayrakçı Koleksiyonu No: 7

lar, Malta ve İtalya betimlemeleri ile devam etmektedir.

Grelot, "Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople"ın 1680 tarihli ilk baskısı oldukça önemlidir. Greolt Ayasofya, Sultan Ahmet ve Süleymaniye'nin detaylı planlarını da çizen ilk kişidir. İstanbul anıtlarının görünümüne kitabında yer vermiştir.

Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda Cornelis de Bruyn'un Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı seyahatin 1698 tarihli Flemenkce baskısı ve 1702 tarihli İngilizce baskısı yer almaktadır. Resam ve seyyah Bruyn 1674 yılında Hollanda'dan İtalya'ya gitmek için ayrılır. Oradan İzmir'e geçerek Osmanlı topraklarında seyahat eder. Panoramik kent görünimleri oldukça başarılıdır.

Atatürk Kitaplığı'nda 18. yy'da hazırlanan pek çok sayıda albüm vardır. Bunlardan birkaç önemli örneğe değinirsek:

Tournefort, 1718 tarihli seyahatinde "A voyage into the Levant, vol.1" Ege adalarından başlayan seyahatinde Trabzon, Sinop, Tokat, Ankara, Tiflis vs. ziyaret ederek kent ve insan tasvirlerine yer vermiştir.

Perry'nin 1743 tarihli "A view of the levant: particularly of Constantinople, Syria, Egypt and Greece" isimli seyahatnamesi 1730 yılındaki Yeniçeri ayaklanması ile ilgili önemli bir görseli de içerir, Patrona Halil'in portesi. Mısır ile ilgili zengin bir kaynaktır.

Guer, ilk cildi 1746 ikinci cildi 1747 tarihli "Moeurs et usages des Turcs, leur religion, leur gouvernement civil, militaire, et politique, avec un abrégé de l'histoire Ottomane, ouvrage enrichi de figures, entaillés douce" isimli seyahatnamesinde gündelik hayat ve Osmanlı'dan çeşitli mesleklerle, giysiler ve karakteristik portrelere öncelik vermiştir.

Choiseul-Gouffier Voyage pittoresque de la Grèce (1782) in 1776 yılında ressam J.B. Hilaire ile birlikte yaptıkları Ege adaları ve ana kara gezilerinden oluşmaktadır. 1784 yılında İstanbul Büyük elçiliğine getirilen Choiseul-Gouffier 1792 yılına kadar görevine devam

Sadabat Sarayı / Muallim Cevdet Yabancı Dil Koleksiyonu No: 3418

etmiştir. Seyahatnamenin ikinci cildi ölümünden sonra 1822 yılında iki ayrı bölüm olarak basıldı.

Diğer önemli bir eser de D'Ohsson'un 1787 tarihli "Tableau général de l'Empire Othoman, divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation Mahométane; l'autre, l'histoire de l'Empire Othoman" isimli seyahatnamesidir.

Atatürk Kitaplığı'nda 19. yy'da hazırlana pek çok sayıda albüm vardır. Bunlardan birkaç önemli örneğe değinirsek:

Olivier, Atlas pour servir au voyage dans l'Empire Othoman l'Égypte et la Perse, fait par ordre du gouvernement, pendant les six premières années de la république, 1801-7, seyahatnamenin içinde Ege adaları ile ilgili özel görseller yer almaktadır. 1792'de İran'a görevlendirilen Olivier Fransa tarafından 1795 yılına kadar çeşitli nedenlerle İran'a gidememiş, Ege adaları, İstanbul ve Mısır'a seyahatler yapmıştır. Albüm harita, plan, giysi, hayvanlar ve bitkiler hakkında bilgi ve görsel içermektedir.

Forbin'in 1819 tarihli "Voyage dans le Levant en 1817-1818" albümü Louvre Müzesi için eser satın almak üzere çıktığı yolculuğun görsel hikayesidir. Milos adasından başlar, Atina, İstanbul, Efes, Suriye, Filistin ve Mısır'a uzanır.

19. yy'dan diğer iki örnek ise Allom ve Bartlett'in gravürlerinin kullanıldığı Miss Julia Pardoe ve Walsh'ın kitaplarıdır.

Kütüphane koleksiyonlarında yer alan tüm bu görsel malzeme araştırmacıların titiz ve gerçek ilgileri ile görsel tarihi yazımına oldukça önemli katkılar sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, Nejla Gravür ve Seyahatnamelede İstanbul (18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl) İstanbul, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları no ; 9, 1992.

Eken, Ahmet, Kartopstallarda İstanbul, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları no ; 10, 1992

* Dr., İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü.

Erzurum - Hasankale / Belediye Yabancı Dil Koleksiyonu No: O. 3150

İnanç Dünyamızın Gizemli Objeleri

Yasemin MASARACI *

Kötü etkilerden koruyan ve şans getiren bir mesaj ya da sembol taşıyan nazarlıklar; üzerine vefkler, koruyucu çeşitli kelimeler, dua, sure veya ayet kazınmış bir tür muska özelliği olan tılsımlı mühürler; içerisinden su içen insanlar ve hatta hayvanların yakalandığı hastalıktan kurtulmasını sağladığına inanılan şifa tasları... İnanç dünyamızın bu gizemli objeleri Yasemin Masaracı'nın satırlarından bugüne yansıyor...

İnsanın en ilginç ve belki de güçlü yönlerinden birinin "inanmak" olduğu söylenebilir. Her dönemde insanlar, eski yüzyıllardan kalma inançları, onların niçin oluştuklarını, nereden çıktıklarını bilmeden önemsemişlerdir. Kaynakları çok eski kültürlerle, silinip gitmiş yaşam biçimlerine dayanan ve onları yansıtan bazı inançlar, küçük değişikliklerle günümüzde de geçerliliklerini korumuşlardır. Bununla birlikte doğumdan ölüme kadar belirsizliklerle, bazen de sürprizlerle dolu yaşam içerisinde insanı saran gerilimlerin, endişelerin bir dışa vurum biçimi olarak değerlendirilmişlerdir.

İnsanlar kanıtlanması olanaksız şeylere de inanmışlar, her ne kadar mantıkla ve gerçekle bağdaşmıyor olsa bile yanlışlığı ispat edilene kadar, ümit veren herşeyi yaşamış ve yaşatmışlardır. Çeşitli inançlar, binlerce yıldan beri sürdürülen gelenek bir adet, çoğu zamanda alışkanlık haline gelmiştir.

Bakışlardaki Güç

Çok yaygın olan ve başlangıcı yazısız tarihe kadar uzanan evrensel niteliğe sahip inançlardan biri de "Nazar"dır. Arapça da "bakmak" ya da "bakış" anlamına gelen "nazar" sözcüğü Türkçe'de bir halk inancını ve bu inanca bağlı olarak yapılan uygulamaları kapsar. Yalnız bu bakış, göz atar veya manzara seyrederek gibi bir bakış değil de kıskanmayı, imrenmeyi kısacası olumsuz duyguları içeren bir bakıştır. Ancak inanış odur ki kıskançlığın yanı sıra aşırı sevgi, beğeni ve hayranlıktan doğan bakışlar da nazara neden olabilmektedir.

Hasan M.El.Shamy'nin "Folktales of Egypt" kitabında anlatılan ve nazar hakkında bilinen tek efsane olma özelliğini taşıyan bir efsaneyle devam edelim konumuza: "Eski Mısır tanrılarından Atum, kaybolan iki tanrıçayı aramak için, gözlerinden birini görevlendirir. Tanrıçaları arayan göz uzun zaman geçmesine rağmen gelmeyince Tanrı Atum onun yerine parlak ve güzel bir göz yaptırdır koyar. Ancak bir süre sonra geri dönen ve yerini yeni bir göze kaptırdığını öğrenen Atum'un eski gözü büyük bir hiddete kapılır. Ülkede yaşayan insanlar için kötülük ve felaket planları yapmaya başlar. İnsanlara zarar vermeye kararlıdır. Öç almayı istemektedir. Ancak iyi tanrı Toth, Tanrı Atum'un eski gözünü, bu düşüncesinden vazgeçirmeyi başarır. Ve onun vereceği zarar sadece bireysel olarak kalır." Bu mitemden sonra, meydana gelen zararlı olaylar bir nedene bağlanmadığında, kısaca "Nazar değdi" deyiimiyle açıklanmıştır.

Nazar sözcüğüne yüklenen anlam, bazı insanların bakışlarındaki zararlı güç olarak tanımlanır. Bu gücün sonucu olarak da bir kişiye, bir hayvana veya bir nesneye bakmakta olanlar üzerinde olağanüstü bir etki oluşturmaları anlatılır. Nazar, canlılar üzerinde hastalık, sakatlık ve ölüm gibi sonuçlar oluştururken, nes-

Diş ve dişe bağlı üzerinde "Lailaheillallah" diğer tarafında "Kulvüallahü" yazılı bir puldan yapılmış nazarlık

ne üzerinde ise kırılma, parçalanma vb. olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Canlılar arasında nazardan en çok korunması gereken çocuklardır. Çünkü onlar korunmasız olduklarından bu güçten daha çok etkilenmektedirler. Yeni doğmuş çocukların yüzlerinin örtülmesi, bazı kimselere gösterilmemesi bu inançtan kaynaklanmaktadır. Örneğin sağlıklı bir bebek aniden hastalandığında "Nazar değdi", "Göze geldi" denilmesi de yine nazar inancına olan bağlılığı vurgulamaktadır. Bazı zamanlarda ise, kişinin istemeden nazar değdirdiğine inanılsa da, ancak genel inanç nazarın çekememezlikten kaynaklanıyor oluşudur. Beğenilen bir özelliği övmekten kaçınarak "Nazar değmesin", "Allah nazardan saklasın" gibi ifadeler kullanma alışkanlığı da yine bu inanç doğrultusunda kullanılan sözcüklerdir.

Nazar değmesi daha çok gözlerle bağlantılandırılır. Çünkü kökeni Sümerlere, Babillere, Eski Mısır'a değin uzanan inanışa göre, insanın içindeki kötü düşünceler ruhun dışarı açıldığı gözlerden bakışlarla dışarı çıkar, bu vurucu bir güçtür. Gözde çıkış yolunu bulan bu vurucu gücü önlemenin ve onun getireceği zararlardan korunmanın ilk çaresi de "göze gözle" karşı koyma düşüncesini doğurmuştur. Bu nedenle rengi, biçimi gözü andıran her nesne, nazarı yani kötü bakışı ya da kötü düşüncüyü uzaklaştırıcı bir savunma aracı olarak kabul edilmiştir. Kültürümüzde bunların sayısız ve ilginç örnekleri bulunur. Anadolu'da önemli olan işlev ve yararlılık olmanın yanı sıra dekoratif amaçlarla üretilen ve bu özellikleri taşıyan çeşitli nazarlıklar yapılmış, kullanılmış ve günümüzde de kullanılmaktadırlar.

Binbir Çeşit Nazarlık

İnsanlar neredeyse var olduğu günden beri nazardan korunmak için bir çok yola başvurmuş ve buna karşı çeşitli önlem nesneleri üretmişler. Nazarın olumsuz etkilerine karşı başvurulmuş en etkili yöntemlerden biri çeşitli nesnelerin olumlu yada olumsuz bir güç ile yüklü olduğuna ilişkin inançla oluşturulan nazarlıklardır. Bu düşünce bağlamında çok

zengin

bir tablo oluşturmuş bir doğa ve yapay koruyucuların arasında bulunan çeşitli hayvanların sahip olduğu güç, cesaret, çeviklik, iyi görme gibi bir takım özellikleri kendine aktarma düşüncesiyle oluşturulmuş onların diş, boynuz, kemik vb. gibi uzuvlarını veya salyangoz, kaplumbağa, karınca, deniz böceği gibi hayvanlar kullanılarak yapılmış nazarlıklar insanların bedeninde, aracında veya evinde bulundurulmuştur.

Aynı yaklaşım biçimiyle, koruyucu gücüyle birlikte sağlık ve şans getirdiğine inanılan bazı taşlarda (akik, firuze, mercan, turkuvaz vb.) nazarlıklarda, bazen tek olarak, bazen de birkaç çeşidi bir araya getirilerek kullanılmışlar.

Kullanılan malzemeler saymakla bitecek gibi değildir. Ceviz, kestane, üzerlik, sarımsak, hindistan cevizi, çörek otu gibi bitkisel malzemelerle oluşturulan nazarlıklar, koruyucu özelliklerinin yanı sıra doğal güzellikleriyle de cazip görünmüş olsalar gerek...

Hem kötü etkilerden koruyan, hem de şans getiren bir mesaj ya da sembol taşıyan tılsımlı nesneler olarak nitelendirilebileceğimiz nazarlıklar, bazen ayet, sure, dua gibi dini öğelerle de desteklenerek güçlerinin arttığına inanılır. Maşallahlar, muskalar, şifa mühürleri bunlara verilecek örneklerden...

Toplumların sosyolojik ve folklorik özelliklerine göre biçimlenen nazardan korunma yöntemleri, Türkler de Orta Asya ve

Karınca boynuzu, çekirdek, boncuklardan oluşmuş bir el, minik akik altın biçimli taşın birleşmesiyle yapılmış nazarlık

Nazarlık (Kolye ucu) akik taşın aynı zamanda vücuda enerji verdiğine ve bir çok hastalıktan koruduğuna inanılır.

Muska, gümüş üzeri telkari süslemeli, boncuktan yapılmış püskül sallamalı.

Nazarlık (Kolye ucu) Mavi taş, hayvan kabuğunun gümüşe monte edilmesi ile yapılmıştır.

Şamanizm kökenli olup, çeşitli din ve kavimlerin etkisiyle bu günkü şeklini almıştır. İslamiyet'te ise nazara karşı en güçlü olgu okumaktır.

Bir hadiste "Nazar gerçektir, zira deveyi kazana, insanı mezara sokar" denirken, Hz. Muhammed'in sahabeleriyle bir mezarlıktan geçerken, "Bu mezarlıkta kaç kişi yatıyorsa, mutlaka yarısından çoğu nazardan ölmüştür." şeklindeki sözleri de nazardan nasıl korkulduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurşun dökme, ateş söndürme, tuz patlatma da nazardan korunma yöntemleri arasında yer alıyor olsalar bile, nazarlıklar her an kullanıma özellikleri açısından daha da yaygın bir özellik taşımaktadırlar.

Nazar yaşamın her alanında kendini göstermiş, türküler şarkılara ağıtlara kadar girmiştir.

"Elemterefiş, Kem gözlere şiş, Üzerlik patlasın, Nazar eden çatlasın" tekerlemesini bilmeyen yok gibidir. "Alim gitme pazara uğrattılar nazara" diyen halk türküsünde, "Gözemi Geldik" diye seslenen şarkıda hep nazar korkusu gündemdedir.

İlk çağlardan bu yana, bunca bilimsel, teknolojik gelişmeye karşın Nazar inancının günümüzde de geçerliliğini koruması, en beklenmedik kişilerde bile olması, bu inançla oluşan ve gelişen nazarlıklara, muska-

lara önem vererek insanların yaşamında yer vermesi ve bunları mutluluk arayışlarının araçları olmalarını sağlamaları, belki de şaşırtıcı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik bunlara inanılanlar kendilerini koruduğuna, yardımcı olduğuna öylesine inanmışlardır ki aksini söylediğinizde size içerleyecek, belki de sizden uzaklaşacaklardır. İster inanalım ister inanmayalım tümü yaşamımızın bir parçası nazar boncukları, inanan inananların kolunda boynunda. Oldukça kapsamlı olan Nazar ve Nazarlık konusunu, gizemli olarak nitelendirebileceğimiz bu dünyanın sır perdesini 20.yy. ortalarına tarihlendirdiğimiz nazarlık örnekleriyle biraz olsun aralamaya çalıştık.

Günümüzde de hala nazara inanma oranın yüksek olduğunu bilmekteyiz. Yapılan araştırmalarda "Nazara inanırmısınız" sorusuna toplumun yüzde otuzunun evet yanıtı verdiği görülmüş, nazara inanmada yaş, eğitim, ekonomik ve sosyal durum gibi unsurların bu konuda pek etkili olmadığı saptanmıştır. Gelecekte bu gün halen yaşayan inançların ne kadarının unutulacağını, bunlardan başka nasıl yeni inançlar geliştirileceğini bilememekteyiz.

Fakat şimdilerde bir müze koleksiyonunda bile önemli bir yere sahip olmayı başarabilen, maddi ve sanat değerinden çok geleneksel değerleriyle de öne çıkmayı başarmış olan bu eserler, yüzyıllardan bu yana pek fazla şey değişmemiş olduğunu bize yansıtmaktadırlar.

Hayvan dişi, boncuk ve şap parçalarından nazarlık

Tılsımlı Mühürler

İslamiyetin ilk yıllarında hastalıkların tedavisi ve onlardan korunma, genellikle ruhi ve manevi yolla yapılmış, tılsımlar bu yolda önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Hz.Muhammed'in, büyüü yasaklamakla birlikte, muska kullanılmasına, nazara, yılan ve akrep sokmasına ve genel olarak hastalıklara karşı nefes etmeye (okuyup üfleme) izin verdiği bilinir. Tılsımlar yüzyıllar boyu çoğu insanın çaresizliğine çare olmuş, güçsüzlüğüne güç vermiş, belki de kimilerinin yalnızlığına dost aramak için sığınıp nefes aldığı koruyucu gücünün altında kendini güvende hissettiği bir koranak görevi üstlenmiştir.

Tılsımlı mühürler, üzerine vekfler, koruyucu ve uğur getirici olduğuna inanılan çeşitli kelimeler, dua, sure ve ayet de kazanmış bir tür muska özelliğindedirler. Bunların çoğunda da gerçek yardım ve şifanın Allahtan geleceği ile ilgili ayet, hadis ve ifadelerle rastlanılması her ne kadar olağanüstü güçler harekete geçirilecekse

de, istenen sonuca ulaşmanın ancak Allah yardımı ile olabileceğinin unutulmamasının istenmesindendir. Bir başka söylemle; din-den güç alınarak dine karşı olunmadığı, aksine dini öğelerle de desteklenerek güçlerinin arttığı sonucuna varılabilir.

Formları bakımından çeşitlilik gösteren tılsımlı mühürlerde; besmele, nazar ayeti, Allah'ın kimi sıfat ve isimleri, dört büyük melek, Ashab-ı Kehf'in isimleri sıkça karşılaşılan unsurlar olmasının yanı sıra harfler, rakamlar, cin adları ve özel işaretler de üzerlerinde kullanılanlar arasında bulunmaktadır.

Yine bu mühürlerin üzerlerindeki aynı düzenlemelerin seri üretilmesi yapıldığı göz önüne alınırsa da, bir anlamda matbaanın yaygınlaşmadığı dönemde tılsımların çoğalmasında önemli birer görev üstlenmiş oldukları görülmektedir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, İstanbul mühürücü esnafından söz ederken mühür kazıcılarını üç bölümde anlatmakta. Şifa ve tıl-

sim için mühür kazıyanlar üçüncü bölüme girmekte olup, Evliya Çelebi bunlara "Esnaf-ı mühürkûnan-ı sim heykel" ünvanı vermektedir. Yine onlar hakkında "bunlar mühür tılsimat kazır, başka bir esnafıdır. Akik-i yemeniyi kazımazlar " diye bize tanımlamaktadır.

Hastalık İlacı Şifa Tasları

Taslar, genellikle içinden içilen şeyin veya kullanım özelliğine göre isimlendirilip böylece anılırlar. Çorba tası, hamam tası vs. gibi. Burada bu şekilde isimlendirilmeyen başka bir tas türünden söz edeceğiz. Bunlar geniş anlamı ile şifa tası diye tanımlanan çeşitli kaplar.

Tıp ilminin gelişmediği veya çeşitli nedenlerle giremediği yörelerde insanlar, hastalıklara karşı kayıtsız kalamamışlar. Bu nedenle belli dönemlerde, bilimsel teknik tedavi yöntemleri yerine, içlerinde bulundukları toplumun inanış ve geleneklerine göre mistik, ilkel yöntemlerle hastalıklarla mücadeleye girişmişlerdir. İşte şifa tasları bu tarz ruhsal, moral tedavi yöntemlerinden birini gerçekleştirmek üzere kullanılmışlardır. Bunlar, koruyucu ve iyileştirici etkisi olduğuna inanılan çeşitli ayet, dua, tılsımlı düzenlemeler (vefkler, rakamlar ve yazılar), semboller, gezegen ve zodyak kuşağı tasvirleri ile bezenmiş, genellikle madenden (bakır, pirinç veya bronz) ve bazen de pek az olarak topraktan yapılmış su taslarıdır. İnanca göre, bu tasan su içen insanlar ve hatta hayvanlar (koyun, keçi) yakalandığı hastalıktan kurtulmaktadır.

Çiçek hastalığında kullanıldığında çiçek tası, korkudan oluşmuş (kekemelik gibi) hastalıklarda kullanıldığında ise korku tası olarak isimlendirildikleri bilinmektedir. Çoğunlukla ülkemizde yapılmış olmaları, gerek biçim ve gerekse içine ve dışına yazılan yazı teknikleri bakımından açıkça anlaşılmasıyla birlikte, bazılarının Mekte ve Medine'den geldiğinin şüphesiz olduğunu yine tasarlarda kullanılan biçim ve yazı tekniği bakımından ayırt etmekteyiz. Bu tasların üzerlerinde tarih olanların dışındakilere yaş belirlememiz oldukça zor. Bazı efsanelere göre bunların başlangıcı Müslümanlığın ilk yıllarına kadar inebilmekte.

Bu efsanelerden birisi ise şöyle: Gayrimüslimler Peygambere sihir yapmışlar ve peygamber bu sihirle gitgide zayıflamaya başlamış, Mescid-i Saadet'e oturup hastalığını düşünürken Allah Cebrail aracılığıyla Peygambere "Ey Muhammed

sen hastalığına çok üzülüyorsun, ama hastalığın p e k

önemli değil, düşmanların sana sihir yaptılar. Bir tasa yazı yazıp su içilmeyen bir kuyuya atın. Bunu oradan tekrar çıkarıp ve şu ayetleri temiz bir su üzerine okuyarak o suyu iç, sihir bozulacaktır." Peygamber denilenleri yaparak iyi olmuştur. İşte o zamandan bu yana ayetler bir tas üzerine yazılmaya devam etmiş ve günümüze kadar gelmiş. Bu efsaneden bir tarih çıkarmak bize bir yarar sağlamayacak olsa bile, gerçek olan bir şey varsa o da Kuran'dan alınan ayetlerin taslar üzerine yazılması. Bu da bu tasların İslamiyet'ten sonra ortaya çıktığını göstermeye ciddi olarak bize ispatlamakta.

Şifa tasları form bakımından Türk hamam, dolayısıyla Gordion'da bulunan Frig taslarına çok benzerler. Aralarındaki fark ise şifa taslarının içlerinin çiçek veya diğer şekillerle süslenmiş olmayıp, ayetlerle bezenmiş olması. Bu tasların ortasında genellikle bir göbek kısmı bulunmakta, bu göbek içine konan suyun etrafa sıçramasını sağladığı gibi, tası elle tutarken parmağın kavrayacağı yer görevini de yapmaktadır.

Yine şifa taslarına benzeyen sebil, hamamlarda kullanılan taslar olsa da bunların içerlerinde ayetler yazılı olmadığı gibi, çoğunun dibi düzdür.

Gelelim şifa tası kullanırken nelere dikkat edileceğine. Bunun da kendine göre kuralları var elbette, bir kere su herhangi bir su olmayacak, kibleye karşı akan bir çeşmeden gün doğmadan önce su alınacak, su alınırken köpeklerin görmemesine dikkat edilecek. Alınan suyun bir damlası bile yere dökülmeyecek. Ve son olarak da ayın ilk çarşamba günü su alınırsa, sonucun daha kesin olacağına inanılmış. Kimi zaman bu taslara normal suyun yanı sıra, yağmur suyu hatta bal ve pekmez şerbeti de konulduğu olurdu. Bal şerbeti konulmasının sebebi ise Kuran'daki "onda-balda-insanlar için şifa vardır" anlamındaki ayet olsa gerekti. Tabi ki bu arada yöntemler yörelere göre de değişiklikler göstermekteydi.

Toplumların geleneksel inançlarıyla koşut giden bu uygulamaların tümünde bilgelik aramak ne denli sakıncalı ise onları büsbütün geçersiz saymakta o denli yanlış olabilir. Bu inançların bir kısmı belki de sağlığa hiçbir katkıda bulunmaz ama önemli bir zarar da vermezler. Hatta kimi zaman o hastalık için bir şeyler yapılmış olma duygusu rahatlatma getirir. Tabi ki bu rahatlatmanın ancak yapılabilecek tıbbi tedaviyi geciktirmediği sürece zararsız olduğunun da göz önünde bulundurulması ve her durumda bilimsel kuşku-culuğun elden bırakılmaması kaydıyla...

KAYNAKÇA

- ACAR Şinasi, "Tılsımların Gizemleri", Antik Dekor, Sayı:62, İst. 2001
AKSOY Osman, "Şifa Tasları", Türk Etnografya Dergisi, Sayı:14 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank.1974
BAYRI M.H, İst.'da Doğum ve Çocukla İlgili Adet ve İnanmalar, Mart 1941
Dünden Bugüne İstanbul Ans., C.6,Kültür Bak.ve Tarih Vakfı Yay. İst.1994
EYÜBOĞLU İZeki , Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi , Geçit Kitabevi İst.1987
HANÇERLİOĞLU Orhan, İnanç Sözlüğü, İst.1975
MASARACI Yasemin, "Halk Sanatında Nazar ve Şifa İnancı", Sanat ve İnanç Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi,İst.2000
OĞUZ Burhan, Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 2, Doğu Batı Yay., İst.1980

* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Şehir Müzesi Yöneticisi.

Osmanlı Çini Sanatı Şaheseri

Edirne Muradiye Camii

Dr. Hatice AKSU

Zaviyeli bir camii olan Muradiye Camii, arka arkaya iki kubbe ve yanlarda birer kubbeli eyvandan ibaret, iyice sadeleştirilmiş bir ters T planı gösterir. Renkli sır tekniğinde ve mozaik örnekleri taklit eden 6.35*3.85m. boyutlu çini mihrabı, eşsiz güzelliktedir. İstalaktitli (sarkıtlı) yaşmak, kenar suyu ve yazıları ile Bursa Yeşil Camiinden sonra Osmanlı sanatının en görkemli çinili mihrabıdır.

Cemaate ikram edilmek üzere şerbet dağıtma geleneği Osmanlıda, ilk defa Muradiye Camii'nin musluklarından akıtılarak yapılmaya başlanmıştır.

Padişah II. Murat'ın, tarihi kaynaklara göre 1426 yılında vakfıyesine göre 1436 yılında yaptırdığı belirtilen Muradiye Camii, Sarayıcı'ne bakan bir tepe üzerinde ve şehrin kuzey doğusunda yer almaktadır.

Cami'nin mimarı ne yazık ki bilinmemektedir. Cami, mevlevi-hane, derviş hücreleri, aşevi, şeyh evi, mektep olmak üzere beş birimden oluşan yapılar topluluğundan bugün sadece cami kalmıştır. Bu yapılar topluluğunun etrafını yüksekçe bir duvar çevrelemektedir. Muradiye imareti aşevi Edirne'nin 9 imareti içinde varlığını en uzun sürdürenlerden biridir. İmaret Balkan ve Birinci Dünya savaşları 1935 yılına kadar bağımsız olarak ayakta kalabilmiştir.

III. Murat Engürüs seferine çıkarken Edirne'de Muradiye diye bilinen cami-i şerif ve imareti yapmak için ferman buyurmuşlardı. Sefer dönüşü savaş ganimetlerinden kendi payına düşen hissesini bu cami ve imaret için harcamıştır 1439(H.843).

Zaviyeli bir camii olan Muradiye Camii, arka arkaya iki kubbe ve yanlarda birer kubbeli eyvandan ibaret, iyice sadeleştirilmiş bir ters T planı gösterir. İlk örneği 1330 yılında İznik'te görülen bu cami planının birçok Osmanlı kentinde,

16. Yüzyıl sonuna dek yapılan camilerde sıklıkla kullanıldığı görülmür.) Ters T camii planından farklı olan bir özelliği ise caminin mihrap kısmıyla giriş kısmının aynı düzeyde tutulmuş olmasıdır. Orta da yüksek bir kubbe, yanlarda ise ağır payeler üzerine oturan orta kubbe daha büyük olup, aydınlık feneri vardır. Kubbeli sofayla bu sofaya açılan iki tabhane hücresi bulunmaktadır. Kuzey cephe de payelere oturan ve tuğladan yapılmış beş sivri kemerin oluşturduğu giriş revağı vardır.

Edirne Muradiye Camii'nde, giriş revağı kemerlerindeki tuğla malzeme dışında tamamen düzgün kesme taş kullanılmıştır. Taç kapının söve ve kemerleriyle, iki katlı olarak yapılan pencerelerden alt kattakilerin giriş ve sövelerinde beyaz mermer kullanılmıştır. Arka arkaya iki büyük kubbe ve yanlarda birer küçük kubbe olmak üzere üç kubbesi vardır.

İki büyük kubbe arasında kemerlerde kalemşi süslemeler vardır ve üzerleri sıva ile kapanmıştır. Hücre duvarlarında ise çiçek demetlerinden oluşan kalemşi süslemeler bulunmaktadır ve bu eski kalemşileri ilk kez 1930 yılında sıvalar kazınarak ortaya çıkarılmıştır. Mihrap bölümünün batı ve doğu duvarlarını kaplayan çiniler ve büyük kemerin iç yüzü ile duvarların yukarısında meydana çıkarılan eski kalem işleri bakımından Bursa Yeşil Camii ile aynı guruba girer. Renkli sır tekniğinde ve mozaik örnekleri taklit eden 6.35*3.85m. boyutlu çini mihrabı, eşsiz güzelliktedir. İstaklitli (sarkıtlı) yaşmak, kenar suyu ve yazıları ile Bursa Yeşil Camiinden sonra Osmanlı sanatının en görkemli çinili mihrabıdır. Bursa Yeşil Cami çinilerinin imalatının Yeşil Cami Külliyesi'nin yakınında kurulan fırnlarda yapıldığı düşünülmektedir, yapılan İznik kazılarında renkli sır tekniği ile tek bir çini parça çıkmamıştır. Dolayısıyla Edirne Muradiye Cami çinilerinin imalatının aynı usta tarafından bu fırnlarda yapıldığı düşünülmektedir.

Mihrabın sağ ve solunda rölyef, yıldız şekilleri ve diğer motiflerle süslü, sarı renkli güzel çinilerle döşelidir. Teknik ve üslup bakımından da Bursa'ya bağlanmaktadır. Mihraptaki çiniler, renkli sır ve sıraltı tekniğinin en başarılı örnekleri arasında yer alır. Yan duvarlardaki çiniler İznik mavi beyaz çinilerin kalitesini göstermektedir.

Eşsiz mihrabın tasarımları 15. yüzyılın özelliklerini yansıtmaktadır. Mihrapta rumi ve bitkisel kompozisyonlar dengeli biçimde dağılmaktadır. Rumilerde Anadolu Selçuklu özelliklerini görmekle birlikte 15. yüzyılın yeni arayışlarını da hissederiz. Dilimli rumiler münhani motifini hatırlatmakta hurde rumiler ise ayrı bir hat üzerinde kompozisyon oluşturmaktadır. Hurde rumiler beyaz, zeminleri ise yeşil renklidir. Sarıyla renklendirilmiş zencerek kompozisyon mihrapta baştan başa dolaşmaktadır. Köşe süslemeleri çevreleyen üç iplik rumi bordür yer almaktadır. Bu bordürü takiben, sa-

rı zemin üzerinde bitkisel tasarımlı bir desen görülmektedir. Daha sonra ise oldukça kalın sekizgen köşeli geometrik bir tasarım bulunmakta ve içlerinde rumi motifleri yer almaktadır. Mihrabın orta kısmında ise rumilerden ve geometrik geçmelerden bir tasarım bulunmaktadır. Geometrik geçmeler beyaz, rumiler sarı ve siyah hurdelidir. Mihrapta zemin ise mavi ile renklendirilmiştir. Genel olarak kullanılan renkler sarı, beyaz, patlıcan moru, turkuaz, yeşil ve eflatundur. Mihrabın iç kısmı mavi beyaz çinilerle süslenmiştir. Mavi beyaz motiflerde hatayi, penç ve yapraklardan oluşan süslemeler bulunmaktadır.

Osmanlı çinilerinde diğer bir yenilik, sır altı tekniği ile yapılan mavi-beyaz çinilerdir. Camii içindeki yan duvarlarda 37 değişik örnekli altıgen çiniler bunların en güzel örnekleridir. Beyaz zemin üzerine birbirinden çok farklı desenlerle koyu ve açık mavi dekorlu altıgen çiniler, aralarını dolduran firuze üçgen çinilerle bir yıldız meydana getirmiştir. Bu çinileri Şam'da Tavrizi türbesi çinilerine ve Londra Victoria Albert müzesinde Emeviye Camii'nden geldiği söylenen çinilere bakarak Suriye'ye bağlamak fikri ileri sürülmüş, diğer taraftan burada, İranlı ustaların çalıştığı kabul edilmek istenmiştir. Fakat ne çinilerin hamuru ne de kalitesi, üslubu böyle görürlere imkan bırakmaz. Caminin iç mekânında bulunan çini süslemelerin Bursa Yeşil Cami'de çalıştıkları bilinen Türk çini ustaları tarafından yapılmış oldukları kuvvetle muhtemeldir. Bursa Yeşil Camii çinilerini yapan usta nakkaş Ali bin İlyas'tır. Timurla birlikte 1402'de Semerkand'a gitmiş orada teknik incelikleri öğrenerek Bursa'ya gelmiş ve daha kaliteli eserler üretmiştir. İran'da Safaviler devrine kadar bu kalitede ve zenginlikte eser yapılmamıştır. Yeşil Camii ve külliyesindeki çinilerin hemen yakınında bulunan fırnlarda hazırlandığını söylemiştik ve Edirne Muradiye 15.yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı süsleme sanatının en cana yakın eserlerindendir.

Taş süsleme, caminin taçkapısında, giriş revağı kemerleri yastıklarında ve pencerelerin alınlık kemerlerinde görülmektedir. Kuzey cephe ortasına yerleştirilen taçkapı, dikdörtgen bir kütle olarak duvardan çok az çıkıntı yapmaktadır. Taçkapı iç ve dış bükey yarım daire profilili silmeyle üç taraftan çerçevelenmiştir. Kavsara başlangıcından zemine kadar olan bölümün, silmelerle uzunlamasına dikdörtgen panoya bölündüğü görülmektedir. Taçkapı nişi yanlardan birer sütunceyle bitirilmiştir.Yedi sıra mukarnas dizisinden oluşan yaşmak bir sivri kemerle çerçevelenmiştir. Taçkapı'nın yan nişleri üç köşelidir ve üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Nişler yedi sıra mukarnaslı bir yaşmağa sahiptirler.

Son cemaat yeri dört köşeli 6 sütun üzerine beş gözlü olup, bu alan da beş küçük kubbeye örtülmüştür. Camiye giriş kapısının basık kemerinde, kırmızı ve beyaz taşlarla elde edilmiş renkli taş süsleme vardır. Payelere oturan kemerlerin yastıkları, iç ve dış bü-

key yarım daire profilli iki silmeyle süslenmiştir.

Pencereler camide iki katlı olarak, duvardan 5 santim çöktürülmüş bir yüzeye yerleştirilmişlerdir. Yüzeylerde bir iki sıra silme dışında süsleme bulunmamaktadır. Alt kat pencerelerinin kiriş ve söveleri beyaz mermerdendir. Sivri kemerli pencerelerin alınlıkları da yalın bırakılmıştır. Pencerelerin kemerlerinden bazılarında kırmızı-beyaz renkli taş kullanılarak renk geçişleri elde edilmiştir.

Evliya Çelebi'ye dayanarak Mevleviler tarafından kullanıldığı belirtilen Tire Yeşil İmarette olduğu gibi, Muradiye Camii'nde de iç mekân, renkli duvar resimleriyle süslenerek âdeta bir cennet bahçesi imajı yaratılmıştır. Sultan II. Murad rüyasında Hz. Mevlana'yı görür ve Hz. Mevlana ondan bir Mevlevihane yaptırmasını ister. İşte Muradiye Cami böylelikle bir

Mevlevihane olarak yapılır(1426). Ancak kısa süre sonra Mevlevi Dervişler arasında çıkan ve kanla sonuçlanan kavgalar, Sultan II. Murat'ın burasını kapatarak Camiye dönüştürmesine yol açacaktır. Sultan II. Murat, Mevlana Sülalesinden 5. kuşak Celalettin ile altıncısı Cemalettin Çelebi'leri Edirne'ye getirterek, Muradiye yanında ayrıca yaptırdığı Dergaha yerleştirmiştir. Geçmiş yıllarda Muradiye Cami'ne Mevlevihane Camisi de denmiştir.

Muradiye Camii ile birlikte yaptırılan imaret kullanılmayınca harap hale dönmüş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mevlevihane ile birlikte yıktırılmıştır.

Muradiye Camisi'nin geniş haziresinde Edirne Şairlerinden Enis Recep Dede, Şair Neşati, Hacı Eşref'in ve genellikle Mevlevi'lerin mezarları da bulunur. Ayrıca İngilizlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Edirne'ye sürgün ettikleri Şeyhülislam ve Türk Bilginlerinden Musa Kazım'ın da mezarı buradadır.

İSMEK EL SANATLARI DERGİSİ YAZI HAZIRLAMA VE GÖNDERME KURALLARI

1. GENEL YAKLAŞIM

İSMEK EL SANATLARI DERGİSİ'ne isteyen herkes yazı gönderebilir. Dergi içeriğinin el sanatları ile ilgili olduğu ve ilgisiz yazılara yer verilmeyeceği bilinmelidir. Gönderilen yazılar yayın kurulunca yayına değer bulunmadığı takdirde iade etme zorunluluğu yoktur. Yayına değer görülen yazıların her türlü malzemesi yazı sahibine iade edilecektir. Yazıların daha önce hiçbir şekilde yayınlanmamış olması ve alıntı yapıldığı takdirde bunun muhakkak surette belirtilmesi gerekmektedir. Yazıların görsel malzemeleri, orijinal veya dijital ortamda yazı ile birlikte gönderilmeli, dijital malzemenin yüksek çözünürlükte olmasına dikkat edilmelidir. Dergi editörlüğü, yayınlanması için gönderilen yazılarda ana çatıyı bozmadan, uygun gördüğü değişiklikleri yapma hakkına sahiptir.

2. YAZININ HAZIRLANMASI

Yazı aşağıda verilen yapıda hazırlanmalıdır:

- Yazı Başlığı:** Sayfa başında, satır ortasına Times New Roman fontu ile 12 punto büyüklükte ve koyu (bold) harflerle yazılır.
- Yazar Adları:** Yazı başlığından sonra bir aralık boşluk bırakılarak sola dayalı şekilde ünvanı ile birlikte ad küçük, soyad büyük harflerle 12 punto koyu (bold) olarak yazılır ve soyadın üzerine bir açıklama işareti konur. Yazar adlarının sonuna konan bu açıklama işaretinin karşılığı yazının sonuna çizilecek kısa bir çizgiden sonra, yazarın varsa kurumunu da belirtecek şekilde tanıtım bilgileri açık ve kısa olarak 10 punto ile yazılır.
- Spotlar:** Yazının tuttuğu Word sayfası adedince, 30-50 kelime arası spotlar tespit edilerek, ana metinden önce “spotlar” başlığı altında ve metin içindeki sırasına göre spotlar belirtilir.
- Ana Metin:** Metin spotlardan sonra 2 satır boşluk bırakılarak başlar. Times New Roman fontu ile 12 punto büyüklükte, 1.5 satır arası ve normal harflerle yazılır. Ara başlıklarla metin bölümlenir. Ara başlıklarla bir üst satır arasında bir satır boşluk bırakılır. Ara başlıktan sonra yazı, paragraf başı yapılarak ve bir satır boşluk bırakılarak yazılır.
- Kaynaklar:** Makale içinde kaynaklara atıf metin üstünde numara ile verilmeli, yazı sonunda kaynaklar sıralı olarak belirtilmelidir.
- Yazım Biçimi:** Makaleler A4 sayfasına üstten, alttan, sol ve sağ kenardan 2 mm. boş bırakılarak yazılmalı, yazı uzunluğu toplam 10 sayfayı geçmemelidir. Yazılar Word 6.0'da Times New Roman yazı karakterinde, 12 punto ve bir buçuk aralıklı olarak yazılmalıdır.
- Yazının görsel malzemesi:** Yazı ile ilgili görsel malzeme temin edilmesi özellikle alan yazılarında zorunludur. Görsel malzemenin en az en 300 dpi çözünürlükte ve 20 cm eninde olması gerekmektedir.

3. YAZININ TESLİMİ

Yukarıda kurallara uygun yazılar, asıl ve kopya olmak üzere 2 adet disket içerisinde (veya CD'de) Word 6.0 kayıtlı olarak, dergi adresine elden veya posta ile iletebileceği gibi, ismek@ismek.org adresine mail ile de gönderilebilir. Fakat yazı görsel malzemelerinin, ülkemizdeki teknik altyapının yetersizliği sebebiyle internet ortamında arzu edilen kalitede iletilmesinin zor olacağı bilinmelidir.

Yazı Gönderme Adresleri:

Mektup Adresi:

İskenderpaşa Mah. Ahmediye Cad.

Hacı Salih Efendi Sok. No:6

Fatih / İstanbul

Tel: (0 212) 531 01 41/ Faks:(0212) 534 85 38

Elektronik Posta Adresi:

ismek@ismek.org

*Elimizin emeği,
gözüümüzün nuru...*

İSMEK

Galata • Pendik Satış ve Sergi Merkezleri

Galata Satış ve Sergi Merkezi: Galata Köprüsü Altı, Eminönü / İSTANBUL Tel: (0212) 514 49 86
Pendik Satış Merkezi: Abdülhalik Renda Cad. No: 22 Pendik / İSTANBUL Tel: (0216) 390 82 62

www.ismek.org

*El Sanatları
Elinizin Altında!*

